

Alan Yönetimi ve Yönetim Planlarında Yerel Kimlik Vurgusu:
Eskişehir Odunpazarı Örneği

Aysun Orak

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Ağustos 2018

Emphasizing Local Identity in Site Management and Management Plans:
Eskişehir Odunpazarı Case

Aysun Orak

MASTER OF SCIENCE THESIS

Department of Architecture

Aug 2018

Alan Yönetimi ve Yönetim Planlarında Yerel Kimlik Vurgusu:
Eskişehir Odunpazarı Örneği

Aysun Orak

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Lisansüstü Yönetmeliği Uyarınca
Mimarlık Anabilim Dalı
Yapı Bilgisi Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır

Danışman: Doç. Dr. Ayşen Çelen Öztürk

Ağustos 2018

ONAY

Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Aysun Orak'ın YÜKSEK LİSANS tezi olarak hazırladığı “Alan Yönetimi ve Yönetim Planlarında Yerel Kimlik Vurgusu: Eskişehir Odunpazarı Örneği” başlıklı bu çalışma, jürimizce lisansüstü yönetmeliğin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek oybirliği ile kabul edilmiştir.

Danışman : Doç. Dr. Ayşen Çelen Öztürk

İkinci Danışman : -

Yüksek Lisans Tez Savunma Jürisi:

Üye: Doç.Dr. Ayşen Çelen Öztürk

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Ünver

Üye: Doç.Dr. Osman Tural

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun tarih ve
..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Hürriyet ERŞAHAN
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr.Ayşen Çelen Öztürk danışmanlığında hazırlamış olduğum “Alan Yönetimi ve Yönetim Planlarında Yerel Kimlik Vurgusu: Eskişehir Odunpazarı Örneği” başlıklı YÜKSEK LİSANS tezimin özgün bir çalışma olduğunu; tez çalışmamın tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; tezimde verdiğim bilgileri, verileri akademik ve bilimsel etik ilke ve kurallara uygun olarak elde ettiğimi; tez çalışmamda yararlandığım eserlerin tümüne atıf yaptığımı ve kaynak gösterdiğimi ve bilgi, belge ve sonuçları bilimsel etik ilke ve kurallara göre sunduğumu beyan ederim.29 /08/2018

Aysun Orak

İmza

ÖZET

Güncel koruma çalışmaları içerisinde, yasalarla ve uluslararası örgütlerin belirlediği kurallar çerçevesinde kültürel miras, kentsel sit, kentsel koruma gibi kavramlar ortaya çıkmış ve “Dünya Mirası” kavramı küresel dünya olgusunun ayrılmaz parçası olarak literatüre yerleşmiştir. Kentsel koruma kavramlarında yönetsel boyuta 1980’lerden itibaren ağırlık verilmiştir. Kültür ve koruma ile ilgili çalışmaların ana hatlarını belirleyen uluslararası kurumların çabaları ile koruma yönetiminin, nasıl, kimlerle, neden ve ne zaman yapılacağına ilişkin belirli yöntemler ortaya konmaktadır. Alan yönetimi ise söz konusu uluslararası kurumların ve kimi gelişmiş ülkelerin ulusal deneyimlerinin derlenmesi ile ortaya konulmuş olan koruma yönetimine ilişkin en yeni kavramlardandır. UNESCO Dünya Mirası Komitesi’nin, dünya mirası listesinde yer alabilme koşulu olarak, yönetim planının adaylık dosyasına eklenmesini zorunlu hale getirmesiyle birlikte, koruma alanlarında yönetim planlarının hazırlanması başvuru yapanlar için zorunlu hale gelmiştir.

Bu tez çalışmasında, alan yönetimi ve yönetim planı oluşturulmasına ilişkin yasal süreçler ve ulusal örnekler incelenmiş, Odunpazarı Kentsel Siti yönetim planı oluşturma süreci modeli geliştirilmiştir. Devamında, Türkiye’de korumada güncel yaklaşımın ürünü kabul edilen alan yönetimi ve yönetim planı kavramları ışığında hazırlanan kentsel ölçekteki; Mudurnu, Diyarbakır, İstanbul, Bursa, Bergama yönetim planlarının, yerel kimlikleri ile bağlantılarının güçlü olduğu düşünülen hedefleri incelenmiştir. Örnek çalışma alanı Odunpazarı Kentsel Sitinin, yerel kimlik öğelerinin tespiti yapılarak yönetim planlamasının süreci oluşturulmuştur. Bu planlamada Odunpazarı Kentsel Siti’nin yerel imgelerinden Mevlevilik, Lületaşı İşletmeciliği, Özgün Türk Mahallesi içerisindeki sokak dokusunun korunmuşluğu, çeşmeli sokaklarda sokak dokusunun yeni yapılanma biçimi değerlendirilerek, Odunpazarı Alan Yönetiminin alt başlıklarında yer alması öngörülen hedefler oluşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Alan yönetimi, Yönetim planı, UNESCO, Türkiye alan yönetim planları, yerel kimlik, Odunpazarı Kentsel Siti

SUMMARY

Within the framework of current conservation studies, concepts such as cultural heritage, urban site and urban protection have emerged within the framework of laws and international organizations and the concept of World Heritage has been placed in the literature as an integral part of the global world phenomenon. In the concepts of urban conservation, the administrative dimension has been weighted since the 1980s. Specific efforts are being made with the efforts of international institutions that outline cultural and conservation efforts, as well as with how, with whom, why, and when to do protection. Area management is one of the newest concepts of conservation management, which has been demonstrated by the compilation of the national experiences of these international institutions and some developed countries. With the UNESCO World Heritage Committee mandating the inclusion of the management plan into the nomination file as a condition to be included in the World Heritage List, the preparation of management plans in the protected areas has become compulsory for the applicants.

In this thesis, the legal processes and national examples regarding the field management and management plan were examined and the Odunpazarı Urban Site management plan creation process model was developed. Further on, the current approach adopted in the field of product management concepts and management plans prepared in the light of the urban level of protection in Türkiye; The targets of Mudurnu, Diyarbakır, İstanbul, Bursa, Bergama management plans, which are thought to be strongly related to their local identities, were examined. Case study the process of management planning has been established by determining the local identity elements of Odunpazarı Urban Site. In this planning, the local images of Odunpazarı Urban Site, Mevlevilik, Meerschaum Management, the preservation of the street texture in the original Turkish Quarter, the new structure of the street texture in the fenced streets were evaluated and the targets that were intended to be included in the sub-headings of Odunpazarı Area Management were tried to be created.

Keywords: Area management, management plans, UNESCO, area management plans in Türkiye, local identity, Odunpazari urban sites

TEŞEKKÜR

Yıllardır tez hazırlama aşamasında bıraktığım yüksek lisans öğrenimimi bitirebilmem için desteğini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Ayşen Çelen Öztürk'e, tezin içeriğini oluştururken Odunpazarı Kentsel Sitine dair verilere ulaşmamda desteklerini esirgemeyen Odunpazarı Belediyesi Koruma Uygulama Merkezi, Etüd Proje Müdürlüğü Planlama Servisi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Yapı Kontrol Müdürlüğü, Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Eskişehir Kadastro Müdürlüğü personellerine, Öğr. Gör. Dr. Hasan Ünver'e, Semiha Mucurluoğlu'na, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Mimarlık Bölümü Öğretim üyelerine, Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü M. Süleyman Ekşi'ye, Ercan Küçükkoğlu'na, araştırma yönteminin kurgulanmasındaki desteği için Ömür Aşıkoğlu'na, bu süreçte gösterdikleri destek ve sabır için sevgili aileme yürekten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
ÇİZELGELER DİZİNİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ VE AMAÇ	1
2. MATERYAL VE YÖNTEM	5
3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	7
3.1.Çalışma ile İlgili Genel Tanımlar	7
3.2.Çalışma ile İlgili Genel Kavramlar	17
3.2.1.Dünya ölçeğinde koruma kavramı	17
3.2.2.Türkiye ölçeğinde koruma kavramı	23
4. ALAN YÖNETİMİ VE YEREL KİMLİK	33
4.1.Alan Yönetimi	33
4.1.1.Yönetim planı	39
4.1.2.Türkiye’de alan yönetimi	43
4.2. Yerel Kimlik	52
5. BULGULAR VE TARTIŞMA	59
5.1. Odunpazarı Kentsel Siti Yönetim Planını Oluşturma Süreci	59
5.2. Odunpazarı Yönetim Alanına İlişkin Genel Araştırmalar	64

İÇİNDEKİLER (devam)

	<u>Sayfa</u>
5.2.1. Odunpazarı Kentsel Siti'nin tanımlanması	64
5.2.2. Tarihsel değişim/gelişim	65
5.2.3. Yönetim alanına ilişkin planlama, koruma çalışmaları	69
5.3. Odunpazarı Kentsel Siti Yerel Kimlik Öğeleri	73
5.3.1. Somut yerel kimlik öğeleri	74
5.3.2. Somut olmayan yerel kimlik öğeleri	88
5.4. Odunpazarı Kentsel Siti Yerel Kimlik Odaklı Yönetim Planı Hedefleri	91
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	96
KAYNAKLAR DİZİNİ	99

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Sekil</u>	<u>Sayfa</u>
1.1. Tezin Genel Akış Şeması	4
5.1. Odunpazarı Yönetim Planının Sınırı	60
5.2. Odunpazarı Yönetim Planının Aşamaları	61
5.3. Odunpazarı Yönetim Planının Oluşturulma Süreci	62
5.4. 16.Yüzyılda Eskişehir Minyatürü	66
5.5. 1896 Yılı Eskişehir Yerleşim Planı	67
5.6. Yukarı Mahalle, Kurşunlu Cami ve Çevresi	68
5.7. Odunpazarı Konut Düzeni Bahçe Tipolojisi	84
5.8. Odunpazarı Konut Düzeni Plan Tipolojisi	85

ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>Cizelge</u>	<u>Sayfa</u>
4.1. Alan Yönetimine İlişkin Gelişim Süreci	34
4.2. Uluslararası Rehberler	41
4.3. Yönetim Planı Süreçleri	43
4.4. Mevzuatlarda Yönetim Planı	47
4.5. Dünya Miras Listesinde yer alan Alan Yönetim Planı Mevcut Olan Alanlar	48
4.6. Yönetim Planı Çalışması Olan Alanlar.	49
4.7. Yönetim Planları Karşılaştırma Tablosu	50
5.1. Odunpazarı Yönetim Planı Hazırlama Süreci	63
5.2. Somut ve Somut Olmayan Yerel Kimlik Öğeleri.....	73
5.3. Odunpazarı Bölgesinde Yer Alan Anıtsal Yapılar	75
5.4. Odunpazarı Bölgesinde Yer Alan Camiiler.....	76
5.5. Odunpazarı Yönetim Alanı Çeşme Örnekleri.	80
5.6. Odunpazarı Bölgesinde Yer Alan Türbeler.....	82
5.7. Odunpazarı Bölgesinde Yapı Sınıflandırması	84
5.8. Odunpazarı Bölgesi Konaklarından Örnekler ve Hikayeleri.....	87
5.9. Odunpazarı Yönetim Planı Yerel Kimlik Odaklı Hedefler..	94

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

<u>Kısaltmalar</u>	<u>Acıklama</u>
CoE	Avrupa Konseyi
G.E. E.A.Y.K.	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICCROM	Uluslar arası Kültürel Varlıkların Restorasyonu ve Çalışmaları Merkezi
ICOM	Uluslararası Müzeler Konseyi
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
IUCN	Uluslararası Doğayı Koruma Birliği
KUDEB	Koruma Uygulama ve Denetleme Büroları
K.T.V.K.K	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TMMOB	Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Birliği
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
WHC	UNESCO Dünya Mirası Komitesi
SOKÜM	Somut Olmayan Kültürel Miras
KAİP	Koruma Amaçlı İmar Planı

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Doğal ve kültürel mirasın korunması, geliştirilmesi, değerlendirilmesi ve bugünün dünyasındaki şartlar ile bir bütünlük sağlayarak gelecek nesillere aktarılması şimdinin sorumluluğu ve geleceğe olan borcudur. Koruma olgusu, kültürel ve doğal ortak değerlerin tarihi ile anlamının bilinmesi, mevcut somut ve somut olmayan öğelerin devamlılığının sağlanması, gerektiği şekilde muhafaza edilmesi ve ileriye taşınması ile ilgili tüm çabalar olarak değerlendirilebilir.

Korunacak alanlar; fiziksel, mimari, sosyal, ekonomik tüm öğeleri ile korunmaya gereksinim duyulan varlıklar bir bakıma oraya özgülenen yerel kimlik öğelerinin bütünüdür, bu varlıkların üzerinde yaşayan kültürün somut olmayan yerel kimlik öğelerinin devamlılığının da sağlanması son derece önemlidir. Kültürel ve doğal miras; ICOMOS, UNESCO, ICCROM ve CoE vb. uluslararası kuruluşlar aracılığı ile yayınlanan sözleşmeler, tüzükler, öneri veya ilke kararlarında insanlık ve tarihin ortak mirası olarak değerlendirilmekte ve bunların multidisipliner tarihi ve bilimsel çalışmalarla beraber korunması, gelecek nesillere aktarılması ve sunulması konusuna vurgu yapılmaktadır.

Kültürel ve doğal miras öğeleri fiziksel olarak; buldukları konuma, iklimsel etmenlere ve üretim materyallerinin çeşitliliğine bağlı olarak farklı özellikler barındırır, bu öğelerin sosyal ve ekonomik anlamda çeşitliliğini ise onları oluşturan toplumun somut olmayan değerleri belirler. Kültürel ve doğal miras yerel kimlik öğeleri doğal ya da insan kaynaklı nedenlerle yok olabilen ve yok olduktan sonra yeniden meydana getirilmesi mümkün olmayan belgelerdir, ayrıca bugünün dünyasındaki yüz yüze geldikleri tehditler daha önce hiç olmadığı kadar çeşitli ve etkilidir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bu tehditlerin çeşidi ve etkisi artarak devam etmektedir. Bu tehditlerin bertaraf edilmesinde, kültürel ve doğal mirasın korunması için politikaların belirlenmesinde uluslararası ölçekte kabul edilen standartlara uyum sağlanmalıdır. Türkiye özelinde korumanın yasal altyapısı, uluslararası kurumların öngördüğü kurullarla eşgüdümlü olarak düzenlenmiştir. 1983 yılında yayımlanan, 1987 yılında değiştirilen ve 2004'te revize olan Koruma Kanunu ve korumaya ilişkin yönetmelikler bugünün dünyasındaki koruma çalışmalarının yasal altyapısıdır.

Mevcut yasal düzenlemelerde koruma anlayışı; bir alanın parçaları da dâhil biçimde, geçmişinin korunmasını, devamlılığının sağlanmasını öngören bütüne ilişkin müdahaleler haline gelmiştir. Çok uzun zamanlar sadece eski eserlerin onarımı ile bulunduğu şekilde tutulması üzerinden oluşturulan, müzeciliğe paralel olarak süregelen koruma olgusu artık doğal ve kültürel varlıkların yeni yaşamla, ekonomi ile işler yönden uyumlu hale gelmesi, toplum için faydalı hale dönüştürülmesi ve sağlıklılaştırılması şeklinde yorumlanmakta, bütüncül koruma hedeflenmektedir. Bu bütüncül koruma anlayışının literatürde ve yasal mevzuatta yeni sayılabilecek karşılığı “alan yönetimi” kavramıdır. Kavramın dökümente edilmiş biçimi de “yönetim planı” olarak tariflenmektedir.

Türkiye’de doğal koruma alanlarında yaygın biçimde, arkeolojik kazı alanlarında ve kentsel sitlerde tam manasıyla yaygınlaşmasa da yönetim planı oluşturma yaklaşımı kullanılmaktadır. Tarihi bölgelerin bütünüyle ve katılımcılarla beraber belli bir yaklaşımla korunmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi için sürecin yönetim planı oluşturarak kurgulanmasının artması ve tüm paydaşlarca benimsenmesi, özümsemişi gerekmektedir. 2000’li yıllardan itibaren Türkiye özelinde yer bulmaya başlayan alan yönetimi ve yönetim planı; 2004 yılında Koruma Kanununda yapılan değişiklikle yasallaşmış, 2005 yılında yayınlanan yönetmelik ile yasal altyapısı tamamlanmıştır. 2015 yılı itibariyle UNESCO’nun belirlediği “Dünya Miras Alanları” listesinde yer alabilmek için yapılacak başvurularda aranan kriterler arasında yönetim planı hazırlanmasının zorunlu hale getirilmesi ile kavramların ulusal koruma gündemi içindeki yeri sağlamlaşmıştır. Bu sürecin öncesinde ve sonrasında farklı tipolojideki alanlar için hazırlanmış onaylı toplam on üç adet ulusal yönetim planı bulunmaktadır. Yönetim planı örnekleri; arkeolojik alanlar, kentsel sitler, kentsel peyzaj alanı, arkeolojik ve kentsel sitin birarada bulunduğu farklı özellikteki farklı bölgelerde yer alan alanlar için hazırlanmıştır. Oluşturulmuş yönetim planları bazı ana başlıklarıyla benzer özelliklere sahip olsa da farklı coğrafi bölgelerde olmaları, farklı sit tanımlarına dâhil olmaları, farklı özgün koruma kriterlerine sahip olmaları, yerel kimlik öğelerinin çeşitliliği nedeniyle birbirlerinden ayrılmaktadır.

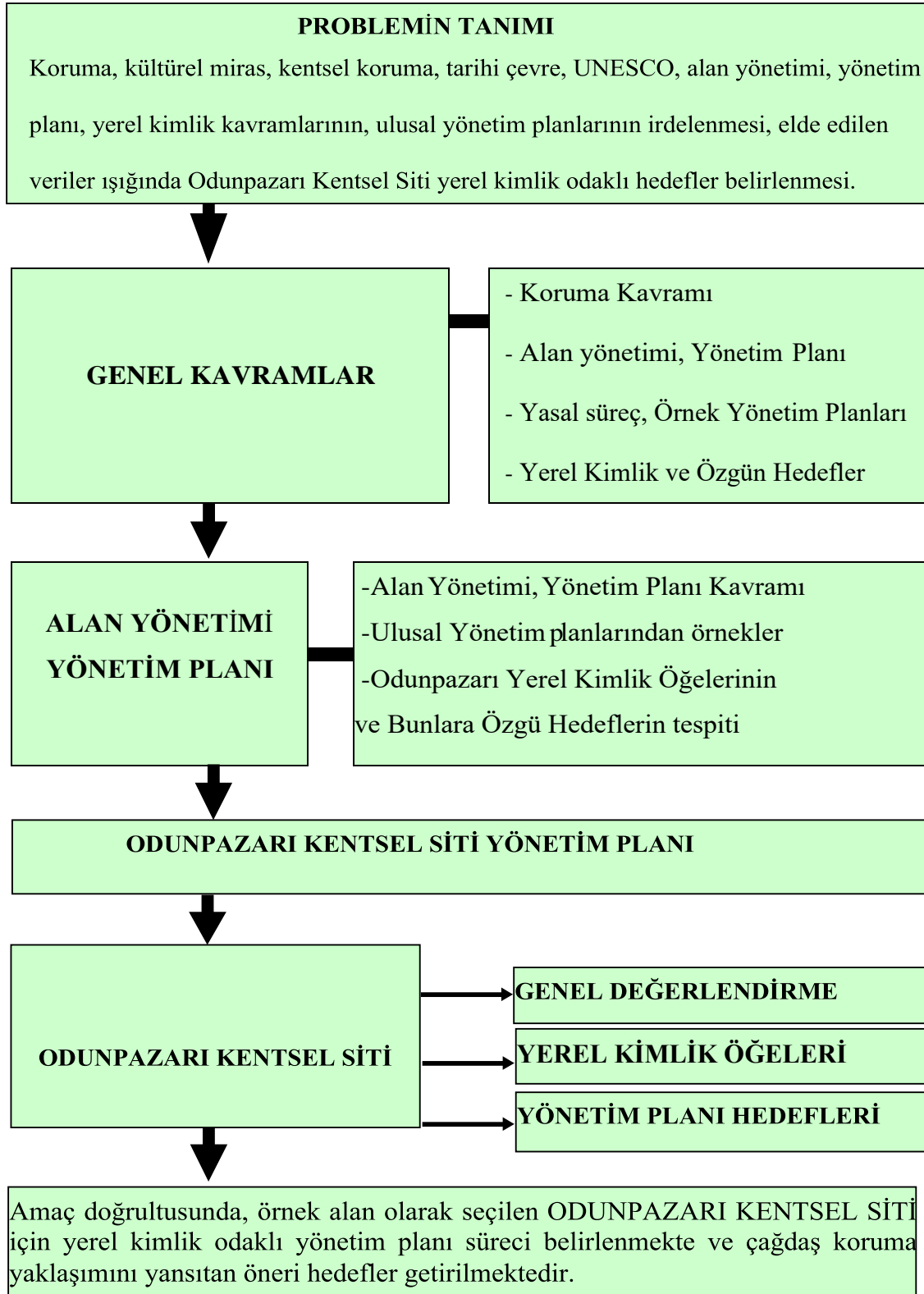
Tez çalışması ile ulusal yönetim planlarının, uluslararası sözleşme ve rehberlerde belirlenen ana hedef temaları dışında; yerel kimlik unsurlarının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ilkesiyle ortaya konan hedef ve eylem planları üzerinden

değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Ardından Odunpazarı Kentsel Siti'nin yönetim planı oluşturma sürecinin tayini ve yerel kimlik odaklı hedeflerinin tespitine ilişkin önerilerin geliştirilmesi öngörülmektedir.

Bu sürecin gerçekleştirilmesinde koruma kavramının gelişimi ele alınmış, bütüncül korumaya geçişteki ara adım sayılabilecek kültürel miras, kentsel koruma, tarihi çevre kavramlarına değinilmiş alan yönetimi ve yönetim planı olgularının uluslararası ve ulusal koruma gündemindeki yeri tartışılmış, yerel kimlik ögesi, yerel kimliğin yönetim planlamasında hangi yönleriyle vurgulanması gerektiği belirlenmiştir. Barındırdığı yerel kimlik öğeleri ile Odunpazarı Kentsel Siti ile benzeşen ulusal yönetim planı örnekleri göz önünde bulundurulmuştur. Ulusal örneklerin tercih edilmesindeki neden aynı mevzuat kapsamında uygulamaya yön verilecek olunması ve aynı coğrafyada yer almalarıdır. Odunpazarı Kentsel Sitinin yerel kimliğini oluşturan fiziki durum, somut kültürel miras öğeleri, somut olmayan kültürel miras öğeleri, bölge tarihi, mevcut sosyal yapı ve planlama verileri gibi etkenler değerlendirmeye dâhil edilmiştir.

Alan yönetimi; multidisipliner paydaş ağının çalışmaları ile şekillenen ve sonucunda bölge için belirli süreli yönetim planı ile hedef ve eylem planları öngören stratejik bir plan türü olarak değerlendirilebilir. Tezle amaçlanan paydaşları ile çalışılmadan bitmiş bir yönetim planı önermek değil, aksine paydaşlar için Odunpazarı Kentsel Siti'nde yer alan yerel kimlik öğelerinin neler olduğunun anlaşılabilmesi ve korunması için nelerin öngörülebileceğine ilişkin altlık oluşturmasıdır. Odunpazarı Kentsel Siti gibi Dünya Miras Geçici listesinde yer alan ve Daimi Listede yer almak için çalışmalarını yürüten yönetim planı bulunan tek yer Mudurnu olduğundan Mudurnu Yönetim Planının yerel kimlik vurgusu üzerinde yoğunlaşmıştır. Tüm çalışmaların sentezi neticesinde Odunpazarı Kentsel Siti için yönetim planının oluşturulma süreci, yönetim planı içeriğinde yer almasının uygun olacağı düşünülen, yerel kimliğini ortaya çıkaracak öğelere ilişkin gerçekçi ve alana uygun hedef önermeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Tezin genel akış şeması Şekil 1.1 ile tablolaştırılmaya çalışılmıştır.

Tezin Akış Şeması

Şekil 1.1. Tezin Genel Akış Şeması

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Tezin konusu; koruma kavramı, alan yönetimi kavramının oluşumu, alan yönetimi süreçleri ve Türkiye'deki yönetim planlarının yerel kimlik öğelerinin sürdürülebilirliklerini sağlamada belirledikleri yönetim planı hedeflerinin değerlendirilmesinin ardından Odunpazarı Kentsel Siti yerel kimlik odaklı yönetim planı hedeflerinin oluşturulmasıdır. Sürecin yasal mevzuatta ne şekilde tanımlandığı, ne kapsamda ve detayda yorumlandığı irdelenmiştir. Bu amaçla; öncelikle uluslararası ölçekte ve ulusal düzeyde alan yönetimi sürecinin nasıl şekillendiği göz önüne alınmıştır. Ardından UNESCO miras listesinde yer alan örneklerin barındırdıkları ile miras listelerinde hangi kriterlerle yer buldukları değerlendirilmiştir. Ulusal yönetim planlarının yerel kimliklerini devam ettirme amacıyla belirledikleri hedefler değerlendirilmeye alınmıştır. Bu birikim ışığında teze yön verilmiştir.

Bu tez temel olarak mevzuat, mevzuata dayalı hazırlanmış örnekler ve alan incelemesine bağlı bir araştırmadır. Aynı konunun farklı alanlarda nasıl ele alındığına ilişkin bütüncül değerlendirme yapma amaçlıdır. Yönetim planları ve miras listesinde yer alan benzer özellikteki alanların beraber ele alınmasının amacı da uygulamanın temel altyapısındaki tüm verilerin değerlendirilmesiyle başarılı programlama sürecini belirleyebilme olanağının bulunmasıdır.

Çalışma üç aşamada yürütülmüştür. Birinci kısımda koruma kavramı ele alınmıştır. Çalışmaya altlık olan kavramlar belirlenerek ortak bir dil oluşturulmuştur.

İkinci aşamada; alan yönetimi süreçleri analiz edilmiştir. Türkiye'deki süreçte, yönetmelik öncesi ve sonrası tamamlanmış alan yönetimi çalışmaları; yerel kimlik özelliklerini devam ettirme hedeflerini oluşturulma süreçleri üzerinden tartışılmıştır.

Üçüncü aşamada, bundan önceki aşamada toparlanan veriler ışığında Odunpazarı Kentsel Sitine ilişkin genel değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirmenin nihayetinde Odunpazarı Kentsel Sitine uygun sonuç ve önerilerin elde edilmesine çalışılmıştır.

Bu çerçevede mevcut tez hazırlanmasında öngörülen yöntem üç kademededen oluşmaktadır.

Etüt Aşaması: Odunpazarı kentsel sit alanında yerinde yapılan ön inceleme, izleme, koruma ve mevcut olanı yaşatmada taraf kısımlarla “Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Müdürlüğü uzmanları ve bazı kurul üyeleri, kullanıcılar, muhtarlar, belediye yetkilileri, turistler, STK (Sivil Toplum Örgütleri) mensupları, esnaflar, merkezi yönetim yetkilileri, Odunpazarı Alan Başkanlığı vb.” görüşmeler ve derin mülakatlar, farklı evrak, bilgi, belge ile dokümanların biraraya getirilmesi (Odunpazarı Kentsel Siti’ne ilişkin arşiv taraması) ve incelemesidir.

Veri Toplama Aşaması: Literatür taraması, kültürel ve doğal miras alanlarının korunması ve yaşatılmasında Türkiye özelinde hazırlanan yönetim planlarının incelenmesi, Türkiye’de koruma yasal mevzuatının değişim sürecinde alan yönetimi ve yürütme biçiminin değerlendirilmesi, alan olarak seçilen Odunpazarı Kentsel Sitenin sınırlandırılması, analiz tanımlamaları ve alanda devam ettirilen koruma yöntemlerinin algılatılması ve koruma-yaşatma ve alanının yönetimine ilişkin sorunların / sonuçların belirlenmesidir. Yerel kimlik hangi unsurlar tarafından oluşturulmuş ise ona benzerlik gösteren diğer örneklemelerin değerlendirilmesi sürecidir.

Değerlendirme Aşaması: Mevcut dokuya ilişkin incelemeler, Literatür taraması ve teorik söylemlerle Türkiye’de alan yönetimine dair yasal hükümlerin, yönetim planlarının değerlendirme analizlerinden elde edilenlere göre ve uygulamaya yönelik yapılan sorgulanmanın ardından Odunpazarı Kentsel Siti için elde edilen çıkarımlara göre öneri yönetim planı hedeflerinin geliştirilmesidir.

Örnekleme yöntemi olarak sistematik örnekleme modeli (birimlerin belli sistematik düzende gözlenerek elde edilen aralık ve başlangıç kısmına dayanarak örnekleme seçilmesidir) tercih edilerek doğal ve kültürel miras alanları için hazırlanmış yönetim planlarından kültürel miras alanlarına ilişkin hazırlanmış olanları seçilmiştir. Veri toplamanın ilk aşaması olan literatür taraması (ana kaynaklar ve ikincil kaynaklar, görsel kaynaklar) sürecin her aşamasında gerçekleştirilmiş, veri toplama araçlarından görüşme, gözlem, arşiv belgelerinin elde edilmesi yöntemleri kullanılmıştır. Tezde kullanılan bilimsel araştırma yöntemi nitel araştırma yönteminin betimsel modelidir.

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatür araştırmasında tezin içerisinde geçen tanımlar ve kavramlardan bahsedilmektedir. Tanımlara ilişkin veriler uluslararası sözleşme, tüzük, ilkeler ve ulusal mevzuat ışığında özetlenmeye çalışılmış, daha önceki çalışmaların içeriğinde yer alan tanımlar konuya dâhil edilmiştir. İlk önce korumanın nasıl tariflendiğine değinilmiş, sonrasında korumayı doğuran somut veya somut olmayan varlıkların farklı kaynaklarca ele alınış biçimi irdelenmiş, bu varlıkların birleşimi neticesinde oluşan kültürel miras, tarihi çevre ve kentsel koruma başlıklarına yer verilmiştir. Bu varlıkların bütününe birleşimi ile oluşan yerel kimliğin tariflenmesi ile sürece devam edilmiştir. Tüm bu kavramları kapsayan alan yönetimi ve yönetim kararlarının belgelendiği yönetim planı tanımlarına yer verilmiştir. Son olarak bu tanımlar ışığında korumaya ilişkin uluslararası ve ulusal süreç çalışmaya ilişkin genel kavramlar başlığı altında yer bulmuştur.

3.1. Çalışma ile İlgili Genel Tanımlar:

Mirasın çağdaş yaşam ile bütünleştirilerek korunması ve gelecek nesillere aktarılması, kültürün sürekliliği açısından önem taşımaktadır. Korumanın amacı kimliği oluşturan ve özgün olan öğelerin bir bütün halinde değerlendirilerek ortaya çıkarılmasıdır. Korumaya yönelik eylemler, miras unsurlarını göz önünde bulunduran uygulama standartlarına ulaşmalıdır. Mirasın her yönüyle değerinin kaybolmaması için sürekli vurgulanan koruma kavramının tanımlanması da öneminin algılanması açısından son derece önemlidir. Koruma olgusu, ulusal yasal mevzuattaki ve yapılan diğer çalışmalardaki tanımlarıyla ele alınmıştır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunundaki tanımına göre koruma ve korunma;

“Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza bakım, onarım ve restorasyon işleridir.” şeklindedir.

Hasol (1976, 2010) koruma eylemini, tarih veya sanat önemi bulunan oluşumların, doğal değerlerin veya şehir alanlarının hayatlarını idameleri için koruma, onarım ve bakımına dair gereken emniyeti alma olarak yorumlamaktadır.

Orbaşı (2008) Koruma olgusunu kavrayabilme, emniyete alma, gerekli bakım modeli olarak onarma, restore etme ve değerli alanı veya nesneyi kültürel ehemmiyetini kaybetmeyecek biçimde dönüştürme şeklinde yorumlamaktadır.

Bir başka yönüyle koruma, doğal kaynaklar, kültürel değerler, yapılar ile diğer öğelerin geleceği için geçmişten bu yana devam eden değerleri güvenceye alma ile muhafaza etme işlevi olarak da tanımlanmaktadır (British Standart Institute, 1998)

Koruma kavramı; aidiyetin eskideki sosyal ve ekonomik koşullarını ve kültürel önemlerini aktaran fiziksel altyapısının bugünün dünyasında oluşan değişim, gelişim ve ihtiyaçlar nedeniyle varlığını devam ettirmesini sağlamak, kentsel dokuyu bugünün yaşamıyla bütünleştirmek, kültürel varlıklarını bugünün toplumlarına faydalı, ekonomik ve işlevsel yönleriyle sağlıklılaştırmak biçiminde tanımlanmaktadır (Polat ve Dostoğlu, 2007).

Koruma bugünün dünyasında yasal bir terim olarak kullanılır, belli yapılar ve bölgeler için bağlayıcı niteliktedir. Bahsedilen bu yasal statünün yabancı literatürde karşılığı olan protection terimini Orbaşı, “Kültürel bir varlığın hasarlar karşısında sağlam tutulabilmesi için gereken yasal, fiziksel veya diğer soyut önlemlerin alınması” şeklinde açıklamaktadır.

Tüm bu tanımlarda koruma olgusunun olumsuz olayları önleme ve durdurma amacıyla bir eylem olduğu ve varlıkların dışarıdan gelen etkilere karşı korunmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Korumanın temel sorunlarından ilki korunacak şeylerin belirlenmesidir. Tarihten bugüne gelen seçkin mezar anıtları, dini yapılar veya işlevsel yapılar günümüzde dünya mimari koruma öğeleri şeklinde korunmaya değer görülmektedir (Ahunbay, 1996). Ulusal mevzuat çerçevesinde korunacak somut varlıkların tanımları da şu şekildedir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunundaki tanımları;

“Kültür Varlıkları: Tarih  ncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.”,

“Tabiat Varlıkları: Jeolojik devirlerde, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde ve yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.”,

“Sit: Tarih öncesinden bugüne kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi olayların cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.”ēeklinde somut kültürel miras ögelerine ilişkin değinilen tanımlardır.

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelikteki tanımları ise;

“Taşınmaz kültür varlıkları: tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki korunması gerekli taşınmaz varlıkları ifade eder.”,

“Taşınmaz tabiat varlıkları: jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan taşınmazları ifade eder.” şeklindedir.

Korunması gereken somut varlıkların uluslararası tüzük ve belgelerdeki tanımları ulusal mevzuattaki tanımlarla benzerlik gösterdiğinden detaylı bir biçimde bu tanımlara yer verilmemiştir. Kültürel mirasın tamamlayıcısı olan diğer kavram da somut olmayan kültürel mirastır. Uluslararası sözleşmedeki şekliyle ulusal  ekte kullanılmakta olan ‘somut olmayan kültürel mirasa’ ilişkin tanım ise şu şekildedir.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesindeki tanımı;

“toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler -ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar-” şeklindedir.

Somut olmayan kültürel mirasın ulusal mevzuatta ‘Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) Taşıyıcılarının Tespit ve Kayıt İşlemlerine İlişkin Yönerge’ ile kapsamı ve miras taşıyıcılarına ilişkin tespit kriterleri belirlenmiştir. Yönerge kapsamında yer alan tanımlarda;

“Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları geleneği şeklinde SOKÜM dalları belirlenmiştir.

“Âşık-Ozan, Halk Şairi/ Kalem Şairi ve Zâkir, Mahalli Sanatçılar ve Geleneksel Çalgı Yapımcılığı, Geleneksel El Sanatı ve Türk Süsleme Sanatları Sanatkârları, Geleneksel Tiyatro Sanatı ve Sanatçıları gruplarından oluşan dallarda değerlendirme yapılmaktadır.

Somut ve somut olmayan öğeleri birarada barındıran yapı gruplarının ve kültürlerin oluşturduğu kavramlara ilişkin olarak kentsel koruma, tarihi çevre ve kültürel miras öğelerine değinilmiştir.

Kentsel Koruma, Tarihi Çevre ve Kültürel Miras, Yerel Kimlik;

1964 Venedik Tüzüğü ile birlikte korunmaya değer yapı tanımındaki her mirasın çevresiyle beraber korunması fikri ortaya çıkmıştır. Kentsel koruma kavramı da bu bütüncül koruma fikrinin geliştirilmesi ile bugünün dünyasındaki koruma literatüründeki haline ulaşmıştır. Yapılan çalışmalardaki tanımlardan bazılarına yer verilmiştir.

Kentsel koruma kavramında ilk değinilmesi gereken konu korunması gereken şeylerin belirlenmesidir. Korunması gerekli olanlar “toplum için değerli olanlar, anıları olanlar, tarihsel olanlar... bugüne dek yaşayarak gelebilmiş olan, ön açmış, ön açan geleneği olanlardır” (Bektaş, 2001).

Kentsel koruma; şehirlerin belli kısımlarında var olan mimari ve tarihsel değerleri yüksek mimari öğeler ve anıtlar ile doğal güzellikleri, şehirde bugünün dünyasındaki yaşayanlar ile gelecek kuşaklar için de faydalanılması amacıyla her çeşit harap edici, zararlı ve saldırgan eylemlere karşı güvende tutmak olarak tanımlanabilir (Keleş, 1998)

Tarihi çevre ve kültürel miras kavramları da 20. yüzyılda koruma anlayışında tek yapı ölçeğinden alan korumasına geçişin en önemli unsurları olmuş, uluslararası alanlarda sıkça gündeme gelmiş sonucunda elde edilen çalışmalarda ortak tanımlar elde edilmiştir.

Tarihi çevre kavramı ilk defa Venedik Tüzüğü'nde kavramsal yerini bulmaktadır. Tek yapı ölçeğindeki mimari uygulamaların beraberinde, geçmişteki medeniyetlerin, değerli değişimlere ve tarihi savaflara kanıt olan kentsel ve kırsal alanların da tarihi önemli değer biçiminde kabul görmesi sonucunda “tarihi çevre” olgusu ön planda yer almaktadır (ICOMOS, 1964). Tüzüğün 5. maddesi, anıtların toplumsal amaçla kullanıldığında korumayı kolaylaştırıcı etkilerinin olduğundan bahsederken, tüzüğün 6. maddesinde de bütünlüğün korunması bakımından, anıtların çevreleriyle beraber bakımlarının yapılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (ICOMOS, 1964).

Tarihi çevre, onu oluşturan bölüm veya dönemlerin; sosyal, fiziksel, kültürel, teknolojik, ekonomik koşullarının bütünleşmesiyle oluşmuştur. Bundan dolayı, tarihi çevre korumanın ana hedefi, onları oluşturan olgular bütünlüğünün korunması, yaşatılması ve geliştirilmesidir. Tarihi çevreleri örgütleyen kültürel varlıkların nitelikleri; korunması gerekenlerin çeşitliliği, yeniden şekillenen koruma kavramı ve usullerine benzer değişkenlere göre belirlenir. 20. asırdan beri tarihi çevre korumanın kapsamı ile kavranışındaki farklılıklarla, tarihi çevrelerde sadece fiziki bina topluluğunu ayakta tutma olarak benimsenen koruma anlayışı değişmiş, tarihi çevrelerin içerdikleri unsurların bütün olarak korunması hedeflenen koruma bilinci gelişmiştir.

Bugünün dünyasında anlamı gitgide genişleyerek farklı şekilde tanımlanan kültürel miras ise geçmiş ya da bugündeki yaşayan topluluklara ilişkin kültürleri içerisinde bulunduran bütün öğeleri içeren bir olgu olmuştur. Yapılan çalışmalardaki tanımlardan bazılarına değinilmiştir.

Kültürel miras, bugünün dünyası ile eski arasında bir bağ kuran, toplanan değerleri önümüzdeki dönemlere aktaran, bunun sonucunda kuşaklararası iletişimi destekleyen, bir alana, kültüre, ulusa aidiyet duygusunu oluşturan, orada yaşayanları toplu halde tutarak ortak yanları güçlendiren ehemmiyetli unsurlar olarak tanımlanmaktadır (Kiper, 2004, 14).

Kültürel miras, geçmişimizden bize kalan, bütüncül olarak anlamlandırdığımız korumayı tercih ettiğimiz, insan ilişkilerinin ve tavırlarının yarattıkları ve tüm ifadeleri olarak yorumlanır. (Hereduc, 2005, 12).

Kültürel miras, eskiden yaşamış veya bugün de var olan bir toplumun hayal gücü yansıması olarak yorumlanmaktadır. Vatan ve yaşayanlarının başarılarını, geleneklerini ve inançlarını anlatır şeklinde ifade edilmektedir (Aslan ve Ardemagni, 2006, 1).

CoE'ye göre de kültürel miras, yaşayanların daima değişen ve gelişen değerlerinin, bilgilerinin, inançlarının ve geleneklerinin ifadesi ve aynalaması şeklinde mülkiyetten ayrıca tanımladıkları geçmişten bugünün dünyasına miras kalan kaynaklar olarak yorumlanmaktadır. Kültürel mirasın, üzerinden zaman geçtikçe insanlar ve alanlar ilişkisindeki etkilenme sonucunda meydana gelen çevrenin bütününe içerdiği ifade edilmektedir. (CoE, 2005).

Yüzyıllar boyunca, kentleşmenin ürünü olan gelişmeler birlikteliklere ait kültürel, sosyal ve çevresel niteliklerin ana temsilciyetçileri olmuştur. Gelişmeler, geleneksel yerleşmelerin sosyo-mekânsal dönüşümünü oluştururken, özgün olanlar ile niteliklerin manalarının değişmesine de yol açmıştır. Bunların etkilerini çözümlmek için alanların özgün sosyo-kültürel ve sosyo-mekânsal yapısını ve bu yapıyı oluşturan tüm bileşenleri çözümlmek gerekmektedir. Bunu sağlamak için de yerleşimlerin varlık nedenlerini çözümlmek gerekmektedir. Yerleşmeler, mevcut dokuyu ve sosyal yapıyı paylaşan kullanıcı gruplarının yani toplumların tercihleriyle karakterize ettikleri coğrafi alanlardır. Bu alanda toplumların sosyo-kültürel yapısına ve fiziksel çevre kompozisyonuna, yükledikleri mana yerleşmenin karakterini oluşturur. Milletın paylaşımının ortaklığı ile oluşturulmuş değerler ile anlamlar, gelenek, bilgi ile görenekler, kuşaktan kuşağa iletilerek kültür mirasını oluşturur ve alanın örüntüsünü oluşturur. (Oliver,1989, 49)

Bir bütün olarak incelendiğinde; oluşumların sürekliliğinin oluşmasının merkezlerin sosyo-kültürel, sosyo-mekânsal oluşumunu öngören oluşum sebebinin tutulması ile sağlanacağı anlaşılmaktadır. (Günay, 2009, 151-152). Nadir bir kültür işareti olan geleneksel doku örüntüleri, özgün hallerini ve oluşum sebebini kuşaklardan kuşaklara aktarabildiği zaman kültür mirası şeklinde kabul görür. (Oliver,1989, 149)

Korunarak kuşaklardan kuşaklara iletilen manalar ve nadirlikler, ‘kültürel miras’ kavramını tanımlar.

Kültürel miras, değişik yanları izlenerek, farklı biçimlerde sınıflandırılabilir. En belirleyici sınıflandırma somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras varlıkları şeklinde olmaktadır. Ayrıca somut kültürel miras öğeleri taşınır ve taşınmaz kültürel miras öğeleri olarak iki grupta tariflenebilir. Somut taşınmaz kültürel miras öğeleri olarak mimari eserler, anıtlar, arkeolojik sitler, kültürel manzaralar, tarihi parklar, bahçeler, kanallar, köprüler, tarihi merkezler, bina grupları, yer değirmenleri v.b., somut taşınır kültürel miras öğeleri olarak resimler, heykeller, günlük eşyalar, müzik aletleri, kütüphane eserleri, arşivler, takılar ve süs eşyaları, eski paralar, günlük eşyalar, fotoğraflar v.b. sayılabilir. Somut olmayan kültürel miras öğeleri olarak halk dansları, müzik, tiyatro, sözlü gelenekler, şölenler, el sanatları, edebiyat, geleneksel oyunlar, törenler, gelenekler, görenekler v.b. sayılabilir.

Yukarıda değinilen korunacak tüm varlıkların biraraya gelmesi ile oluşan diğer en önemli tanımlardan biri de ‘yerel kimlik’ tanımıdır. Yerel kimlik büyük bir oranda kültürel miras kavramının içinde yer alan öğelerden oluşmaktadır. Kültürel miras tanımlamasına bu nedenle ağırlık verilmiştir. Hatta çoğunlukla yerel kimlik kavramı yerine kültürel miras kavramı da kullanılabilir. Çalışmalardan edinilebilen yerel kimlik tanımları şu şekildedir.

Kimlik kavramının özünde barındırdığına bakıldığında, canlı veya cansız varlıklar için ayırt edici, farklılığı oluşturan özellikler olarak tariflenmekte, kimlik benzerleri ile karşılaştırıldığında benzerlerine oranla sahip olduğu ayırt edici özellikleri ortaya koymaktadır.

Yerel kimlik de başlangıçta görsel yönüyle öne çıkan doğal, mimari, kültürel, coğrafi ürünler ile sosyal yaşam standartlarını da içeren çok geniş bir tanıma kapsamaktadır (Ulu ve Karakoç).

Yerel kimlik yerele özgü insanların ürettikleri ile taşıdıkları zihinsel yapı olarak düşünülebilir. Yerel kimliği, bir yeri diğerlerinden ayıran belirgin özellikler olarak tanımlamak olasıdır. Bir yerin o yere ait kimliğini kazanması için, o yerdekilerin onu

tanınması, yaşam alanı olarak sahiplenmesi, oluşumuna aktif olarak katılması kritik önemdedir (Bilgin, 2011, 40). Bunlar olmazsa yerel kimlikten bahsetmek olası değildir.

Yerel kimlik sabitlik veya süreklilik yerine, sınırları sabitlenemeyen, inşaa edilen, değişebilen, kurgulanan ve süreçsel olarak ele alınan bir kavram olarak ifade edilmektedir (Küçük, 2013, 119).

Diğer yönüyle barındırdıkları açısından ele alındığında, yerel kimliği oluşturan maddi öğeler; alan, yapı, güzergâh, peyzaj, obje v.b. manevi öğeler ise anı, yazılı belge, anlatı, tören, geleneksel bilgi, festival, değerler, doku, iz, renk, vb. şeklindedir. Bunların birlikteliğinin yerin ruhunu, aynı zamanda yerel kimliği tanımladığı ifade edilmiştir (Québec Declaration, 2008, 2).

Özellikle yüzyılın ikinci yarısından itibaren bahsi geçen koruma, korunmaya değer somut ve somut olmayan öğeler, kentsel koruma, tarihi çevre, kültürel miras ve son olarak yerel kimlik kavramlarının bütüncül bir anlayışla yönetimi koruma literatüründe önemsenen bir biçimde yer bulmuş “alan yönetimi” kavramı ile de tanımlanır şeklini almıştır. Alan yönetiminin alana özgü yönetim kararlarına yer verilen yönetim planı da sürecin tamamlayıcı ögesi olmuştur. Bu iki kavrama ilişkin tanımlar da şu şekilde özetlenebilir.

Alan Yönetimi ve Yönetim Planı Tanımları:

Alan Yönetimi; korunması öngörülen alandaki sorumluluğu bulunan kuruluşlar, alanda mevcutta yaşayanlar ile alandan geçici faydalananların iletişimini gerçekleştirecek eşgüdüm platformudur.

“Alan yönetimi”, “kültürel kaynak yönetimi”, “kültürel miras yönetimi”, “tarihi çevrenin yönetimi”, “korunan alan yönetimi”; gibi bileşenlerle tanımlanan bu olgu, kültürel mirasın korunması hususunda kurumlar arasındaki karşılıklı yürütülmesi önemsenen çalışmalarda iletişimi oluşturmaya yönelik önemli vasıtaadır. Diğer deyişle de, yapılan çalışmaların iletişim halinde yönetimini hedeflemektedir (Şahin, 2008, 8).

İngiliz Tarihi Kentler Forumu'un yayımladığı “Korunan Alan Yönetimi Rehberi”ne göre yapılan alan yönetimi tanımında ise “Korunan alan yönetimi, alanın değiştirilmesine, çeşitli eşgüdüm yolları içindeki sorunlarla baş etmeye yönelik net düşünce ile sınırlı politikaları sahiplenmektir.” şeklinde alan yönetiminin problem çözümünü tanımlamaktadır (English Heritage Towns Forum, 1998).

Ayrancı'ya göre alan yönetiminde en önde gelenler, alandaki kültürel kaynakların korunması ve mümkün olan en iyi biçimde alanın ilgi çeken kavramlarının artırılması şeklinde belirlenmiştir (Ayrancı, 2007).

Alan yönetiminin ana amacı alanın kültürel kaynaklarının korunması ile mümkünse özel ilgi gerektiren kısımlarına dair özelliklerin belirlenebilmesidir. Böylece hedeflenen gerçekleştirildikten sonra, alan, Dünya Miras Alanının tümselliğini korumak amacıyla, araştırma, eğitim, turizm ve hatta konaklama v.b. değişik pekçok gayede kullanılabilir.” (Jokilehto ve Feilden, 1993, 35)

Disiplinler arasındaki iletişim ile çok aktörlü koruma unsurlarının yönetsel, yasal, finansal yönlerden organize edilerek sürdürülmesi alan yönetiminin temel prensibidir. Alan yönetimi, disiplinler arası bilgi üretmek için ve bilgiyi halkın katılımını gerçekleştirmek üzere paylaşarak hızla gerçekleşen değişimlerin sistematik, planlı şekilde yönetilmesini hedeflemektedir (TMMOB Mimarlar Odası, 2008, 219-220).

Yönetim planı farklı kaynaklarda şu şekillerde tanımlanmıştır:

Korunacak bölgelerin yönetiminde üç temel öge belirleyicidir. Bunlardan birincisi yönetime gündem olarak seçilen alandır. Bu öge “Yönetim Alanı” şeklinde adlandırılmaktadır. Sonraki, alanın, kimlerle, nasıl, neden, ne zaman korunacağına ilişkin yönetsel eylemlerin bütünü şeklindeki oluşturulan yönetimdir. Bu öge de “Alan Yönetimi” şeklinde adlandırılmaktadır. Alan yönetiminin verimli, etkin biçimde yapılmasını öngörmek üzere oluşturulanla, alana dair bütün girdilerin eşgüdümünü yapmak gayesiyle yapılan plansa üçüncü ögedir. Bu öge de “Yönetim Planı” şeklinde adlandırılmaktadır (Güler ve Ekinci, 2010).

Alan yönetimi yetkililerinin görevlerini gerçekleştirirken sorumluluk gündemlerini içine alan planlarını yapma zarurieti ortaya çıkmaktadır. Yönetim planı şeklinde adlandırılan planın; alana ilişkin fiziki, kültürel unsurları, alana tesir eden mevcut imar planı uygulamaları, maddi, idari uygulamalarla, alanda yapılması amaçlanan projeler gibi hususları içermesi beklenmektedir. (Feilden ve Jokilehto,1993).

Koruma alanının yönetimine rehberlik dokümanıdır. Alanın gelecekteki yönetimine ilişkin gereken kaynaklar, kullanımlar, olanaklar ile personel belirlenir. Gelecek 5–10 sene dâhilinde program veren çalışma dokümanıdır (Ndosi 1992).

Yönetim planı, bölgede yapılacak tüm değişim ile yönetim çalışmalarının yapılmasına önderlik, sürece rehberlik eden belgedir (Thorsell 1995).

Yönetim Planı, kültürel unsurların tarifinin ardından, değerleri mevzuatsal, yönetsel, maddi, profesyonel koruma usullerini uygulayarak koruyan, belirli stratejiler ile özel eylem planlarını da kapsayan dokümandır. (G.Solar, 2003)

Tarihi çevreye özgü yönetim planı, kentsel, doğal, kırsal ile arkeolojik sit alanlarında yapılması öngörülen, o alanın hangi uzmanlar, kaynaklar, program dâhilinde ve nasıl korunacağına ilişkin hazırlanan belgelerdir.(Ahunbay, 2017)

Yönetim Planı alanın mevcut yaşayanlarının, ziyaretçilerinin ihtiyaçları yönünde; Dünya Mirası Alanı'nın korunması amacıyla strateji öngören, alanın yönetimine ilişkin alınan kararlar hakkında bilgilendirmeyi hedefleyen öneri taslaktır. Yönetim Planı hukuki açıdan emredici değildir, yönlendiricidir. (Lodge and Terrace, 2006).

Yönetim planları “Dünya Mirası Alanları” için yol gösterici rehberlerdir (WHC, 2006).

Yönetim planları, devam ettirilebilir koruma kavramının yapılabilmesi amacıyla sistematik, planlı yönetim anlayışı olarak benimsenmektedir (TMMOB Mimarlar Odası, 2008, 222).

3.2. Çalışma ile İlgili Genel Kavramlar:

Korunmanın uluslararası ve ulusal ölçekteki tarihsel süreci bu başlık altında özetlenmeye çalışılmış, alan yönetimi kavramının temellerini oluşturan kültürlerarası organizasyonlar ve hukuki altyapı ele alınmaya çalışılmıştır.

3.2.1. Dünya ölçeğinde koruma kavramı:

Kültürel miras ve koruma kavramlarının bugünkü anlam ve kapsamlarına kavuşması uzun bir tarihsel sürecin ürünüdür. Arkeolojik veriler ve yazılı kaynaklar anıtsal nesne ve yapıları ayakta tutmaya yönelik müdahalelerin antik dönemlerden bu yana var olduğunu göstermektedir (Erder, 1971). Ancak, o dönemlerde yapılan müdahaleler korumadan çok, devam eden kullanımlarına veya dinsel, simgesel, politik rolleri ve anlamlarına bağlı olarak, yapıların varlıklarını sürdürme gayretidir. Mısırlıları köklerine bağlayan bir sembol olarak Karnak Tapınağı'nın iki bin yıldan uzun bir süre sürekli onarım, yeniden inşa ve değişikliklerle varlığını sürdürmesi ya da Yunan Uygarlığı'nın somut eserlerini barındıran Atina Akropolü'ndeki sürekliliği sağlamaya yönelik müdahaleler, bu tür müdahalelere örnek olarak gösterilebilir (Stubbs, 2009, 157-172). Kültür öğelerinin korunmasına dair tedbir alınmasına yönelik eğilimler, emirler ve kuralların geçmişi The Upanishads (Brahma Kanunları M. Ö. 800 - 400) zamanına değin geriye ulaşmaktadır.

14. yüzyıldan itibaren eski devirlere ait anıtsal yapı ve sanat eserlerine yönelik ilgi artmaya, bunları korumaya yönelik müdahaleler de daha bilinçli bir tavır haline gelmeye başlamıştır (Erder, 1975, 12). 16. yüzyıldan itibaren gelişen modern tarih kavramı da kültürel miras anlayışının gelişmesinde etkili olmuş, bir kültürün ya da ulusal kimliğin ifadesi olmaları nedeniyle sanat eserlerinin ve tarihi yapıların korunmaya değer olduğu görüşü oluşmuştur. (Jokilehto, 1999, 16-17). 18. yüzyılda Yunan ve Roma Dönemi kalıntılarının incelenmesi Avrupa'daki üst sınıf için bir hobi haline gelmiştir. Antik dünyanın yeniden keşfinin öne çıktığı bu dönemlerde yapılan müdahalelerde, kullanım sürekliliğinin yanı sıra, antik dönem eserleri aracılığıyla geçmişle bağ kurma ve geçmiş öğrenme isteği yönlendirici etkenler olmuştur. İtalya'da, geçmişin gücünü simgeleyen Roma Dönemi kalıntı ve anıtsal eserlerini belgeleme ve yaşatma kaygısı ile 19. yüzyıl başında Colloseum, Titus Zafer Takı gibi Roma Dönemi anıtsal yapılarının korunmasına

yönelik müdahaleler bu ilginin bir yansıması olarak görülebilir (Kuban, 2000, 25). Avrupa kökenli olarak gelişen bu koruma anlayışı ve yaklaşımlarında, özellikle üst sınıfın ve papalığın etkin rolü görülmektedir (Stubbs, 2009, 183-192). Bu dönemlerdeki koruma-onarım müdahalelerinde odak noktası arkeolojik kalıntılar, objeler, sanat eserleri ve tarihi anıtlar olmuştur.

18. asır sonları ile 19. asır önlerinde oluşan darbe, savaş ve dönüşümler, günümüz koruma anlayışının ve kültür varlığı kavramının değişiminde önemli mihenk taşlarıdır. 1789 Fransız Devrimi sırasında soylulara, krallığa ve kiliseye bir tepki olarak bu kurumları simgeleyen birçok yapı büyük oranda tahrip edilmiş, 19. yüzyılda Napolyon savaşları ile birçok Alman kenti yıkılmıştır. Yine bu dönemlerde öne çıkan Endüstri Devrimi de, sosyal ekonomik ve teknolojik gelişim ve değişimlerle birlikte, kırsaldan kente göçlerle kentsel nüfusun artmasında, buna bağlı konut ve altyapı sorunlarının ortaya çıkmasında, kentlerin ölçek, işlev, ulaşım şekillerinde önemli değişimlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kentlerde ortaya çıkan sorunları ve yeni ihtiyaçları karşılamak üzere yapılan plan ve uygulamalar, eski doku ve yapıların büyük ölçekli tahribatı ile sonuçlanmıştır. Bunun en önemli örneklerinden biri Baron Georges Eugene Haussmann'ın 1853-1870 yılları arasında Paris'te gerçekleştirdiği uygulamalardır. Bir yandan Paris'i, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayan, altyapı, ulaşım ve sağlık sorunları olmayan, kentlilere yeşil alanlar sağlayan, endüstri çağının metropolü haline getirmeyi hedefleyen, diğer yandan da yönetimleri rahatsız eden sokak kavgaları ve gösteriler için ortam oluşturan fiziksel çevrenin temizlenmesi yoluyla mevcut iktidarı güçlendirmeyi amaçlayan Haussmann, aralarında anıtsal ve dini yapıların da bulunduğu çok sayıda yapının yıkımına neden olmuştur (Erder, 1975, 157-162; Stubbs, 2009, 216). Bunların yanı sıra, bu dönemde üretim teknolojileri, yapı malzemeleri ve yapım tekniklerinde ortaya çıkan değişimler, yapılı çevrede önceki dönemlerin kentsel ve mimari yapısıyla önemli farklılaşmaların oluşmasını beraberinde getirmiştir.

Bütün bu yıkım, değişim ve gelişmelerin bir sonucu olarak 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı modern koruma anlayışının kuramsal temellerinin atıldığı bir dönem olarak ortaya çıkar, Almanya'daki savaş yıkımlarını takip eden süreçte, 1818'de Hesse-Darmstadt Dükü 10. Lui tarafından hazırlanan ortaçağ anıtlarının korunması ile ilgili kararname Avrupa'daki en eski koruma yasası sayılabilir (Kuban, 2000, 25). Bu belgede korumaya

konu olarak tarihi ve sanatsal değeri olan bütün yapılar alınmıştır. Diğer taraftan, Haussmann'ın Paris'teki yıkımları da, değişen kent yapısı ve ölçeği ile ilgili tepkilere ve karşı görüşlerin oluşmasına neden olmuştur. Karşı görüşlerin önde gelen savunucularından Camillo Sitte, eski dönemlerdeki kent yapısı ve mimari ilişkilerinin çözümlemesinden hareketle yeni oluşan kentleri eleştirmiştir (Erder, 1975, 162-164). Modern planlamada mevcut mekânsal öğelerin ve niteliklerin değerlendirilmesine dayalı yaklaşımı ile Sitte, kent ölçeğindeki koruma anlayışının oluşumunda önemli bir role sahiptir. Savaş ve kentleşmenin neden olduğu büyük ölçekli yıkımlara mimari ölçekte tepki ise Eugene-Emmanuel Viollet-le-Duc, John Ruskin, William Morris gibi mimar ve düşünürler tarafından dile getirilmiş, onların öncülüğünde şekillenen kuramsal tartışmalar ve uygulamalarda yansımalarını bulmuştur. O dönemlerdeki mimari koruma kuramı ve uygulamalarında, bir taraftan Eugene-Emmanuel Viollet-le-Duc'ün stil birliği ve buna göre tamamlamayı esas alan restorasyon yaklaşımı, diğer taraftan ise John Ruskin'in zamanın yapı üzerindeki etkilerinin ve bıraktığı izlerin oluşturduğu tarihi değerleri önemseyen romantik koruma doktrini etkin olmuştur. Ruskin'in görüşlerini destekleyen bir yaklaşımla, William Morris'in manifestosu ve 1877'de İngiltere'de kurduğu Antik Yapıları Koruma Cemiyeti (SPAB - Society for the Protection of Ancient Buildings) bu alandaki ilk örgütlü sivil toplum hareketi olması açısından büyük önem taşır. Aynı dönemlerde, Avusturya-Macaristan'daki koruma ile ilgili kurumun başında olan ve mimari koruma uygulamalarında en az müdahale ilkesini benimseyen sanat tarihçisi Alois Riegl'in, 1903'te yayınladığı, mimari miras sınıflamasını, yaş değeri, tarihi değer, hatıra değeri, kullanım değeri, yenilik değeri gibi değerlerin gruplarının tanımlanmasını, önemin değişkenliğinin ve çağdaş kültürdeki rolünün tartışmasını içeren makalesi, döneminde çevirisi yapılmamış olması nedeniyle yaygın bir etki yaratmamış olsa da, 1980'lerde İngilizce çevirisinin yapılmasıyla kültürel miras kavramının ve modern koruma alanının gelişimine büyük katkı sağlamıştır (Stubbs 2009, 38, 233). Bu dönemde koruma alanının konusu hala anıtsal yapılardır.

Bunu izleyen süreçte, özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında, Camillo Boito ve Gustavo Giovanni gibi İtalyan mimar ve düşünürlerin görüşleri, kültürel miras tanımı ve modern koruma ilkelerinin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Anıtları birer tarihi belge olarak gören ve stil birliğine karşı çıkan Boito'nun, mimari anıtlara yapılacak müdahalelerde izlenmek üzere ortaya koyduğu ilkeler, çağdaş restorasyon kuramının temeli olarak

görülür. Onun kuramını geliştiren Gustavo Giovanni'nin, tarihi anıtlara yapılacak bilimsel restorasyon müdahalelerinin ilkelerini ortaya koyarken anıt kavramını o güne kadar kabul edildiği şekilde yalnızca mimarlık tarihinin ünlü yapıtları ile sınırlı tutmayıp, anıtsallığından bağımsız olarak artistik ve tarihi değeri olan her yapı ve sokak, meydan ve evleriyle kentsel çevrenin kapsanacağı şekilde tanımlaması ve tarihi anıtların çevrelerindeki doku ile birlikte ele alınması ve korunması gerektiğini vurgulaması, anıt kavramının kapsamının genişlemesinin bir göstergesidir (Kuban, 2000, 30). Giovanni'nin geliştirdiği ilkeler, hem 1931 yılında Atina'da düzenlenen mimari koruma ve etik ile ilgili temel konuların ele alındığı uluslararası toplantının sonucunda yayınlanan Atina Bildirgesi'ne, hem de bugünün dünyasına kadar geçerliliğini büyük oranda koruyan İtalyan Koruma Tüzüğü'ne (1932) temel olmuştur. Bu belgelerde kültürel miras yalnızca anıtları değil onların parçası oldukları tarihi alanları ve çevreleri de kapsayacak şekilde tanımlanmıştır.

I. ve II. Dünya Savaşları koruma alanının gelişiminde diğer önemli mihenk taşlarıdır. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın Avrupa kentlerinde neden olduğu büyük tahribat, koruma alanında yeni tartışmaları, gelişmeleri ve oluşumları da beraberinde getirmiştir. II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından, kültür ve eğitim aracılığıyla dünya barışına hizmet etmek amacıyla 1945'te UNESCO, savaşın büyük oranda tahrip ettiği Avrupa'yı ortak Avrupa ilkeleri ve mirası doğrultusunda bir araya getirmek üzere 1949'da CoE kurulmuştur. Bunları 1959'da kültür varlıkları konusunda eğitim vermek, bilgi merkezi oluşturmak ve uluslararası araştırmaları organize etmek üzere ICCROM, 1965'te ise kültür varlıklarının korunmasına yönelik kuram, yöntem ve bilimsel teknikleri geliştirmek üzere ICOMOS'un kuruluşu izlemiştir. Bu uluslararası oluşumlar kuruluşlarından itibaren, düzenledikleri uluslararası toplantılar ve bunların sonucunda üretilen uluslararası sözleşmeler, tüzükler, yönergeler ya da tavsiye kararları aracılığıyla korumanın uluslararası gündemini belirlemiş, bu alanla ilgili ilkeler, standartlar, yöntemler ve yaklaşımlar ortaya koyarak koruma kuram ve eylem alanında etkin ve yönlendirici olmuşlardır. II. Dünya Savaşı sonrasında kentlerde meydana gelen büyük ölçekli yıkımlar ve beraberinde yaşanan değişimler karşısında Ortak Avrupa Mirası kavramı ve bunun korunması gündeme gelmiştir. Mimari miras kavramının fiziksel kapsamının genişleyerek, anıtların yalnızca kendi yakın çevreleriyle birlikte alınmayıp bir yapılar grubunun, bir yerleşim veya bölgenin parçası olarak algılanmaya başlamaları da II. Dünya Savaşı'nın önemli

etkilerinden biridir (Erder, 1986, 15). Bu dönemde önceleri tarihi alan ya da kentlerin fiziksel özelliklerine odaklanan kentsel koruma çabaları, 1960'lardan itibaren sosyal, ekonomik, politik etkenleri de kentsel korumanın önemli bir parçası olarak görmeye başlamıştır. 1970'lerde bütünlük koruma olarak kavramsallaşan ve bugünün dünyasındaki kentsel koruma anlayışının temelini oluşturan bu yaklaşımla, tarihi kentlerin korunması için kentin doğal, coğrafi, tarihsel, fiziksel, görsel, işlevsel, sosyal, ekonomik, politik bütünlüğü içinde ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bologna Planı (1969) ve Ferrara Planı (1975) bu yaklaşımla hazırlanmış ve bütünlük koruma kavramının gelişiminde önemli rol oynamış uygulama örnekleridir.

1960-1975 yılları arasındaki 15 yıllık süreç, UNESCO, ICOMOS, CoE, ICCROM gibi uluslararası kurumlar tarafından düzenlenen toplantılar sonucunda oluşturulan uluslararası belgeler yönlendiriciliğinde mimari ve kentsel korumanın temellerinin oluşması açısından önem taşımaktadır. Bu dönemde, bir yandan Venedik Tüzüğü ile mimari koruma konusunda bugünün dünyasına kadar geçerliliğini koruyacak uluslararası ilkeler ve standartlar tanımlanırken, bir yandan da farklı boyutlarıyla kentsel koruma tartışılmıştır. Uluslararası toplantılar aracılığıyla, tarihi alanların kataloglanması ve koruyucu envanteri için terminoloji, kriter ve yöntemler, kentsel alanların yeniden canlandırılması, sağlıklılaştırılması, yerel yönetimlerin rolü, konunun sosyo-ekonomik boyutu, mülkiyet ile ilişkisi, bölgesel planlama bağlamındaki yeri ve tarihi dokuda yeni yapılaşma gibi kentsel korumanın farklı yönleri ile ilgili uluslararası yönlendirici belgeler üretilmiştir. Bu süreçte, ayrıca yapılı çevre ile doğal çevrenin bir arada ele alınması ve peyzajların korunması da uluslararası platformda ele alınan konular arasında yer almıştır. 1972'de önemli evrensel değerlere sahip doğal ve kültürel mirasın korunması için Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin imzalanması ile koruma daha farklı bir ölçek ve boyut kazanmıştır. 1975-1985 yılları arasında da mimari koruma, arkeolojik yerlerin korunması, arkeoloji ile planlama, şehirlerin dönüşümleri ve ulaşacakları noktalar, kentsel dönüşüm ve değişim, kırsal mimari ve dönemsel planlama, kültür ve turizm, sokak dokusu ile karakteri, tarihi yeşil alanlar, eğitim ile disiplinli hedef gibi kültürel miras ve korumanın daha farklı yönlerine odaklanılmıştır. Kültürel kimlik ve özgünlük kavramları ile birlikte kültürel farklılaşmalar konusu öne çıkmış; koruma alanındaki uluslararası standart ve ilkelerin, bölgesel / ulusal / yerel değer ve sorunlara uyarlanabilirliği ve uygulanabilirliğinin yetersizliği gündeme gelmiştir. Bununla birlikte, uluslararası ilkeler

ortaya koyan belgeleri tamamlayıcı, bölgesel / ulusal / yerel koruma ilkelerini tanımlamaya yönelik yönlendirici belgeler oluşturulmaya başlanmıştır. Bütün bu gelişmelerle bu dönemde, kültürel mirasın kapsamı anıtlardan, geçen zamanla birlikte kültürel öneme sahip olmuş daha mütevazı yapılara, sanat eserleri objeler ve yapılardan, bazı uygarlıkların, önem arz eden değişimin veya tarihi bir olayın ispatlarının bulunduğu alan, şehir ve bölgelere değin ulaşmış, mimari ile kentsel korumanın yanı sıra peyzajların muhafazası, doğal ve inşaa edilmiş miras uygunluğu ve dünya mirası v.b. yeni olgular gündeme gelmiştir.

1990'lar bütün alanlarda olduğu gibi koruma alanında da yönetim kavramlarının gündeme gediği yıllardır. Bunun bir yansıması olarak, bu senelerden başlayarak, özel biçimde arkeolojik kalıntıların yönetilmesi ve de daha büyük oranda kültürel öneme sahip yerlerin korunması ile yönetilmesi koruma gündemindeki yerini almıştır. Avustralya için yerel bir yönerge olarak hazırlanan ve rehberlik etmeyi amaçlayan Burra Tüzüğü, kültürel öneme sahip yerlerin korunması ile yönetilmesine ilişkin süreçler, ilkeler, yöntem ile edevatlar hakkında günümüzde dünyaca kabul edilen ve ana dayanak sayılan belge olmuştur. Yönetim kavramının koruma alanında öne çıkmasıyla birlikte koruma; sonuç kısmına odaklanılan ve yalnızca uzman kişilerin yer aldığı bir olgudan öte, değişik farklı paydaşların bir arada geliştirdiği devamlı yenilenen süreç olarak algılanmaktadır.

20.yy.'ın sonlarından itibaren başta bilişim teknolojileri olmak üzere teknolojik gelişmelerin hız kazanması ise, koruma alanında daha hassas veri toplamaya ve değerlendirmeye yönelik yeni araçların oluşmasına, bilişim teknolojilerinin bu alanda daha etkin olarak kullanılmasıyla birlikte koruma ile ilgili her ölçekteki çalışmada bilgi yönetiminin önem kazanmasına ve bilgi esaslı karar vermenin öne çıkmasına olanak sağlamıştır.

21.yüzyılın en önemli vurgusu ise somut olmayan kültürel mirastır. Aslında 1960'lardan itibaren çeşitli ortamlarda ve çalışmalarda dile getirilen yerin somut olmayan özellikleri, UNESCO tarafından 2003'te Paris'te kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ile uluslararası yasal bir boyut kazanmıştır. Bu dönemden itibaren yapılan uluslararası toplantılarda da anıtlar ve sitlerdeki somut olmayan değerlerin korunması, buldukları yerlerde anıtlar ve sitler, yer, anı, hafıza, anlam, yerin ruhu gibi

konuların ele alınmasıyla koruma alanının başka bir yönünün öne çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra 21. yüzyıl, korumanın pasif, yasakçı bir biçimden; aktif, yönlendirici şekle ulaştığı bir dönemdir. Uluslararası toplantılarda toplumsal değişimler ve kültürel miras, kültürel mirasın akılcı kullanımı, kültürel miras ve gelişim temalarının ele alınması bunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca yine bu dönemde yaşanan globalleşmenin etkileri koruma alanında da yansımalarını bulmuş, globalleşen dünyada korumanın rolü tartışılmaya başlanmıştır. ICOMOS'un 2011'deki Genel Kurul Toplantısı'nın konusunun Gelişimi Yönlendirici Olarak Koruma (Heritage, Driver of Development) olarak belirlenmiş olması da korumanın aldığı yeni tavrın göstergesidir.

Tüm bu gelişmelerin sonucu olarak bugün koruma; tüm oluşumların değişik ölçek ve özellikteki öğelerinin, kültürel, sosyal, ekonomik, anlamsal, tarihsel, işlevsel, görsel ve fiziksel olguları ve somut ile somut olmayan yönleriyle bütün biçimde korunmalarını, değiştirilmelerini, yönetilmelerini, gelecek kuşaklara iletilebilmelerini hedefleyen, geniş ölçekli ve çok yönlü bilgiye dayanan multidisipliner ortak çalışmalar ile yürütülen, katılımcı bilimsel araştırma, eylem bölgesi olarak yorumlanabilir. Bugünün dünyasındaki kültür varlığı kavramı da, tarihsel sınırlamalar olmaksızın, yapı malzemeleri, objeler, yapı kalıntıları, yapılar, açık alanlar, kentler, kırsal yerleşimler, arkeolojik alanlar, kültürel peyzajlar gibi farklı ölçek ve niteliklerdeki varlıkları, somut ve somut olmayan bütün bileşenleri birlikte kapsayacak şekilde genişlemiştir.

3.2.2. Türkiye ölçeğinde koruma kavramı:

Tarih boyunca değişik kültür ve medeniyetlerin biraraya gelme ve karşılaşma noktası olan Anadolu ile Trakya toprakları pek çok uygarlıktan günümüze ulaşan kültürel mirası barındırmaktadır.

Türkiye coğrafyasında bulunan mirasın kökenlerinde eski Anadolu kültürleri (Hitit, Karya, Likya, Frig gibi), Akdeniz ve Ege kültürleri (Hellen, Miken, Roma, Bizans gibi), Orta Asya, İran, Arap etkileriyle Selçuklu ve Osmanlı oluşumları yer almaktadır(Akurgal 1998, 9-18). Bu tarihsel sürecin korumada bugünün dünyasındaki terminolojisini oluşturan Osmanlı Dönemi başlangıç olarak alınmıştır. Bu döneme ilişkin sürecin detayları verilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Dönemi;

Koruma konusunda hükümet ve aidiyet göreneklerinin oluştuğu görülmektedir. Osmanlı zamanında bilhassa vakıflar maddi olanak oluşturarak; binaların bakımla onarımını devam ettirirken, bayındırlık, hazine binalarıyla savunma binalarının, sarayların bakımına yardım sağlar, uygulamalar uzmanların yükümlülüğünde yapılırdı (Tapan, 1998).

Osmanlının klasik çağında sürdürülen onarım hareketleri Batılılaşma döneminde de süre gelmiştir. İlk yasal düzenleme olarak değerlendirilen ‘Asar-ı atika’ eski eser olarak tanımlanan değerlere ilişkin olarak çıkarılmıştır. Bu dönemden örneklebilecek 1858 tarihli ‘Arazi Kanunnamesi’ 107. maddesi, tesadüfen bulunan taşınır eserlerin bulana ait olduğunu söylemektedir. 1858 tarihli ‘Ceza Kanunnamesi’ 133.maddesi ile de kutsal hayır yapılarını yıkanların cezalandırılacağı belirtilmiştir. 1848 ve 1864 yıllarında yayınlanan kentleşme düzenine ilişkin ilk yasal düzenlemeler olan ‘Ebniye Nizamnameleri’ yangınları önlemek amacıyla yapıların onarımına yönelik bazı hükümler içermektedir. (Madran 1996, 60). Korumayla ilgili ilk mevzuat Osmanlı imparatorluğunun batılılaşma sürecine tümüyle girdiği ve dünya kapitalizmine eklemlendiği dönemde hazırlanmış ve yürürlüğe sokulmuştur. İlk olan düzenleme 1869 tarihli Birinci Asar-ı Atika Nizamnamesi bir giriş ve 7 maddeden oluşmaktadır. Nizamname, Osmanlı sınırlarında eski eser bulmak isteyenlere izin alınması zorunluluğunu getirmiş, eski eserlerin sınır dışına çıkarılmayacağını belirtmiş, arazisinde eski eser mevcut olan kişinin o eski eserin sahibi olduğunu açıklamıştır. İlk nizamnamenin yetersiz kalması nedeniyle ikinci Asar-ı Atika Nizamnamesi 1874'de yayınlanmıştır. 36 maddeli bu yeni belgede ilk kez eski eser tanımı verilmiş, eski eserler, eski paralar ile başkaca diğer taşınır, taşınmaz eşyalar şeklinde ikiye ayrılarak, eski eserlerin Devlet Malı kabul olduğu kavramı ortaya çıkmıştır. Bu nizamnameler Anadolu’da Alman, Fransız, İngiliz arkeologlarca devam ettirilen kazılardan elde edilen kültür varlıklarının (örneğin Bergama Zeus Altarı) sınır dışına taşınmasını ve günümüzün devletlerarası problemi şekline dönüşmesini önleyememiştir. (Özel 1998,152)

1881 yılında Osmanlı Müzeleri müdürlüğüne getirilen Osman Hamdi Bey döneminin ilk etkinliği 1884'te yasallaşan üçüncü Asar-ı Atika Nizamnamesi'dir. Bu uygulama, kimi uzmanlar tarafından Türk eski eserler hukukunun ana temeli kabul edilmektedir. Dört kısımlı nizamnamenin ilk kısmını genel hükümler, ikinci kısmını eski

eser alım satımı, üçüncü kısmını araştırma ve kazılara ilişkin hususlar, dördüncü kısmını ise ceza hükümleri oluşturur. Osman Hamdi Bey döneminde oluşturulan son yasal uygulama ise 1906 tarihindeki Asar-ı Atika Nizamnamesi'dir. Bu nizamname, Cumhuriyet zamanında da yürürlükte olacak ve 1973 yılına kadar, tek koruma yasal mevzuatı olma meziyetini devam ettirecektir. Nizamnamenin ilk bölümü eski eserlerden sorumlu mekanizmayı, ikinci bölümü eski eserin tanımı ve eserlerin kullanım biçimlerini, üçüncü bölümü taşınmaz eski eserlerle ilgili kısıt ve yaptırımları, dördüncü bölümü taşınır eski eserleri, beşinci bölümü ise arkeolojik kazıları kapsamaktadır. Bu mevzuatların ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile başlayan yeni sürece geçilmiştir. Sürece ilişkin değerlendirmeye ulusal koruma kavramının içeriğine yer verilecektir.

Cumhuriyet Dönemi;

Cumhuriyet yenilikleri ile beraberinde ulaştırdığı çağdaşlaşma (modernite) öngörüsüyle yeni kurulan İstanbul Üniversitesi'nde Nazi rejiminden uzaklaşarak Türkiye'ye yerleşen kıymetli bilim insanlarına olanak sağlanarak arkeoloji bölümleri oluşturulmuş, Atatürk'ün emirleriyle ulusal çapta öğrenciler Avrupa'da eğitime yollanarak ulusun bilim insanları eğitilmiş, Anadolu'da pekçok yüzey taraması ile arkeolojik kazı çalışmaları yapılmıştır.

Cumhuriyetin başlarında kültür mirasının korunması hakkında antik çağlara duyulan alaka ve hassasiyet, Osmanlı'dan alınan şehirsiz dokulara benzer biçimde yansımamıştır. Sonraki zamanların koruma olgusu da aynı temel üzerinde biçimlenmiştir.

Cumhuriyet döneminde 1930-1935 yılları arasında çıkarılan yasalarla (1593 sayılı Umumi Hıfzı Sıhha Kanunu, 1580 sayılı Belediyeler Kanunu, 2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu, 2722 sayılı Belediye İstimlak Kanunu, 2763 sayılı Belediye İmar Heyetinin Kuruluşuna İlişkin Kanun) şehirlerin temizliğin, sağlığın, güzelliğin ve modern kültürün sembolü olması yönünde, yabancı yetişmiş uzmanların birlikteliğinde şehir planlaması çalışmaları yapılmıştır. 1980'lere kadar Türkiye'nin şehirleşme ve planlama anlayışını değiştirecek olan yaklaşımlarla sağlanan şehir planları, Türk şehrinin oluşumlarıyla ahenkli bulunmadığından, yıkıcı çıkarımlar doğuracağından yargılanmıştır. Planları yapan belediyelerin maddi kaynakları yetersiz olduğundan planların bütünü şehirlerin tarihi kısımlarında uygulanamamış, planlamanın yıkıcı yanı büyük ölçüde engellenmiştir (Tekeli,

1998, 1-11). Aynı zamanda Eski Eserler Koruma Encümeni'ne çevrilen Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni ile birlikte Vakıflar, Maarif Vekâleti v.b. kuruluşlar kültürel mirasın korunması yükümlülüğüne sahipken, tarihi anıtların onarımı, bakımı amacıyla devlet bütçesinden verilen ödenek payı %0,5'tir. Yine de restorasyonlar hakkında bazı ilkeler gözetilmeye başlanmıştır.

Cumhuriyet zamanının korumaya uzaktan ilişkilendirilen ilk yasal mevzuatı 10 Haziran 1933 yıl 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunudur. Yasada imar uygulamalarında, korunması gerekli "..abide ve mabetler.."in her tarafında 10 m.lik boşluk bırakılması öngörülmüştür. Bu düzenlemeden sonra 1950'li yılların başına değin bazı yönetmelik ve şartname çalışmalarının dışında koruma alanını her yönüyle kavrayacak bir düzenleme yapılamamıştır.

İkinci Dünya Savaşının ardından Dünyadaki yapılanmaya paralel şekilde Türkiye'de de önemli dönüşümler yaşanmıştır. Siyasette ve ekonomide liberalleşme, Dünya pazarlarında yer alma, Marshall Planı ile Türkiye gıda ile hammadde alanı oluşturma gayesi ve hızla şehir nüfuslarının artması o zamanda yer bulan gelişmeler olmuştur. 1950 senesinde çok siyasal partili döneme geçişte 1. Menderes Hükümeti listesinde kültürle alakalı herhangi bir ifade bulunmazken, ulaştırma ile bayındırlık önemsenmiş, alt yapı projeleri (barajlar, karayolları, köprü, enerji nakil hatları, hava meydanı gibi) arkeolojik, tarihi alanların zarar görmesine neden olmuştur. Geline bu zamanda Türkiye'nin turizm ülkesi olabilmesi için yapılan uyarıların yansımaları; V. Menderes Hükümeti Programına kültür mirasının turizme katılarak değerlendirilmesi, doğal ve tarihi zenginlikleri, ulusal varlıkları tanıtmak amacıyla bakanlık kurulması şeklinde olmuştur (Anonim, 2018).

Bu bağlamda 1951 senesinde çıkarılan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkili ile Vazifelerine dair 5805 sayılı yasa koruma mevzuatının dönüm noktalarından bir tanesidir. Yasaya göre Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu oluşturulmuş, kurul koruma alanında uyulacak prensipleri belirlemek, uygulamayı izlemek, korumaya ilişkin ilkeleri, müdahale yöntemlerini ortaya çıkarmak, rölöve, restorasyon, restitüsyon projeleri hakkında bir karara ulaşmak şeklindeki görevleri üstlenmiştir. Kısıtlı olanaklarla kültürel mirası korumada önemli olaylara imza atmış kurul,

günümüzde geçerliliği olan birçok koruma ilkesini belirlemiştir. Bu kurumun sorumluluğu 1983 senesinde yürürlüğe giren 2863 sayılı yasa ile son bulmuştur.

1950 sonrasında kültürel mirasın korunmasına doğrudan değinen hükümler imar mevzuatında yer almıştır. 1956 yılında çıkan 6785 sayılı İmar Kanununun 25. maddesinde ‘..yapılacak bina, tesis ve bunlara ait müştemilatın tarihi ve bedii kıymeti olan eski eserler ile arkeolojik sahalar arasındaki mesafeleri hazırlanacak nizamname ile talimatnamelerde belirtilir..’ hükmü yer almaktadır. 1957 tarihli İmar Nizamnamesinin 39. Maddesinde ise, “..imar planlarının tanziminde eski eserler ve arkeolojik sahalar açısından Yüksek Kurulun mütalaası esastır..” denmektedir. İmar kanununda kimi değişiklikler yapan 1605 sayılı yasaya göre, eski eserlerin ve bunlarla bütünlük oluşturan kent mekânlarının korunmasına ilişkin esaslar Yüksek Kurul’un görüşü alınarak çeşitli Bakanlıklar tarafından ortak olarak oluşturulacaktır.

1960 yılı Türkiye’nin ekonomik ve siyasal hayatında dönüşümü tetiklemiştir. Anayasal sosyal refah hükümeti ülke olanaklarının akıllıca kullanımı amacıyla karma-ekonomik, ithal ikameci kalkınma modelini seçmiş, Devlet Planlama Teşkilatı bunun uygulanması amacıyla kalkınma planları hazırlamakla sorumlu tutulmuştur. Anayasanın 41. maddesinde ‘İktisadi, kültürel, sosyal kalkınmayı demokratik koşullarla sağlamak, bu amaçla milli tasarrufu ilerletmek, yatırım araçlarını toplum faydasının sağladığı önceliklere yönlendirmek ile kalkınma planlarını ifa etmek devletin ödevidir’ şeklinde bir söylem yer almış, bu sayede kültürel kalkınmanın tümsel ve planlı biçimde olması ilkesi özümsemiştir. Bundan sonraki zamanda yapılan beş yıllık kalkınma planlarında, senelik programlarda ve icraat planlarında ören yerleri, sanat eserleri, tarihi yapılar ile diğer bazı kültürel miras kalıntılarının korunması ve kültür erozyonunun önüne geçilmesi amacıyla örgütsel, yasal, parasal gerekliliklerin yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Fakat gerçekleştirilen siyasetle hızlanan sanayileşme ve şehirleşme, öncelikle şehirlerin merkezlerindeki toprak rantı yükselen tarihi şehir oluşumlarında erozyonu artırmıştır. Bu dönemde 1969 senesinde yasallaşan “İmar ve Yol İstikamet Planlarının Tanzim Tarzları ile Teknik Şartlarına ve bu İşleri Yapacak Uzmanlarda Aranacak Ehliyete dair Yönetmelik” koruma yöntemlerine önderlik etmektedir. 1960’ların ikinci döneminden itibaren İller Bankası ile Büyük Kentlerin Nazım İmar Büroları şeflikleri Türkiye şehirlerinin tarihsel oluşumunu korumak amacıyla bilinçli hedefler oluşturmuştur (Kuban, 2001). Aynı

dönemde uluslararası platformda Venedik Sözleşmesi (1965) ile Dünya Doğal ve Kültürel Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmenin (1972) imzalanması, ICOMOS ve ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi) gibi kurumların oluşturulması sürecine Türkiye de taraf devlet olarak müdahil edilmiştir. Türkiye'nin uluslararası gelişmelere ayak uydurmaya çalıştığı 1970'li yıllarda, 1906 yılına tarihlenen dördüncü Asar-ı Atika Nizamnamesi yetersiz bulunarak, yerine 1973 yılında 1710 Sayılı "Eski Eserler Kanunu" yürürlüğe konmuştur. Bu düzenleme ile eski eserleri bozmak ve değiştirmek, izinsiz onarmak, sondaj ve kazı yapmak, yıkmak ve izinsiz kullanmak, şeklini değiştirmek yasaklanmıştır. Kanunda korumada yetkili ve sorumlu kuruluş olarak Milli Eğitim Bakanlığı gösterilmiştir. Eski eserlerin envanterinin bu Bakanlık tarafından yapılması ve Yüksek Kurul tarafından onaylanması, eski eserlerin bulunduğu çevrelerin imar planlarının yapımı sırasında Bakanlıktan uygunluk alınması zorunlu kılınmıştır. Kanunla korunacak anıtlar, çevreleri, sit alanları (tarihi sit, anıt, arkeolojik sit, külliye, sit, doğal sit) eski eser şeklinde tariflenerek koruma ilkeleri oluşturulmuş, bunların hepsi devlet malı kabul edilmiş, koruma ile kullanma unsurlarının gözetilmesinde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu ve Milli Eğitim Bakanlığı sorumlu kılınmış, tüzel ile özel kimselerin elinde yer alan arkeolojik özellikteki anıtları kamulaştırma ya da takas şeklinde devletin alması öngörülmüş, taşınmaz eski eser maliklerinden onarım veya bakımı ikame etmede gücü olmayanların mülklerinin kamulaştırılması ile teknik, maddi yardım sağlanması kanunlaştırılmıştır. Kanunla, kültürel mirasın korunması hükümetçe özümsemiş olsa da korumanın ekonomik ve toplumsal yapıyla bütünleşmesi amacına ulaşamamış, altyapı ve sanayi yatırımları önemseniş, son derece kısıtlı tutulan bütçe ve örgütsel imkanlarla envanter taramalarının ve kültürel değeri yüksek olan anıtların onarımının ötesine gidilememiştir.

1980 senesi, ihracata dönük sanayileşme avantajlarını içeren 24 Ocak kararlarının uygulanmasıyla ve 12 Eylül darbesiyle Türkiye'de yeni dönüm noktası olmuştur. Ekonomik yapısındaki değişiklik Türkiye'nin ulusallaşma sisteminde ve de şehirleşme ile miras koruma tutumlarında değişikliğe neden olmuştur. Yoğunlaşan sanayileşme, turizm teşvikleriyle spekülasyon gündemli ikinci konut yatırımlarıyla ivmelenen kıyılama bilhassa kültürel mirasın korunmasında müthiş zorluklara neden olmuştur.

Aynı dönem içinde ilk defa kültür ve tabiat varlıklarının korunması ana yasal tedbirle güvenceye alınmıştır. 1982 Anayasası'nın 63. Maddesi 'Devlet, kültür, tarih ve tabiat varlıkları ile değerlerinin korunmasına yardımcı olur, bu maksatla destekleyici, teşvik edici tedbirleri alır, bu varlıklar ile değerlerden özel mülkiyete konu olanlara getirilecek sınırlamalar nedeniyle hak sahibine tanınacak yardımlar ve muafiyetler kanunla düzenlenir' şeklindedir.

1980'li yıllardan sonra egemen ideoloji neo-liberalizmin, ulusal devleti aşındırma baskıları sonucu yerel otoritelerin yetkin kılınması; hukuk sisteminin bu şekilde hazırlanan kanunlarla tanışmasını sağlamıştır. (İmar, koruma, planlama v.b. pekçok alanda 1980'lere kadar merkezi yönetimin diktesinde yer alan onaylama yetkisi ve diğer sınırlamalar aynı dönemde ortaya konan 3194 sayılı İmar Kanunu, 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu gibi yasalarla yerel yönetimlere devredilmiştir.) Koruma gündeminde vurgulanan, Anayasada gündeme alınan hususun 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun çıkarılmasıyla yasallaşmasıdır. Bazı yönleriyle 1710 sayılı kanunun değiştirilmiş bir devamı kabul edilebilecek yasa tabiat varlığı, kültür varlığı, sit, koruma, korunma v.b. olguları tanımlamış, korunması gereken taşınmaz kültür tabiat varlıklarını örneklendirerek liste haline getirmiş, devlet malı özelliğinde olduklarını hükme bağlamıştır. Kültür Bakanlığı miras korumasında pekçok alanda yetkili, sorumlu kılınmıştır. Yasanın öngördüğü bakım, onarım yükümlülüklerini uygulamakta aczi bulunanların mülklerinin kamulaştırılması, Kültür Bakanlığı'nın koruma hakkında nakdi, ayni, teknik yardım sağlaması amacıyla; gelirleri devlet mali bütçesinden sağlanacak ödeneklerle, temin edilecek kredi faizlerinden meydana gelen bir fon kurulması hususları yasada bulunmaktadır. Bundan sonraki uygulamalarda fark edilmiştir ki kamulaştırma ile hükümet yardımı yeterli düzeyde olamamış, fon da gelirlerinin oldukça kısıtlı olması sebebiyle işlevsiz duruma düşmüştür.

Planlama düzeyinde önemli bir ayırım, kanunun 17. maddesiyle sit bölgelerinde korumanın; koruma amaçlı imar planı ile yapılmasının söylenmesidir, daha önceki korumaya dair yasal yaptırımlarda bulunmayan bu hükümlerle koruma kavranışı kapsamlı ve bütüncül bir düzeye ulaşmış, planlama korumanın aracısı sayılmıştır. Korumaya dair karar verme yetkisi de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kaldırılarak yeni kurulan bölgesel koruma kurullarına devredilmiştir. 1987 yılında 3386 sayılı kanunla

değişikliğe uğrayan 2863 sayılı kanunun 51-56. maddeleri kapsamında merkezde çoğunlukla bakanlıkların üst düzey bürokratlarından meydana gelen Yüksek Kurul koruma ilkelerinin tespit edilmesi, koruma kurullarının birbirleri ile eşgüdümünün sağlanması gibi genel problemlere dair görüş oluşturmakla görevlendirilmiştir. 1990'lı yıllardaki uygulamalarda kurulun kararları ile oluşturulan, değiştirilen ilke kararlarının bazıları hukuka aykırı bulunarak Danıştay tarafından iptal edilmiştir. Bölgesel koruma kurullarında arkeoloji, müzecilik, mimarlık, sanat tarihi ile şehir planlama uzmanlarından Bakanlıkça seçilecek üç, Yükseköğretim Kurulunca seçilecek iki üye olmak üzere toplam beş sürekli üye mevcuttur, kurul koruma ile uygulamaya dair bütün görevleri karar alma şeklinde yürütmekle yetkilidir, alınan kararlara sadece idare mahkemelerinde itiraz edilebilmektedir.

VI. Beş yıllık kalkınma planı neticesinde eylem planı ile hükümet programlarında milli miras kapsamında öncelik Osmanlı-Türk, Türk-İslam eserlerinin korunması şeklinde önemsenmiştir. 1990'lı yıllarda kültür mirasının korunması görevi çoğunlukla Kültür Bakanlığınca yürütülürken, 1983 yılındaki 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ve 1991 tarihli 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname neticesinde kültürel mirasın bir kısmı milli park ile özel çevre koruma bölgeleri olarak ele alınmış, buraların korunmasında Orman ve Çevre Bakanlıkları yetkili ve görevli kılınmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü vakıfların mülkiyetindeki kültürel miraslardan sorumlu tutulup, çeşitli vakıflar, meslek odaları bu alanda faaliyet göstermiş, katkı koymuştur. Fakat 90'larda da koruma konusunda yapılanlar kamuoyu ile uluslararası toplumlarca yeterli görülmemiş, konu eleştirel biçimde gündemde sürekli yer bulmuştur. Yapılan bu eleştirilerle beraber 1990'lı yılların sonuna yaklaşıldığında bilinç yaratma eylemleri ile koruma mevzuunda sivil örgütlenmeler, yerel yönetim duyarlılıkları giderek çoğalmış ve ivmelenmiştir. Kamuoyu ile basında rant ekonomisine değinilerek kültür varlıklarının yağma ile talanını kuramsallaştırmış, yönetsel işlem ile eylemlere karşı tavır sergilenmiş özellikle meslek örgütleri aracılığı ile davalar açılmıştır.

2000'lere bakıldığında 1990'lı yıllardan itibaren süregelen eleştiriler ile Avrupa Birliği'ne uyum için öngörülen zorlamalar v.b. sebepler, kültürel mirasların korunmasında yeni mevzuatsal düzenlemelere imkân sağlamıştır. Yapılan düzenlemelerin içerisinde en önemlisi 14 Temmuz 2004 yıl tarihli ve 5226 sayılı yasayla 2863 sayılı Kültür ve Tabiat

Varlıklarını Koruma Yasasında yapılan değişikliklerdir. Yapılan değişiklikler, korumaya ilişkin politika oluşturma çabasının yanında, kültür miraslarının korunmasında bazı uluslararası belgelerde mevcut olan, Dünya örneklerinde epey zamandır var olan fakat Türkiye’de yeni sayılabilecek kavramları içermektedir. Bunların içinden bazıları, kanunla belirlenen mevcut içerikleri tartışma konusu olmakla beraber, korumaya dair operasyonel vasıta sayılabilecek düzenlemelerdir. Kentlilik, planlama ile şehir planlama disiplinlerini çok yakından alakadar eden kavramların en önemlileri örenyeri, çevre düzenleme projesi, yönetim planı, yönetim alanı, bağlantı noktasıdır. Koruma amaçlı imar planı da kanunda tanımlanarak, içeriği oluşturulmuş, planın hazırlanma ile onay süreçlerinde pratikte yaşanan problemler halledilmeye çalışılarak, en son aşamada Koruma Kurullarının plan onaylamasına olanak tanınmıştır. Planların uygulanmasıyla alakalı Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca izin verilen belediyelerde Valiliklerde, Büyükşehir Belediyelerinde bazı yerel yönetim birimlerinin içerisinde bürolar oluşturulması sağlanmıştır. Korumada maddi vasıtaların çeşitlerinin arttırılması çabaları (toplu konut kredileri, katkı payı, yapılanma hakkı aktarımı) da önemsenen öğelerdir. 2005 senesinde yasallaşan 5393 sayılı Belediye Yasasında ‘Belediyeler, Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir, bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir.’ şeklinde bir hüküm bulunmaktadır.

5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıklarının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun 2005 senesinde yasallaşmıştır. Kanunun amacı, yerel yönetimlerce; özelliğini kaybetmek üzere olan, yıpranan sit alanlarının, baştan inşa veya restore edilmek suretiyle bu bölgelerde kültür, konut, turizm, ticaret ve sosyal donatı mekânları oluşturulması, tabii afet risklerinin önünde duracak tedbirler alınmasıdır. Yasanın olumsuzlukları sıklıkla gündeme gelmektedir. Bunların arasında sahibi bulunduğu yapıyı belediyenin öngördüğü zaman içinde onarmayan ve yine belediyenin öngördüğü işleve dönüştürmeyen kişilerin taşınmazlarının ellerinden alınması, kanun gereği ‘yenileme alanı’ olarak belirlenen bölgede bir planlama çalışması yapılmaması, sadece yapı projeleri ile yetinilmesi gibi hususlar sayılabilir.

Korumanın yerelleşmesine yönelik politikalar, 2011 senesinde çıkan 648 Sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde

Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına dair Kanun Hükmünde Kararname (KHK) neticesinde değişmiş gözükmeştir. 648 sayılı Kararnameyi bütünüyle değerlendirdiğimizde, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yerel yönetimlerde bulunan plan yapma, onaylama, yaptırma yetkileri ile yapı ruhsatlarının, proje onaylarının ve yapı kullanma izin belgelerinin verilmesi türündeki görevlerini de aldığı görülmektedir.

Bu düzenlemede merkezileşmenin önemli göstergeleri arasında kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının ayrılması yer alır. Özel Çevre Koruma Kurumu kapatılmış, görevleri ise yeni oluşturulan Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Değişikle Milli Parklar, Tabiat Koruma Alanları, Tabiat Anıtları, Tabiat Varlıkları, Doğal Sitler, Sulak Alanlar ve Özel Çevre Koruma Bölgelerinin tespit, tescil ve ilanı ile bu alanlarda uygulanacak koruma/kullanma koşulları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde yer alan ve aldıkları kararlar Bakan tarafından onaylandığında yürürlüğe girecek tabiat varlıkları komisyonlarına bırakılmıştır.

Aynı KHK ile 2863 sayılı yasanın 61. maddesine yapılan bir ekle koruma bölge kurullarınca elde edilen kararların Kültür ve Turizm Bakanlığının uygun görüşü olması halinde Koruma Yüksek kurulu gündemine alınabilmesine olanak sağlanmıştır. Bu itirazlar en geç üç ay içinde değerlendirilecek, alınan kararlar kesin olup ilgili Koruma Bölge Kurulunca tekrar görüşülemeyecektir. Bu düzenleme yerel koruma bölge kurullarının yetkilerinin kısıldığını ve kamu yöneticilerinden oluşan Yüksek Kurul'un karar verme erki ile güçlendirildiğini göstermektedir.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile 3386 Sayılı 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda Bazı Değişiklikler ve Ekler barındıran Kanun'un uygulamadaki taleplere cevap verememesi sebebiyle yeniden kanun taslağı hazırlama etapları başlatılmış ancak bu taslak yasal hale henüz gelmemiştir. Koruma anlayışı genel olarak değerlendirildiğinde, 1960'lardan önce tarihi çevrenin bütüncül biçimde geliştirilmesine dair örgütlü, kuralları belirginleşmiş korunmasından bahsetmek olası değildir (Madran,2001). Türkiye için kentsel koruma yeni bir olgudur ve korumanın sadece fiziki değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik bir olgu olduğu saptamasının olumlu getirilerinin mekânsal yansıması görülememektedir.

4. ALAN YÖNETİMİ VE YEREL KİMLİK

Kültürel mirasın bütüncül olarak korunmasına ilişkin kararlar üreten bugünün dünyasındaki miras yönetimi, yönetimin belirlenmesinde etkin olan mihenk taşı niteliğindeki belgeler, sözleşmeler, rehberler ve tüm bu süreçlerle şekillenerek geliştirilen ‘alan yönetimi ve yönetim planı kavramları’ ilk bölümde ele alınmıştır. Ardından alan yönetiminin oluşturulmasında etkin olan koruma, uygulama kriterlerinin detaylarının belirlendiği farklı tüzük, bildirge v.b. ulusal, uluslararası belgelerin içeriğinde ‘yerel kimlik’ kavramının ele alınış biçimi değerlendirilmiştir. Son olarak ulusal yönetim planlarında öne çıkan yerel kimlik vurgusunun ne olduğu, yönetim planlarının uygulama araçları olan eylem planlarında ne şekilde ele alındığı incelenmiştir.

4.1. Alan Yönetimi:

Kültürel miras unsurlarının genişlemesi ile korumanın tek yapı ölçeğinden ayrılarak kentsel ölçeğe taşınması, alelade yapılardan oluşan kentsel alanların korumanın malzemesi haline dönüşmesi ile miras alanlarının korunması çok boyutlu, karmaşık, karşıt görüşleri de barındıran planlama problematiğine evrilmiştir. Şehirleşme baskısıyla değişen emlak ölçütleri, yükselen kirlilik, trafik gibi çevresel unsurların miras alanları üzerinde yarattığı etkilerin yanısıra sosyal ve fonksiyonel değişim ile buna paralel olarak yaşanan soylulaşma yönelimleri neticesinde tarihi çevrenin özgün yapısının korunması kadar, yaşayarıyla beraber korunması da önem arzeder hale gelmiştir (Enlil, 1992). Kültürel miras, sadece anıtlar ve arkeolojik eserler kadar toplumun kültürleri ile peyzajını da kapsar hale gelmiş, yerel, ulusal ölçekten çıkarak evrensel ölçeğe ulaşmış ve mirasın yönetimi konusunda bir hayli karmaşıklaşan özgün yeni konular ve sorunlar ortaya çıkmıştır. Kültürel miras yönetiminde miras-toplum iletişimi, katılımcılık, sürdürülebilirlik, somut olmayan miras v.b. kavramlar yönetimin başarısını belirler hale gelmiştir. Bu kavramlar koruma literatürüne yön veren, koruma tarihini şekillendiren olmazsa olmaz belge ve sözleşmelerin neticesidir. Bu tarihenin ışığında alan yönetimi kavramı şekillenmiş ve bugünün koruma dünyasına yön verir hale gelmiştir. 1874-2016 yılları aralığındaki bu süreç Çizelge 4.1 ile tablollaştırılarak özetlenmeye çalışılmıştır. Bu tablonun oluşturulması ile hedeflenen alan yönetimi kavramının altındaki geniş, çok yönlü ve uluslararası oluşum sürecini değerlendirebilmektir.

Çizelge 4.1. Alan Yönetimine İlişkin Gelişim Süreci.

Yıl	Uluslararası veya Ulusal Belgeler
1874	Asar-ı Atika Nizamnameleri
1904	Madrid Altıncı Uluslararası Mimarlar Kongresi
1931	Atina Tüzüğü
1945	UNESCO -Türkiye 04/11/1946-
1946	ICOM
1948	IUCN Uluslararası Doğayı Koruma Birliği -Türkiye 01/01/1993-
1951	5805 sayılı Kanun
1959	ICCROM
1964	Venedik Tüzüğü -Türkiye 1967-
1965	ICOMOS -Türkiye 1974-
1971	Ramsar Sözleşmesi -Türkiye 1993-
1972	Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi -Türkiye 1983-
1973	1710 sayılı Eski Eserler Kanunu
1975	Amsterdam Bildirgesi
1976	Tarihi Alanların Korunması Tavsiyeleri (Varşova-Nairobi)
1979	Burra Tüzüğü
1983	2863 sayılı Kanun
1985	Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi-Türkiye 13/04/1989-
1987	Washington Tüzüğü
1994	Nara Özgünlük Belgesi
1998	ICCROM Dünya Mirası Alanları İçin Yönetim Rehberi
2000	Tarihi Kentler Birliği
2002	Budapeşte Deklarasyonu
2003	Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi -Türkiye 27/03/2006
2003	IUCN Koruma Alanları İçin Yönetim Planı Rehberi
2004	5226 sayılı Kanun
2005	Viyana Memorandumu
2005	Faro Sözleşmesi
2005	Alan Yönetimi ve Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
2005	İngiltere ICOMOS'u Tarihsel Çevrelerin Yönetimi rehberi
2008	ICOMOS Quebec Deklarasyonu
2015	Dünya Mirası Alanları İçin Yönetim Rehberi
2016	6745 sayılı Kanun

Atina Tüzüğü ile korumada ilk defa tek yapı ölçeğinden çıkılarak kent ölçeğinde koruma tavsiyeleri ve yöntemleri geliştirilmiş, Venedik Tüzüğüyle birlikte alansal koruma yaklaşımı benimsenmiştir. Aynı dönemlerde kurulan UNESCO ve beraberinde ICOMOS, ICCROM ve CoE' nin periyodik toplantıları neticesinde de günün koruma anlayışına uygun kararların alınması sağlanmıştır ve halen bu birlikler önderliğinde çalışmalar yürütülmektedir. 1980'li yıllardan sonra ise korumanın algılanışındaki değişim hız kazanmıştır. Bu değişim neticesinde koruma ilkelerinin tespiti, tarihi çevrelerin çağdaş yaşamdaki yeri, geleneksel malzemelerin korunması, kentsel korumanın kültürel kimliğin tanıtılmasındaki katkısı gibi yeni konular gündemde yer bulmaktadır. (Ahunbay, 2017). Korumanın fiziksel boyutuyla beraber ekonomik ve sosyal boyutu da gündemdeki önemini sağlamlaştırmaktadır.

Bu gelişmelere paralel olarak kültürel miras yönetiminde verimliliğin artırılması, sürekliliğin sağlanması amacı ile ve de demokratikleşme göstergesi olarak halkın farklı kesimlerinin sürece katılımının arttığı tespit edilmektedir. Türkiye'de kültürel miras yönetiminin gelişimi ve son dönemde alan yönetimi ve yönetim planlarının gündeme alınması, kurumsallaşma, yasal düzenlemelerin oluşturulması kısa bir gecikmeyle Dünya'daki gelişmelerle paralellik göstermektedir. Fakat Türkiye'de koruma bilincinin yerleşmesi adına erişilen noktanın yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir.

1980'li yıllarla birlikte tüm Dünya'da kültür varlıklarıyla tabiat varlıklarının birbirini tamamlayan parçalar olduğu, gelecek nesiller için ikisinin birlikte korunması zorunluluğu anlayışı benimsenmiştir. Bu uluslararası gündemin neticesinde Türkiye'de 1983 senesinde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe konmuştur. Kanunla "eski eserlere özgü ilke kararları meydana getirme ile üst düzey kontrol" sorgusu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kuruluna, "eski eserlere dair karar oluşturma ve yerel ölçekte kontrol" yetkisi de bölgesel koruma kurullarına verilmiştir. Sonraki dönemde bu koruma kanunu, Dünya'da kültür varlıklarına dair gelişen yeni tavırlarla uyumun sağlanabilmesi amacıyla tekrar gözden geçirilmiş, 2004 senesinde 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla yasada değişiklikler yapılmıştır. Özellikle Dünya Miras Alanları için UNESCO tarafından istenen ve daha önce Türkiye yasal sisteminde yer

almayan alan yönetimi kavramının ve uygulamasının Kanunda yer alması uluslararası normlara uygunluk sağlanması bakımından önemli bir gelişmedir.

Kentsel koruma alanlarının sorunlarının çözümü, bu varlıkların taşıdıkları değerleri yitirmemeleri oldukça karmaşık işlemler dizisini ve bunu gerçekleştirecek değişik mesleklere sahip kişilerden oluşan personel örgütlenmesini gerektirmektedir. Taşınmaz kültür varlıklarının yapı ya da alan ölçeğinde korunması tek bir yönetim anlayışı içinde ele alınmak durumundadır. Bu oldukça yeni anlayış ‘Alan Yönetimi’ olarak tanımlanmaktadır. Bugünün dünyasında korumaya ilişkin sorunların, koruma uzmanı şehir plancısı, mimar, sanat tarihçi, tarihçi, doğa bilimci, sosyolog, ekonomist, turizmci gibi uzmanların yanı sıra malikler ve kullanıcıların da katılımıyla toplumsal uzlaşma ve diyalog zemininde çözümlenmesi gerektiği bilinmektedir. Bu gereklilik, kültürel ve doğal kaynakların korunmasında değerler ve koruma öncelikli olmak üzere sürdürülebilirliğin ve katılımcılığın sağlanması için ‘Koruma Yönetimi’ ya da ‘Alan Yönetimi’ olarak adlandırılan kapsamlı çalışmaları gündeme getirmiştir. (Alanyalı, 2013, 2 ve 8)

20. asrın sonlarından itibaren ‘‘korumada yönetim’’ oldukça önem arz etmektedir. Bilgi, risk, araştırma, projelendirme süreci, uygulama süreci, şantiye, kurumlar arası yetki, görev ve ilişkiler, finansal kaynaklar v.b. pekçok konunun yönetimi gözden geçirilmektedir. (Altınöz, Güliz, 2007, 31-32).

Koruma kapsamının genişlemesi, değişik birçok meslek grubunun sürecin içinde yer alması, korunacak alanların giderek daha fazla sayıda kişi ve kurumu ilgilendirmesi, bu konuya değişik bir boyut katılmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu boyut koruma sürecinin yasal, yönetsel ve finansal girdilerini yeniden tanımlayan, aktörleri belirleyen ve konuyla ilgili kurumlar arasında eş güdümün usul ve esaslarını belirleyen bir ‘yönetim modeli’ oluşturmaktır. Alan yönetimi de koruma ile yönetim olgularını biraraya getiren güncel korumanın yönetsel yönüdür.

Özetle; kültürel miras alanlarında yaşatma, koruma, kullanma koşutlarını sisteme bağlayan mekanizma Alan Yönetimi kavramının bileşenleridir. Bu bileşenlere ilişkin verilen yönetim kararları yönetim planları ile metinleşmektedir.

Alan yönetimi, genel hatları ile ülkenin kültür varlıklarının belirlenmesi, korunması, gerekiyorsa yeni işlevlere uyarlanması, kültürel değerlerin bir araya gelerek oluşturdukları ve sit olarak tanımladığımız koruma alanlarının yaşamını biçimlendiren bir kavramdır. Bu kavrama ve onun öngördüğü planlama, projelendirme ve uygulamalara şu nedenlerle gereksinim duyulmaktadır;

a) Kültür varlıkları; korumayı doğuran fiziksel ve sosyal etkenlerden etkilenerek özelliklerini yitirirler. Bu kayıpların önüne geçmek için koruma alanlarındaki mal sahipleri, yöneticiler ve onay veren kurumların çabuk, doğru ve ortak karar vermeleri gerekmektedir. Uygulanabilir ve üzerinde anlaşma sağlanmış ortak kararların verilebilmesi için de doğru kurgulanmış, güvenilir ve dinamik bir mekanizma gereklidir.

b) Kültürel miras alanlarının korunması ve geliştirilmesi için tasarlanan sürecin en önemli bölümlerinden bir tanesi yapı ya da alanların anlam ve öneminin belirlenmesidir ki bundan koruma ve geliştirme için gerekli önlemlerin niteliği etkilenecektir. Değişik meslek gruplarıyla bu sürecin tasarlanması bir yönetim sorunudur.

c) Yönetim alanlarında, değer ve önemlerini olumsuz etkileyecek değişimlerin olmaması için çeşitli stratejiler geliştirilmeli ve olabilecek değişimler tanımlanmalıdır.

d) Mevcut mevzuatta kültür varlıklarının korunması konusunda başvurulacak birden fazla otorite tanımlanmıştır. Aynı sürecin değişik bölümlerinde değişik otoritelerin görüş ve onayları gerekebilmektedir. Bu nedenle kültür varlıkları ile ilgili değişik işlemler için başvurulacak otoriteler belirlenmeli ve ilgililere duyurulmalıdır.

e) Yasal düzenlemelerde kültür varlığı sahipleri için değişik katkılar öngörülmüştür. Örneğin 1710 sayılı Kanun mülk sahipleri için öngörülen bu katkıları parasal, inşaat malzemesi ve teknik danışmanlık olarak üç değişik şekilde tanımlamıştır. 2004 yılında çıkan 5226 sayılı Kanun özellikle yerel yönetimler için yeni kaynaklar öngörmüştür. Kültür varlıklarının korunması için hangi katkıların gerektiğinin ve bunların kullanımına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi mali kaynak yönetimi konusu hâline gelmiştir.

f) Korumanın planlı olarak gerçekleşmesi için kültür varlıklarının sayısının ve durumunun saptanması, müdahale önceliklerinin belirlenmesi esastır. Bu süreç iyi bir örgütlenme ile sağlanabilir.

g) Tüm bu tespitlere ilişkin izlenecek sürecin tanımlanması ve hizmetlerin bir takvime bağlanması ön koşuldur.

h) Merkezî ve yerel yönetimlerin yapılanması, aynı konuda değişik birimlerin yetki ve sorumluluk almalarını öngörmektedir. Kurum ve kuruluşların arasındaki eş güdüm ve iş birliğinin belirlenmesi ve tüm kurumlar tarafından en etkin şekilde uygulanmasının sağlanması alan yönetiminin en hassas noktalarındandır. Çünkü yerleşmiş bir hizmet anlayışıyla kurumların kendilerine ait erkleri paylaşmaları sıkça görülen bir tutum değildir. Oysa kültür varlıklarının ivedi ve etkin müdahaleye ihtiyacı vardır.

i) Korunacak alanın bakımı, onarımı ve yönetilmesi için gerekli para ve insan kaynakları yasal düzenlemelerle belirlenmiş olsa da, gereksinmelerin en akılcı biçimde karşılanması için yeterli bir mali politika uygulanması esastır. Bu politika diğer temel mali politikalar ile uyum içinde olmalı, kaynakların kolay kullanılmasını sağlamalı, riskleri hesaba katmalı, tek kaynağa bağlı kalmamalıdır. Bu da gereksinmelerin en akılcı ve ekonomik olarak nasıl karşılanabileceğine ilişkin stratejiler geliştirilmesini gerektirir.

j) En üst düzeyde verimin elde edilmesi ve kısıtlı kaynakların en etkin şekilde kullanılması için alanda yatırım yapacak merkezî ve yerel yönetimlerin yatırımlarının birbirini tamamlaması, birbiriyle çakışmaması ve çelişmemesi, doğru bir zamanlama ile yürütülmesi ve ilgili tüm tarafların bu zamanlamaya uymaları zorunludur.

Bu gerekçelerin neticesinde tüm yönleriyle ele alınmış, tüm süreçleri gözden geçirilmiş ve uygulanabilirliği üst seviyede olabilen her alan yönetim planlaması ve koruma alanlarının sürdürülebilir yönetimi başarıya ulaşacaktır. Alan yönetiminin yönetim planı ile belgelenmesiyle belirlenen amaçlar doğrultusunda hedefe ulaşılması öngörülmektedir.

Alan yönetiminin iki kapsamının olduğu kabul edilmektedir. Bunlar 'konu kapsamı' ve 'mekânsal kapsam' dır. Konu kavramı içinde, sit alanları, ören yerleri ile

etkileşim alanlarının, bağlantı noktalarının, bütün biçimde geliştirilmesi, korunması, yönetim planının hazırlanması, planın uygulanması, onaylanması ile denetlenmesi v.b. ana konular bulunmaktadır. Mekânsal kapsam ise alan yönetiminin gerektirdiği yönetim planı içinde yer alan sit alanı ya da ören yerinin kendisidir.

Alan yönetimi, devletlerarası mevcut kabullerde yönetim alanının belirlenmesi, yönetim planlarının hazırlanması, uygulanması, denetlenmesi ile güncellenmesi süreçlerinin tamamını içeren yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Kapsamının ve neden gerekli olduğunun açıklanmasının ardından alan yönetiminin uygulama kriterlerinin belirlendiği yönetim planı kavramı ele alınacaktır.

4.1.1.Yönetim planı:

Alan yönetimi ile öngörülen planlama süreçlerinin üretimi sonucu oluşan yönetim planı, yönetim kavramının belgelenmesini ana ölçüt olarak, gelecek yönetimde yol gösterici olmaktadır. Yönetim planının bütün koruma bölgesini kapsamaması, yönetim hakkında nelerin gerçekleşeceğini, planlama ilke kararlarının dayandırıldığı bilgilerin neler olduğunu içermesi gerekmektedir.

Dr. Aylin Orbaşı'ya göre; yönetim planının yasal düzenlemelere uygun şekillenmesi gerekmektedir ve bu planla hedeflenen tarihi bölgenin önem ve değerinin korunması, idari olanakların var edilmesi, birimlerin ortak faaliyetlerinin sağlanması olmalıdır.

Yönetim planı akıcı bir süreçtir. Sürecin başı ya da sonu yoktur. Yönetim planı, kültür mirası niteliğinin fiziki açıdan korunması amacıyla faaliyet gösterirken, öte yandan bu değerlerin bütün topluluk aracılığı ile anlaşılması, benimsenmesi maksadıyla kolaylaştırıcı olmalıdır. Değerlerin ekonomik ve sosyal gelişme amacıyla taşıdıkları potansiyel; eğitim, bilgi kaynağı biçiminde taşıdıkları değer öngörülerek miras alanlarının ne için korunmasının zorunlu olduğu hususundaki bilinç arttırılmalıdır. (Aksoy ve Ünsal, 2012, 13)

Yönetim planları, yönetim çerçevesi amacıyla zorunlu kuralları ortaya koyarak, metodolojik yaklaşımı belgeleyen ana dokümanlardır. Küresel bakış, uygulanabilirlik ile

birleştirilmiş politikalar ve yönetim stratejisini barındırmaları ön koşuldur. Yönetim planları bir anlamda yönetim politikalarının içerik dokümanlarıdır(Aksoy, Ünsal,2012, 13).

Feilden ve Jokilehto için yönetim planının demografik gelişme ile gerileme, ekonomik unsurlar, taşıt trafik tahminleri ile endüstriyel zonlama şeklinde uygulanan ulusal, yerel planları da göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bunlara ilaveten çalışmalarında yönetim planının, disiplinlerarası paydaşlar aracılığı ile yapılan araştırma ile raporlara da dayandırılıyor olması üzerinde durulmaktadır.

Yönetim planı stratejik planlıdır, bütüncül koruma ile canlandırma ilkelerini kapsar. Yönetim planı, mevcut mevzuatsal altyapıyla yön bulur, yönetişim, kaynak aktarımı ve katılım ile şekillenir. Temel ilkeleri kurumsal, finansal planlama ve katılımcılıktır. Ana değişim felsefesini meydana getiren, sorun çözen, yöneten ve hedeflerin gerçekleşmesini amaçlayan stratejiler ağıdır. Alan unsurlarını, yönetim amaçlarını ortaya çıkaran esnek, uyumlu rehber özelliği taşır.

Yönetim planları, Dünya Mirası Alanlarında yol gösterici rehberlerdir. Bölgenin yaşayanları ile ziyaretçilerine strateji örgütleyen, bilgilendirme maksatlı, mevzuatsal hükmü bulunmayan planlardır. Kültürel değerleri; yasal, mali metotlarla koruyan, yönetimsel eylem planları barındıran, rehberlik sağlayan belgelerdir (Gülersoy, 2008).

Bir yönetim planı, mühim kültürel unsurları ayrıntılandırmalı, yönetim hedefleri ile önceliklerini tariflemeli, yönetim unsurunu değiştirmeli, bunların hepsini uygulamalı, etkilerini izlemelidir. Bütün bu amaçlar, korunan bölgede sergilenen miras unsurlarının ehemmiyeti ile alakalı olmalıdır.(Lackwood, Worboys, Kothari, 2006, 469)

Yönetim planının barındırdıkları, yönetilen bölgedeki kültür varlıklarının devam ettirilebilir biçimde korunmasının sağlanması için oldukça önemlidir. Plan içeriği, gerekli etüt çalışmaları sonucunda tespit edilen tüm tahribat nedenlerine, bakım, onarım ve belgeleme çalışmalarına, kazı uygulamalarına ve sürdürülebilir korumaya katkı sağlayacak ekonomik girdilerin tespit edilmesine olanak sağlar nitelikte olmalıdır. Planının başarıyla uygulanmasında finansal kaynakların sürekliliği, yerel halkın katılımı ve desteği ile yöneticilerin kararlılığı belirleyicidir (Ahunbay, 2017, 35).

Yukarıda bahsi geçen, yönetim planlarının amaç, içerik ve kapsamında yer alması gereken unsurların tespitlerine yönelik yapılan çalışmalardan da anlaşılacağı üzere yönetim planı içeriklerinin birleştiği ortak nokta; bu planların yapıldığı alanın unsurlarını ve yönetim amaçlarını ortaya koyan rehberler olduğudur. Uygulama planları gibi hazırlanan, tamamlanan, uygulanan planlar olmadığı, sürekli yenilenen bir akıcı süreç biçiminde tariflenebileceği, değişen koşullara ve hedeflere de uyum sağlayabilen organik bir yapıda olması gerektiği görüşleri çalışmaların önemsenen yanlarıdır.

Yönetim planlarının oluşturulması sürecine başlıca uluslararası rehberler yön vermektedir. Bunların arasından önemli olanlar Çizelge 4. 2. ile tablolaştırılmıştır.

Çizelge .4.2. Uluslararası Rehberler.

Alan yönetimi ve yönetim planlarının unsurlarını tanımlayan uluslararası rehberler
1977 yılından itibaren kimi zaman her yıl kimi zaman da iki yılda bir güncellenen UNESCO “ Operational Guidelines” Uygulama Rehberleri: Özellikle Dünya Miras Alanları için yol gösterici
08/07/2015 (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Dünya Miras Alanları için aday başvuru dosyasında yönetim planının bulunması zorunluluğunu getiren UNESCO uygulama rehberi
1993 yılında Feilden ve Jokilehto tarafından hazırlanan ve ICCROM tarafından yayımlanan, 1998 yılında güncellenen Dünya Miras Alanları İçin Yönetim Rehberi (Management Guidelines for World Heritage Sites)
1998 yılında İngiliz Tarihi Kentler ICOMOS’u tarafından yayınlanan Korunan Alan Yönetimi Rehberi (Conservation Area Management A Practical Guide)
2003 yılında IUCN (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği) liderliğinde Thomas, Middleton ve Philips tarafından hazırlanan Korunan Alanların Yönetim Planlamasına İlişkin Rehber (Guidelines for Management Planning of Protected Areas)

Rehberler alan yönetimi ve yönetim planlarına ilişkin ilkeler belirlemekte, sürecin işleyişine ilişkin tavsiyeler vermektedir. Farklı yöntem önerileri geliştirmelerine rağmen tüm rehberlerle hedeflenen doğru yönetim stratejileri belirlenmiş, uygulanabilir, sürdürülebilirliğe sahip, denetlenebilir yönetim planı oluşturmaktır. Örnek olarak Feilden ve Jokilehto'nun Dünya Miras Alanları için hazırladığı yönetim rehberi seçilmiş, bu rehberde yönetim planlarının taşınması gereken özelliklerin neler olduğu şu şekilde tariflenmiştir;

a) Alana dair çalışma yapanların, alandaki korunması önem arz eden kültürel varlıklarının değerini bilmesi ile anlaması gerekliliği vurgulanmalıdır.

b) Alana ilişkin tüm faaliyetlerde koruma ahlakına, UNESCO'nun uluslararası önerilerine, Venedik Tüzüğü v.b. rehberlere saygı duyulmalıdır.

c) Alanın ehemmiyeti göz önünde bulundurularak özel rehberler oluşturulmalıdır.

d) Alandaki bütün kültürel öğelerin envanter çalışması yapılmalıdır.

e) Ulusal, yerel ölçekteki planlar esas alınmalıdır.

f) Planlama, programlama ile bütçeleme belirli aralıklarla incelenmeli, güncellenmelidir.

g) Kafi düzeyde nitelik ile tecrübedeki uzmanlar tarafından resmi raporlar alınmalı, düzenli aralıklarla kontroller sağlanmalıdır.

h) Senelik eylem planlarıyla bağlantılı biçimde alt projeleri kontrol eden bakım planları yapılmalıdır.

i) Uzun zamanlı planlar, belgeleme safhasında elde edilen bütün bilgileri eylem planlarıyla birleştirmelidir.

j) Alana ya da yapı yapılacak kısımlara tüm müdahaleler öncesinde, sırasında ve sonrasında sistematik olarak belgelenmelidir.

Alan yönetimi ve yönetim planı süreçlerinin aktarımında şu ana kadar değinilen çalışmaların içeriği, incelenen rehberler, uluslararası yönetim planlamalarına ilişkin örneklerin değerlendirilmesinin neticesinde alan yönetimi planlamasına ilişkin elde edilen sonuç Çizelge 4.3. ile sunulmuştur.

Çizelge 4.3. Yönetim Planı Süreçleri.

Planlama Türü	Ortaya çıkışı doğuran etmenler / hedefler	Temel özellikler ve unsurlar	Öngördüğü yöntem
ALAN YÖNETİMİ PLANLAMASI	<ul style="list-style-type: none"> Kültür varlıklarına yönelik turizm baskısının kontrol altına alınması Kültür varlığının korunması ve kullanılması arasındaki dengenin sağlanması Kültürel, ekonomik, sosyal kaynakların sürdürülebilir kullanılması Paydaşlar arasında iletişim ve işbirliğinin artırılması Kültür varlığının çok boyutlu değerlendirilmesi Farklı sektörler ve kurumların politikaları arasında tutarlılığının sağlanması Kültür varlığına ilişkin kaygıların ve sorumlulukların paylaşılması Değişen koşullara uyum sağlama kapasitesinin artırılması Kültürel varlık ile yerel halk arasındaki kültürel, sosyal ve ekonomik bağın kuvvetlendirilmesi Yerel ekonomiye katkı sağlanması Paydaş kurumlardaki yönetim kapasitelerinin artırılması Tüm paydaşların karar alma süreçlerine katılımının sağlanması Özel sektörün ve sivil toplumun birer paydaş olarak karar alma süreçlerine katılımı 	<ul style="list-style-type: none"> Koruma amaçlıdır. Rehber niteliğindedir. Stratejiktir; kültür varlığını neden-sonuç ilişkisi içinde ve geçmiş-bugün-gelecek ekseninde değerlendirmeyi öngörür. Değer temellidir. Katılımı öngörür; müzakere ve uzlaşmayı önemser. Beş yılda bir gözden geçirilir. Çok-sektörlü (koruma, sunum, tanıtım, ulaşım, erişim, sosyal altyapı, yerel katılım, kurumsal yeterliklerin gelişimi, yönetim, işletim, eğitim, alanın algılanması, ziyaretçi yönetimi, bilimsel araştırma, arkeolojik kazılar vb) Yatay / ağlar üzerinden planlama Yeni örgütlenme biçimleri, ağısal yapılar getirir Ürünün (planın) ne olacağı kadar, sürecin (planlamanın) nasıl yürütüleceği sorusu Süreç tasarımı Değişecek koşulların öngörülebilirliği, değişim anında hedefe nasıl ulaşılabileceği Değişen süreçlere uyum Buna uygun kurguya ve esnekliğe sahip Yerele özgü Sosyal sermayenin önemi/niteliği/etkisi Plancı karar alıcı aktörlerden biri ve kolaylaştırıcısı 	<ol style="list-style-type: none"> AŞAMA (Plan hazırlık süreci) <ul style="list-style-type: none"> Paydaş analizi/ Katılım stratejisi belirleme Plan ekibini ve çalışma takvimini oluşturma AŞAMA (Veri Toplama) <ul style="list-style-type: none"> Alanın tanımlanması Değer analizi / Önem boyutu AŞAMA (Mevcut durum tespiti) <ul style="list-style-type: none"> GZFT Analizi Beklentiler Plan ve projeler İdari ve örgütsel yapı Sorumlu paydaşlar Kurumsal kapasiteler AŞAMA (Genel yaklaşımın belirlenmesi) <ul style="list-style-type: none"> Vizyon Politikalar (Hedefler) Eylemler AŞAMA (Uygulama planı) <ul style="list-style-type: none"> Eylem planı oluşturma İzleme göstergeleri tanımlama Gözden geçirme stratejisi Yönetim modeli AŞAMA (Onama) <ul style="list-style-type: none"> Görüş alma ve onama

4.1.2. Türkiye’de alan yönetimi:

Alan yönetimi ve yönetim planlarının tarihi gelişim sürecine bakıldığında, Dünya Miras Alanlarına dair yönetim olgusunun, 1970’lerde uluslararası koruma mevzuatında yer bulduğu anlaşılmaktadır. 1990’larda da uluslararası platformlarda yönetim kavramı açık ve net bir biçimde açıklanmış, içeriğine dair bilgiler verilmeye başlanmış, miras yönetiminin bütünleşik, planlı bir biçimde yapılması zorunluluğu gündemde yer bulmuştur. Türkiye’de koruma tarihi; siyaset, ekonomi, kentleşme gibi konularda yaşanan sorunlardan dolayı uluslararası platforma göre gecikmeli olarak gelişim göstermektedir. Yasal düzenlemelerde uluslararası sürece paralel etkileşim görülse de sonrasında uygulamaya yönelik koruma bilinci yeterince geliştirilememiştir (Yürü, 2009).

Türkiye'nin hangi değerleri için alan yönetimi planlamasının gerçekleştirildiğine bakıldığında; alan yönetimi ve yönetim planı kavramlarının doğal değerler için farklı, kültürel değerler için farklı sözleşmeler ile gündemde yer bulduğu görülmektedir.

Doğal değerler için; Dünya Miras Sözleşmesi, Ramsar Sözleşmesi, Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunmasına Dair Sözleşme ve Barselona Sözleşmesinin ulusal ölçekte kabul edilmesi neticesinde yönetim planı örnekleri oluşturulmuştur. Doğal değerler için Manyas Gölü, Göksu Deltası, Uluabat Gölü ve Gediz Deltası, Yumurtalık Lagünleri Sulak Alan Yönetim Planları uygulanmakta olan yönetim planları içinde sayılabilir. Burdur Gölü, Akşehir ve Eber Gölleri, Kızılırmak Deltası, Adıyaman Gölbaşı Gölleri, Erzincan Ekşisu Sazlıkları, İğne Ada Longozu, Afyon Acıgöl, Sultansazlığı Sulak Alanı da yönetim planı çalışmaları yapılan diğer doğal alanlardır. (Aksoy, Ünsal 2012, 98)

Bakanlar Kurulu Kararı ile Özel Çevre Koruma Bölgeleri olarak belirlenmiş alanlara ilişkin de yönetim planları mevcuttur. İhlara Özel Çevre Koruma Bölgesi Yönetim Planı (2015-2019), Saros Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi Yönetim Planı (2018-2022), Gölbaşı Özel Çevre Koruma Bölgesi Yönetim Planı (2015-2019), Uzungöl Özel Çevre Koruma Bölgesi Yönetim Planı (2013-2017), Kaş-Kekova Özel Çevre Koruma Bölgesi Denizel Yönetim Planı (2014-2017), Tuz Gölü Özel Çevre Koruma Bölgesi Yönetim Planı (2014-2018) örnek olarak sayılabilir.

Doğal değerler için hazırlanan yönetim planları; yasal altyapısı ve yönetim alanlarının sınırlarının doğal oluşumlarca belirleniyor olması gibi yönleriyle kültürel miras alanları için hazırlanan yönetim planlarından farklıdır. Bu nedenle doğal miras alanlarına ilişkin yönetim planlarının detaylı incelemesi gerçekleştirilmeyecektir.

Bundan sonraki süreçte kültürel değerler için oluşturulan yönetim planlarının yasal altyapısı, Türkiye'de alan yönetimi sürecinde yer alan teknik detaylar değerlendirilmeye çalışılacak, mevcut onaylı yönetim planları, yönetim alanları, Dünya Miras Alanlarında yönetim planlamasına ilişkin bilgiler verilecektir.

Alan yönetimi ve yönetim planı kavramlarının mevzuatta yer almasını tetikleyen unsurlar:

1) Türkiye’de halihazırda koruma dendiğinde halen ilk düşünülen araç koruma amaçlı imar planlarıdır. Yapılan koruma amaçlı imar planlarında da planlama ve koruma kavramlarının örtüşürülmesi düşünülmendiğinden birbiriyle çelişen kararlar alınması koruma alanında yetersizliği ortaya çıkarmaktadır. KAİP hazırlanması aşamasında koruma ve planlama kavramlarının birbiriyle bir bütün halinde değerlendirilmesiyle doğru sonuç alınabilecektir. Ancak KAİP hazırlanmasına ilişkin koruma mevzuatında konunun sadece fiziki boyutu ele alınmıştır. Sadece KAİP hazırlanmasına ilişkin koruma amaçlı imar planı teknik şartnamesi 6. Bölüm çizim ve sunuma ilişkin hükümler ‘7-Yönetmelik Plan: Koruma Amaçlı İmar Planının gaye, hedeflerine erişmek amacıyla gerekli politika, strateji, yasal, yönetsel, örgütsel, finansal süreçlerin bulunduğu değişik harita, plan, grafik gösterim, rapor gibi belgelerden oluşur.’ kısmında alana dair politikalar, strateji gibi konuların planda yer alması gerekliliği belirtilmiştir. Mevcut uygulamalardaki KAİPler bu yönetsel planı içermemektedir. KAİP larının korunacak alanlarda yeterli olmaması alan yönetimine geçişi tetiklemiştir.

2) Türkiye’de 2000’li yıllarla, küreselleşmeye eklenme çabası, dışa açılma politikaları, Avrupa Birliği’ne katılma ideali neticesinde; çok sayıda yasal düzenleme ve mevzuat değişiklikleri süregelmektedir. Aynı süreçte, korumada aktif rol sahibi olan Tarihi Kentler Birliği gibi sivil toplum kuruluşlarına üye yerel yönetimlerin, korumayı sahiplenmesi ile yerinden yönetimi (subsidiarity) ve özellikle demokratikleşme süreci içerisinde kabul gören paydaş katılımını benimsemesi koruma anlayışındaki değişikliklere ivme kazandırmıştır. Kültürel mirasın popülist turizme ve kentsel rantta sunduğu olanakların, sermaye ve iktidarlar tarafından keşfedilmesiyle ve turizme yönelik yoğun kullanım taleplerinin ısrarcı olmasıyla, bu değerleri kaybetme endişesi artmış ve bu korumadaki anlayışın değişim sürecinde etkin olmuştur (Gültekin, 2010). Bu değişimin neticesi; yönetişim (governance) ve yerellik-yerindelik (subsidiarity) eğilimleriyle kamu yönetimi bağlamında taraflara daha etkin hizmet sunmak ve/veya korunması gereken kültür mirası alanlarında süregelen sorunları paydaşlarla birlikte çözmek olmuştur. Tüm bunlar Avrupa Birliğine katılım hedefleri doğrultusunda yapılan yasal düzenlemelerden birinin de koruma kanununun da gerçekleştirilmesini tetiklemiştir.

3) Ahunbay' a göre Türkiye' de Dünya Miras Alanları listesinde olabilmek amacıyla başvuru yapan Efes ve Mardin benzeri aday bölgelerin başvurusunun yönetim planları bulunmadığından tamamlanamaması, farklı diğer alanlara ilişkin adaylık sürecinin başlatılamamış olması, İstanbul Dünya Miras Alanına dair yapılan eleştiriler de alan yönetiminin yasallaşmasında etkili olmuştur (Ahunbay, 2005).

4) Koruma kurgusunda yeni yönetim modellerinin gündeme alınmasında uluslararası yöntemlere uyum sağlanması, yine yapısal reformlar sürecinde 2003 yılında yasallaşmış olan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kontrol Kanunu ile de ilintilidir. Söz konusu kanun kamu yönetim alanlarında stratejik yönetim modellerinin özümserenerek kamu olanaklarının etkili, ekonomik, verimli biçimde kullanımına ilişkin yöntemin sağlanmasını ve yönetilmesini esas almaktadır.

Bu açıdan 5226 sayılı kanun, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kontrol Kanunu ilkelerinin koruma ile kültür alanına aktarılmasıdır. İki sürecin bileşkesiyle kanuni alt yapının temelleri atılmıştır.

Kanun ve Yönetmelikle Türkiye'de yasal altyapısı oluşturulan yönetim planı ve alan yönetimi kavramlarının mevzuatta yer almasını tetikleyen başlıca unsurlar ele alınmaya çalışılmıştır.

Alan yönetimi ve yönetim planı kavramlarının mevzuata eklenmesi:

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Türkiyedeki kültürel ve doğal değerlerin korunmasına yönelik temel mevzuat niteliğindedir. Yönetim planı hazırlanacak alanın varlıklarının korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi amacını taşıyan '5226 sayılı Kanunla 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na eklenen Ek-2.madde' ile alan yönetimi kavramı yasal hale getirilmiş ve buna ilişkin hükümler 27.11.2005 tarih ve 26006 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" ile belirlenmiştir.

Kanunun Ek-2. Maddesi'nin gerekçeli metninde; korumanın özünde yer alan kamu yararının öne çıkarılmasının sağlanması ve toplumun kültür varlıklarını sahiplenmesini

sağlamak amacıyla yerel sahiplik ilkesiyle yeni yönetim modelleri geliştirme gerekliliği vurgulanmıştır.

Yönetmeliğin amacı; "ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının, kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve değerlendirilmesini sağlamak, yönetim alanlarının belirlenmesi, geliştirilmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak danışma kurulu, alan başkanı, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları" düzenlemektir.

2004 yılında 2863 sayılı Kanunda yapılan değişiklikle Ek Madde 2 ile mevzuata eklenen alan yönetimi ile ilgili hususlar 2016 yılında 6745 sayılı Kanun'la değişiklik yapılarak yeniden düzenlenmiştir. Çizelge 4.4. 'de alan yönetiminin Türkiye mevzuatındaki kronolojik süreci ve hazırlanan yönetim planlarının hazırlanma sırasına göre listesi yer almaktadır.

Çizelge 4.4 Mevzuatlarda Yönetim Planı.

YIL	MEVZUAT DEĞİŞİKLİĞİ	YÖNETİM PLANLARI ONAY TARİHİ	DÜNYA MİRAS LİSTESİ ÇALIŞMASI
2004	5226 sayılı Kanun ile değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu		
2005	Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik		
2006 - 2010			
2011		• İstanbul Tarihi Yarımada	• Selimiye Camii ve Külliyesi
2012		• Selimiye Camii ve Külliyesi	• Çatalhöyük Neolitik Kenti
2013		• Aphrodisias • Bursa ve Cumalıkızık • Çatalhöyük Neolitik Kenti • Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri	-
2014		• Efes • Mudurnu Kültürel Miras • Nemrut Dağı	• Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaşı • Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmp. Doğuşu
2015		• Ani Arkeolojik Alanı	• Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kül. Pey. • Efes
2016	Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun		• Ani Arkeolojik Alanı
2017		• Bergama Çok Katmanlı Kültürel Pey. • Göbekli Tepe	• Aphrodisias

Türkiye’de yönetim planı örneklerinin irdelenmesi;

Konunun başında Çizelge 4.5.de onaylanmayan yönetim planları da dahil Türkiye özelinde hazırlanmış tüm yönetim planlarına yer verilmiştir.

Çizelge 4.5. Dünya Miras Listesinde Yer Alan Alan Yönetim Planı Mevcut Olan Alanlar.

No	DML yer alan Alan Yönetim Planı hazırlanmış olan alanlar	DML kabul yılı
1	İstanbul'un Tarihi Alanları	1985
2	Nemrut Dağı	1987
3	Hieropolis-Pamukkale	1988
4	Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi	2011
5	Çatalhöyük Neolitik Kenti	2012
6	Bursa ve Cumalıkızık Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu	2014
7	Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı	2014
8	Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı	2015
9	Efes	2015
10	Ani Arkeolojik Alanı	2016
11	Aphrodisias	2017
12	Göbeklitepe	2018

Türkiyede Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca onaylanmadığı için yürürlükte olmayan yasal mevzuat düzenlemeleri yapılmadan önce hazırlanmış, iki yönetim planı çalışması bulunmaktadır. Bunlar Pamukkale – Hierapolis (2002) ve Çatalhöyük (2004) yönetim planlarıdır. Aynı zamanda hazırlanan ilk yönetim planı olan Pamukkale Alan Yönetimi ve Sunum Planı, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Dünya Bankası desteği ile Akan Mimarlık Tas. İnş. ve Dnş. Şrk’ne hazırlattığı, Türkiye’de yasal düzenlemeler yapılmadan önce hazırlanan ilk kültür mirasını koruma projesidir. Hazırlanan plan, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca onaylanmamış ve bu yüzden uygulamaya girememiştir. Türkiye’de miras alanlarında yapılan ilk yönetim planı çalışmalarından bir diğeri ise Çatalhöyük Yönetim Planıdır. 2004 yılında tamamlanan bu proje, tüm dünyadaki arkeolojik alanlar için bir örnek oluşturmak üzere uluslararası işbirliği ile hazırlanmıştır. Türkiye’de arkeolojik bir alan için geliştirilen ilk yönetim planı örneği olan bu plan da uygulamaya girememiştir.

Türkiye genelinde hazırlanan toplam onüç adet yönetim planı mevcuttur, bunlardan onbir tanesi Bakanlıkça onaylanmıştır. Mudurnu dışında yönetim planı mevcut olan bütün alanlar Dünya Miras Listesi'nde yer almaktadır. Arkeolojik alanlar, kentsel sitler, doğal ve kültürel mirasın birarada yer aldığı alanlar, birden çok siti bünyesinde barındıran alanlar için düzenlenen yönetim planları dışında halihazırda çalışmaları devam eden veya sadece Alan Başkanlıkları kurulu alanlar mevcuttur. Bu alanların içinde istisnai öneme sahip olan yer Çanakkale'dir. Alan için ayrı bir kanun ve yönetmelik çıkarılmıştır. Yerel yönetim yetkilerine sahip alan bu yönüyle diğer Alan Başkanlıklarından ayrılmaktadır.

Geçici Dünya Miras Listesinde yer alan ve Alan Başkanlıkları Kurulu çalışmaları devam eden alanlar da Çizelge 4.6. tablolaştırılmıştır. Bu alanlar içinde yönetim planı tamamlanarak onaylanan tek örnek alan Mudurnu'dur.

Çizelge 4.6. Yönetim Planı Çalışması Olan Alanlar.

Dünya Miras Geçici Listesinde olup Yönetim Planı Çalışması Olan Alanlar	Yönetim Planı
Mudurnu	Yönetim Planı Mevcut
Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Planları	Alana özgü kanun ve yönetmeliği var
Alanya Kalesi ve Tersanesi	Yönetim Alanı sınırı belli
İstanbul Küçükalyalı Arkeopark	Yönetim Alanı sınırı belli
Mardin Savur Kentsel Sit Alanı	Yönetim Alanı sınırı belli
Sinop Tarihi Cezaevi ve Çevresi	Yönetim Alanı sınırı belli
Şanlıurfa Harran Yerleşimi	Yönetim Alanı sınırı belli
Ahlat Selçuklu Mezarlığı	Yönetim Alanı sınırı belli
Beyşehir Eşrefoğlu Camii	Yönetim Alanı sınırı belli
Eskişehir, Tarihi Odunpazarı Kentsel Siti	Yönetim Alanı sınırı belli
Kütahya Kentsel Sit Alanı	Yönetim Alanı sınırı belli
İznik Sit Alanı	Yönetim Alanı sınırı belli
Niksar Kalesi ve çevresi	Yönetim Alanı sınırı belli

Türkiyedeki tüm Yönetim Planlarını hazırlama yöntemi, kullandıkları bütçe, hazırlayan yetkili kurum gibi başlıklarla değerlendirdiğimizde Çizelge.4.7. tablo karşımıza

çılmaktadır. Hazırlanma sürelerine bakıldığında en az birkaç yıl çalışma gerektiren bir süreç olduğu görülecektir, sürecin kısa veya uzun olmasının planlarının başarılı veya başarısız olmasında etkisinin olduğu söylenemez. Ayrıca yönetim planı hazırlama ve bitirme sürecinde hangi kurumun aktif olduğu, ulusal veya uluslararası hangi bütçenin kullanıldığının başarılı bir yönetim planı oluşturmada birebir etkisinin olduğundan da bahsedilemez.

Çizelge 4.7. Yönetim Planları Karşılaştırma Tablosu.

	Hazırlanma Yöntemi	Yetkili İdare	Bütçe	Hazırlama süreci
PAMUKKALE ALAN YÖNETİMİ VE SUNUM PLANI	Hizmet alımı (Akan Mimarlık)	Bakanlık	Dünya Bankası	2002-2007
BURSA VE CUMALIKIZIK YÖNETİM PLANI	Hizmet alımı (Akan Mimarlık)	Bursa Büyükşehir Belediyesi	Bursa Büyükşehir Belediyesi	2010-2013
MUDURNU KÜLTÜREL MİRASI YÖNETİM PLANI	Hizmet alımı (Dr. Ayşe Ege YILDIRIM)	Mudurnu Belediyesi	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	2014
KOMMAGENE NEMRUT YÖNETİM PLANI	Hizmet alımı (ODTÜ)	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	2008-2014
ANİ KÜLTÜREL PEYZAJI YÖNETİM PLANI	Bakanlık	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Birleşmiş Milletler, Kültür ve Turizm Bakanlığı	2009-2015
İSTANBUL TARİHİ YARIMADA YÖNETİM PLANI	Hizmet alımı (BİMTAŞ A.Ş)	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	İstanbul Avrupa Kültür Başkenti Ajansı	2009-2011
EFES YÖNETİM PLANI	Hizmet alımı (Ege Pln ve Doç. Dr. Savaş Zafer ŞAHİN)	Selçuk Belediyesi	Selçuk Belediyesi	2010-2014
DİYARBAKIR KALESİ VE HEVSEL	Hizmet Alımı (İkarya Danışmanlık)	Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi	Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi	2011-2013

BAHÇELERİ KÜLTÜREL PEYZAJI ALAN YÖNETİM PLANI				
GÖBEKLİ TEPE ALAN YÖNETİM PLANI	Bakanlık- Alman Arkeoloji Enstitüsü (DAI)	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Turizm Bakanlığı- Alman Arkeoloji Enstitüsü,	2011-2017
BERGAMA ÇOK KATMANLI KÜLTÜREL PEYZAJI ALAN YÖNETİMİ	Belediye personeli	Bergama Belediyesi	Bergama Belediyesi	2010-2017
APHRODİSİAS ANTİK KENTİ ALAN YÖNETİM PLANI	Hizmet alımı (MSGSÜ Şehircilik Araştırma Merkezi)	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Geyre Vakfı	2010-2013
ÇATALHÖYÜK NEOLİTİK KENTİ YÖNETİM PLANI	Bakanlık içinde kuru- lan planlama ekibi ve kazı başkanlığı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	2010-2013
EDİRNE SELİMİYE CAMİİ KÜLLİYESİ YÖNETİM PLANI	Belediye içinde kuru- lan planlama ekibince	Edirne Belediyesi	Edirne Belediyesi	2007-2012
ALANYA KALESİ VE TERSANESİ	Hizmet Alımı (Giora SOLAR)	Alanya Belediyesi	Alanya Belediyesi	2007-devam ediyor
SİNOP TARİHİ CEZAEVİ VE ÇEVRESİ	Bosshard & Luchsinger Architects AG	Sinop Belediyesi	AB Ortaklık Öncesi Hibe Programı	2011-devam ediyor

Gerek yerel yönetim bütçeleriyle gerek Bakanlık ve ya uluslararası kuruluşların desteğiyle oluşturulan yönetim planı çalışmalarının hangi dönemler için hazırlandıklarına bakıldığında ise 2018 ve sonrasına dair eylem planı içeren yönetim planı bulunmadığı söylenebilir. Yeni dönemler için alanların süregelen dinamiklerini dikkate alarak ve yönetimin sürekliliğinin ve değişkenliğinin hızını yakalayabilen yönetim planı oluşturma anlayışının Türkiye özelinde benimsetilebilmesi için yönetim planı revizyonlarının yapılmasına bir an önce başlanması gerekmektedir. Aksi takdirde yapılmış ve yapılacak olan yönetim planları Dünya Miras Listesinde yer alabilmek adına zorunlu olarak hazırlanması gereken belgeler bütünü olarak görülen; hazırlandığı alanlardaki paydaşlarca, yöneticilerce dikkate alınmayan dondurulmuş, süreklilik arz etmeyen, uzmanlarca özümsememiş bir yöntem olmaktan öteye geçemeyecektir. Yeni hazırlanacak yönetim planlarında bu hususlarının tümünün gözden geçirilmesi; doğru, etkin, uygulanabilir yöntemler seçilerek sonuç ürüne ulaşılması gerekmektedir.

4.2. Yerel Kimlik

Günümüzde yerel ve özgün değerlerin korunmasıyla beraber çağın gerektirdiği yeniliklere uyum sağlanması gerekliliği üzerinden belirlenmeye çalışılan koruma, yaşatma ve sürdürülebilirlik; yaşanan alanların, çevresel sorumlulukların, ekonomik gelişmelerin ve sosyal çevrenin gözetilerek düzenlenmesini öngörmektedir. Yaşam alanlarında bulunan tüm bu unsurların bütünü yerel kimliği oluşturmakta, bu öğelere ilişkin her türlü kararın da yerelde verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Yönetim, sağlık, turizm gibi konularda benimsenen çağdaş yaklaşım modeli yerellik odaklıdır.

Alan yönetiminin öngördüğü yönetim anlayışı da yerellik-yerindelik (subsidiarity) unsurları üzerine kuruludur. Bu ana stratejiyle geliştirilen, yerinden yönetimi hedefleyen, yerel paydaş katılımının neticesinde geliştirilen yönetim modeliyle oluşturulan yönetim planlarının da özünde yerellik kavramının üzerinde şekillendiği söylenebilir.

Alan yönetiminin özünde var olan yerellik kavramı; onu oluşturan süreçte dikkate alınan sözleşme ve tüzüklerde yer alan kriterlerin barındırdığı yerelliğe ilişkin kararların birleşmesi neticesinde oluşur. Bu belgeler içinden önemli olanlarının barındırdığı yerellik unsurları kronolojik olarak özetlenmeye çalışılacaktır.

1931 Atina Tüzüğü: İtalya’da ulusal ölçekteki anıt restorasyonu sorunlarına çözüm olarak yayınlanmıştır. ‘Tarihi’ ilke ve ölçütlere dayalı olma, antik dönem eserlerinin bütünlenmemeleri gibi ilkeleri; yerin tarihini önemsemesi ve mevcut yerel öğenin olduğu gibi korunması prensibine bağlı kalınmasını öngörmesi nedenleriyle yerellik kurgusunu barındırmaktadır. Ayakta kalan eserler için ‘özgün işlevinden çok uzak olmayan’ bir kullanım öngörür. Bu yönüyle yerelliğin korunmasına ilişkin zorlayıcı bir tavır benimser. Hangi dönemden olduğuna bakılmaksızın ‘sanat değeri ve tarihi anısı’ olan eserlerin korunmasını öngörmesi ile yerel kimlik öğelerini nasıl tanımlandığı anlaşılabilir. Yeni ilavelerde yeni öğelerin minimumda yapılması, yalın, özgün, çevre ile uyumlu olması gibi kararlarda da yerel kimliğin yitirilmemesine dair gösterilen hassasiyet ölçülebilir.

1954 Lahey Sözleşmesi: Silahlı çatışma halinde kültür eserlerinin korunmasına ilişkin usulleri belirlemek üzere yayınlanmıştır. Tüm ulusların Dünya kültürüne kattığı unsurlarla var olduğunu, hangi milletten olursa olsun kültür envanterine yapılan zararın

insanlığın kültür değerlerine yapılan zarar olduğunu vurgular. Bu yönüyle ‘yerel kimlik’ öğelerinin evrensel olduğunu vurgulamaktadır. Bu kimlik öğelerine, silahlı çatışma halinde dahi saygı duyulması zorunluluğunu öngören 40 maddelik sözleşme çalma, yağma ve kaçırılmanın önlenmesi gerekliliğini vurgular. Korunacak kimlik öğesi olarak ‘ yazınsal eser, menkul ve gayrimenkul eserler şeklinde kültürel varlık tanımını genişletmiştir.

1972 Dünya Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi: UNESCO’ya bağlı hükümetlerarası komite WHC’nin (Dünya Miras Komitesi) Dünya Miras Listesi’ni ve Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesini oluştururken belirlediği kriterleri barındıran, ICOMOS ve IUCN desteğiyle hazırlanmış sözleşmedir. Sosyal ve ekonomik koşulları değişen, tehlikeli tahrip nedeniyle yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan yerel çevrelerin (anıt, sit, yapı topluluğu) ‘toplum hayatında işlev yüklenmesi’ ile korunmasını öngörmektedir. Koruma kararlarının verileceği ‘yerel ve bölgesel merkezler’ kurulmasına ilişkin hükümler içermektedir. Bu yönleriyle korumanın yerel kimlikle bütünleşmesini öngörmektedir.

Bu dönemin diğer önemli belgeleri 1964 Venedik Tüzüğü, 1975 Amsterdam Bildirgesi, 1976 Varşova- Nairobi Tavsiyeleri, 1979 Burra Tüzüğü ve 1987 Washington Tüzüğüdür. Belgelerin birbirinden ayrıldığı yanlar olsa da somut koruma öğelerini ele alış biçimleri ve yapılacak müdahalelere ilişkin belirledikleri yöntemler benzeşmektedirler. Metinlerde korunacak alanları oluşturan dokunun (parsel, sokak, v.b.) ve zamanla yüklenen işlevlerin de koruma öznesi olarak belirlenmesine, mütevazı de olsa yapı gruplarının uluslararası insanlık belleğini oluşturan belgeler olarak değerlendirilmesine ve bu öğelerin kültürel, sosyal, ekonomik olarak geliştirilerek çağdaş yaşama katılmasının sağlanmasına dair; önemsenmesi gereken yeni kararlar bulunmaktadır. Beş belge de yerel kimliğin bugünkü anlamına ulaşmasına referanstır.

Bundan sonraki süreç de kültür ve kültür mirası çeşitliliğine farklı değerler eklenerek yerel kimlik olgusu yeni bir boyut kazanacaktır. Bu sürecin en önemli belgelerinden biri ise Nara Özgünlük Belgesidir.

1994 Nara Özgünlük Belgesi: Küreselleşme ve aynılaşıma etmenleriyle karşı karşıya kalan ‘kültürel kimlik’ kavramının özgünlük unsurunu ön plana çıkaracak biçimde dikkate alınmasını hedefler. Kültür ve buna dayalı yaşam biçimlerinin zaman ve mekanla

kendini gösterdiğini vurgular. Kültür ve toplumun kendi mirasını oluşturan korunması zorunlu ‘somut ve somut olmayan anlatım biçimleri’ ile kendini ifade ettiğini betimler. Yerelden yönetime, ana kültürel değerlere bağlı, uluslararası ilkelerden beslenen bir sorumluluk yükler. Kültürel kimlik (yerel kimlik) öğelerini oluşturan bilgi kaynaklarının; alanın doğası, özellikleri, anlam ve tarihini bilmeye imkan veren yazılı, anıtsal, simgesel ve sözlü tüm kaynakların; özgünlük, tasarım-biçim, malzeme-nesne, kullanım ve işlev, gelenek-teknik, konum-yerleşim, ruh-anlatım, ilk tasarım-tarihsel evrim özelliklerinin incelenerek tanınmasının acil olduğunu vurgular. Bu kaynaklarla elde edilen bulguların alanın sanatsal, teknik, tarihsel ve toplumsal boyutlarının ortaya çıkarılmasına imkan tanıyacağına vurgu yapar.

Anahtar belge sayılabilecek Nara Özgünlük Belgesinin ardından korunacak alanların yerel kimliğine ilişkin somut ve somut olmayan bütün öğeleriyle ele alınışını destekleyen çeşitli belgeler yayınlanmıştır. En önemlileri; 2002 Budapeşte Deklarasyonu, 2003 UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 2005 Viyana Memorandumu, 2005 Faro Sözleşmesi, 2008 Quebec Deklarasyonu, 2011 Valetta İlkeleri, 2014 Floransa Bildirgesidir. İlk çok taraflı bağlayıcı metin olması nedeniyle de Somut olmayan öğelere ilişkin düzenlenen sözleşmenin detayları şu şekilde özetlenebilir;

2003 UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi: Sözleşme içeriğinde somut olmayan mirasın korunması, yerel ve uluslararası düzeyde duyarlılığın ve yardımlaşmanın sağlanması amaçlanmaktadır. Envanter oluşturulması, koruma yöntemlerinin geliştirilmesi ve eğitim konularına ilişkin detaylar yer almaktadır.

Uluslararası kamuoyunun etkin belgelerinde yer alan yerellik vurgusu, yerel kimlik öğelerine ilişkin verilen kararların çeşitliliğinin değerlendirilmesinin ardından tüm yönleriyle yerel kimlik kavramı ele alınarak konunun pekiştirilmesi hedeflenmektedir.

Kentler teknik, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel birçok konuların birlikte sözcüğü olduğu bir mekan, bir yerleşmedir (Özdeş, 1985). Bu yerleşmeler çeşitli kültür ve sosyal yapılardan oluşması nedeniyle farklılıklar gösterirler. Kentlerin farklı karakterleri kent kimliği, kent profili ve kent imgesi kavramlarıyla açıklanmaktadır. Kent kimliği uzun bir zaman dilimi içinde biçimlenir. Kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mimarisi, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, niteliklerin karışımı olarak kente biçim verir (Suher,1995).

Çevre ve içinde yer alan yaşam biçimi ile bir bütün oluşturarak toplumsal olarak yeniden üretilen, sürekli değişim ve gelişim halinde olan toplumsal ilişkiler, kent kimliğinin yeniden tanımlanmasına neden olmaktadır. Toplumsal deneyimler, görüşler, inançlar, davranışlar toplumun sosyo-kültürel yapısını oluşturur. Kişinin toplumsal davranışlarını yönlendiren bu öğeler kentsel kimliğin oluşmasında da etkin rol oynar. Kimliğin oluşumunu toplum kadar tasarımcıda etkiler. Bu nedenle, tamamen yeni veya geçmiş öğelerin yeniden yorumlandığı kültürel bir olgu olarak da tanımlanabilir. Kenti geçmişten geleceğe bir süreklilik içinde algılamak ve kavramak gerekir (Güvenç, 1991).

Kent kimliğini oluşturan elemanlar doğal, beşeri ve insan eliyle yapılmış çevreden kaynaklanan elemanlar açısından değerlendirilebilir.

Doğal çevreden kaynaklanan kimlik elemanları kentin doğal çevre verileri ile ilgilidir. Doğal çevre verilerini topografik durum, iklim koşulları, su ögesi, bitki örtüsü, jeolojik durum ve genel konum oluşturur. Bu faktörlerin farklılığı, kentleri birbirinden ayırır, tanımlar, özgün kılar ve kente kimlik verir. Kent kimliği kavramı çerçevesinde ele alınan kentin sahip olduğu doğal çevre verilerinin iyi analiz edilmiş olması, korunması, iyileştirilmesi ve vurgulanması, kentin olumlu kimliğinin korunması ve güçlendirilmesi anlamına gelir ve kentsel algılama daha olumlu olarak sağlanır (Ocakçı, 1995).

Yerel kimlik, bir araya gelmiş bir topluluğun oluşturduğu mekânsal alanın veya daha büyük ölçekte kentin toplumsal, kültürel, ekonomik farklılıklarıyla, o alanda yaşayanlarca oluşturulmuş maddî ve kültürel değerlerinin bütünüdür. Kentler ya da bir topluluğun sınırladığı mekânsal alan, iklimi, tarihi, kültürel değerleri, coğrafyası, jeopolitik konumu, sosyal yapısı ve ekonomisinin bütünüyle kimlik ve kişilik oluşturur. İnsan kendine ait özellik ve niteliklerle kişi olur ve diğerlerinden farklı biçimde özel hale gelir. Kentler de kendisini diğer yerlerden farklı kılan nitelikleriyle özel hale gelmektedir. Küreselleşmenin etkisindeki günümüzde yeni oluşan şehirlerde tek kültür egemenliğindeki sanat ve mimarinin ürünü olan kimliksiz, özgünlükten uzak mekanlarda yaşam devam etmektedir. Ancak tarihi öneme sahip alanlarda alanın kimlik ve kişiliğini okumak mümkün olabilmektedir. Bu yönüyle yerel kimlik halen günceldir ve toplumsal aidiyeti güçlendirmektedir.

Yerel kimliğin belirlenmesine ilişkin ölçülebilir değerler değerlendiren meslek gruplarına göre farklılaşmaktadır. Tarihçiler için kentin tarihteki önemi, tarihi olaylar belirleyici iken mimarlık alanında kent içindeki yapıların yapım tekniklerinden, dönemlerine, barındırdıkları mekânsal kurgulara kadar tüm detaylar yerel kimliğin tespitinde önemlidir. Şehir planlama disiplinin gözünden morfolojisi, topografyası, dokusu üzerinden yerel kimlik okuması yapılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yerel kimlik somut ve göreceli açılardan derlenir. Ayrıca sosyal, ekonomik ve politik açılardan da yerel kimlik okuması çok farklı olabilir, mekan dinamiğinin ne olduğu üzerinden ekonomistler neden büyüdüğü, küçüldüğü, kıyı ticareti barındırıp barındırmadığı, ipek yolu ağı üzerinde bulunup bulunmadığı gibi okumalar yaparken politik açıdan değerlendirenler savaş görüp görmediği, günümüzde siyasi alanda nasıl bir öneme sahip olduğu üzerinden yerel kimlik okumasını gerçekleştirmektedir. Çok büyük ölçekli bir coğrafya üzerinden örneklemek gerekirse Balkanlar özelinde göç alınıp verilmiş olması, üzerinde yaşayan milletin değişmesi yerel kimliğini anlamada büyük öneme sahiptir ve kentlerinin kimliğinde halen izleri vardır. Yerel kimlik kentler, kasabalar, hatta bazen bir mahalle için özgündür ve bu özgünlükle bir bütündür. Yerel kimliğin bütünlüğünü koruyabilmesi sürdürülebilirliği için oldukça önemlidir. Bütünlükten kastedilen alanların tümüyle aynı kimliğe sahip olması değildir. Kent ölçeğinde değerlendirecek olursak Singapur oldukça heterojen bir yapıya sahiptir, Bath şehri ise tam tersi homojendir, ikisi de kentlerin yerel kimliğini oluşturan unsurlarıdır. Bu izler üzerinden kentler yaşamaya devam etmektedir, böyle bakıldığında her kenti kendi yerel özelliği ile tanımak ve aynı özellikleriyle korumak gerekmektedir.

Yerel kimliğin özünde ve yerel kimliği barındıran alan içinde tarih büyük bir öneme sahiptir. Çünkü tarih güven uyandırır, yüzyılı aşkın süredir hizmet veren mekanlar yerel kimliğin ana unsuru olabilmektedir. Bursa uzun yıllardır hizmet veren İskender Kebap restoranları ile ulusal ve uluslararası güveni oluşturmada başarılı bir örnektir. Geçmiş olan kentlerde güvenle yatırım yapılabilir. Varlığı içindeyken anlaşılamayan değerler tarihi mirası olmayan yerler için son derece önemlidir. Tarihi mirası olmayan alanlar, tarihi miras üretmeye kimliğini güçlendirmeye çalışmaktadır. Dubai bunun en güzel örneğidir, tarih arayışı içinde geçmiş kişilik üretme çabasıdadır. Bundan ders alıp var olan yerel tarihi yok etmeme, koruma, verdiği güvene sahip çıkma, bağlantıyı, bağlamı devam ettirme bilincini oluşturmak gerekmektedir. Dünya miras alanları, tarihi kimliğin parçasıdır, bütünün bir kısmını yansıtan bir markadır. Tanıtım da yerel kimliğin bir parçası olmalıdır.

Geniş bir yelpazede yerel kimlik nasıl anlatılır, anlamlandırılıncın çözümlü tanıtımdır. Yerel yönetim organlarıncın yerel kimliği özgün olan alanların yaşanabilir olduğu vurgusu her fırsatta yapılmaktadır. Yerel kullanıcılara değer bilmesi amacıyla, ziyaretçilere de alanın yaşanabilir olduğunu ispatlama amacıyla tanıtımlar yapılmaktadır. Yalnız bu noktada tanıtım yerel kimliğin parçası olsa da seçici yapıldığı durumlar oldukça fazladır. Yerelin barındırdıklarının bazıları alınır, diğerleri ötelenir. Bunda seçilebilecek en güzel örnek Rodos örneğidir. Rodos, şövalye kentidir; aynı zamanda bir Osmanlı kentidir, Osmanlı tarihine değinilmeden tanıtılmaktadır. Yerel kimliğin bir kısmının tanıtımla aktarılması ile politik bir tavır sergilenerek yeni yerel kimliğin aidiyetinin arttırılması hedeflenmektedir. Rodos bu anlamda turistin talebine bağlı marka yaratma ve yerel kullanıcının değişmesinden kaynaklı farklı tanıtım gerekliliğine duyulan ihtiyacın sembolü olarak gösterilebilir. Yerel kimliğin değiştirilerek farklı bir şekilde dönüştürölmüş uygulamalara örnek olabilecek diğer iki yer Alaçatı ve Tarihi Yarımada'dır. Alaçatı, Akdeniz köyü olarak kendini tanıtır bu kimlikle tanınır olurken sonraki süreçte yeni bir markaya, kafeler köyüne dönüştürülmüştür, ama aynı zamanda bu sayede de mimari kültürel mirasının yıkılmasının da önüne geçilmiştir, çok hareketli olması sebebiyle gelir potansiyeli artmıştır. İstanbul Tarihi Yarımada özelinde sivil mimarlık örneklerinin butik otele dönüşmesi süreci, tarihi olmayan butik otellerin pazarlanma sürecine dönüştürölmüştür. Örnekler üzerinden tanıtımın marka yaratma, yeni yerel kimlikler kazandırmadaki rolü gözlenmektedir. Tanıtım farklı bir yönüyle yere aidiyet duygusunu da destekleyebilir. İrlanda özelinde yerel halkın ziyarete gelen yabancılara şairlerini tanıttmasından yola çıkarak kentin aidiyeti okunabilmektedir. Bu sahiplenme modeli örnek alınarak şairler daha iyi nasıl tanıtılabilir, belki yeni nesiller şair olmaya nasıl teşvik edilebilir gibi yerel kimliğin sürdürölmesinde farklı yöntemler geliştirilmesi hedeflenmektedir. Barındırdığı somut mimari kültürel miras yanında somut olmayan kültürel mirasının yerel kimliğindeki yerini destekleyen çözümler geliştirilebilir. İrlanda bu yönüyle yerel kimliğin yaşayanları ile bir bütün olduğunu ispatlayan, kimliğin güncelliğinin önemini vurgulayan, aidiyetin gücünü temsil eden bir örnektir. Yerel kimlik olgusunun varlığını ispatlayan bir diğer unsur da günlük hayatın parçası olup olmayışıdır, aidiyeti için çok önemlidir. Yerel kimlik aidiyetle beslenir, bu iki kavram birbirleriyle iç içedir, bağlantılıdır. Aidiyet kuvvetli ise koruma kolay gelişir, koruma olgusu aidiyeti geliştirir. Yerel kimliğin varlığı ve yukarıda değinilen özelliklerinin yanı sıra farklı bir yönü de yabancılaşma riskini barındırmasıdır. Yerel kimliğin ön planda olduğu değerler bütününü barındıran alanda turistlere yönelik faaliyetlerin artmasıyla yerel halkın ortamdancın

uzaklaşması o alana yabancılaşmayı doğurmaktadır. İstanbul'da Fener'de, Balat'ta Ortaköy'de meydana gelmiştir. Artık o alanlar alandan ayrılan kullanıcılar için kendi ortamının uzantısı olmaktan çıkmıştır, bu durum bazı örneklerde yine de oraya sahip çıkmayı teşvik etmektedir. Atalarının barındığı alanlara sahip çıkma için teşvik edici olmaktadır.

Yerel kimlik aidiyet bilinciyle ve katılımıla sürdürülebilir olabilecektir. Her kesimin katılabileceği bütüncül ve kapsayıcı yaklaşımlar benimsenmelidir. Yerel kimliğe özgülünen değerlerin parçası olma ve kentin özgün değerlerini sahiplenme üzerine kurulu bir bilinçlenme oluşturulmalıdır. Bu noktada genç nesillere yönelik çalışmaların önemi yadsınamaz derecede büyüktür. Katılımcı yaklaşımlar için metotlar geliştirilmelidir. Her paydaşın amacının farklı olması doğaldır. Yerel yönetim Dünya Miras Listesi'nde yer almak isterken esnaf ekonomik girdileri önemser, belki ataları o bölgede yaşayan insanlar somut olmayan değerlerle alanı özel hisseder. Yerel kimlik koruma, yaşatma, sürdürme modellerinin belirlenmesi için düzenlenecek katılımların mümkün olan en efektif biçimde yapılması, zaman yönetiminin ve maliyetlerin doğru biçimde planlanmış olması zorunludur.

Özetle, yerel kimlik kavramında belirleyicinin aidiyet bilinci olduğu, yerel kimliğin güncel olduğu vurgulanmıştır. Yerel kimliği oluşturan somut ve somut olmayan öğelerin göreceli olarak belirlendiği, özgün ve bütüncül olduklarına değinilmiştir. Yerel kimliğin tarihle oluştuğu ve bu sayede güven verdiği belirtilmiş, tanıtımla paralel şekillendiği ifade edilmiştir. Tanıtımın seçici olmasının, marka yaratma ve yeni yerel kimlikler belirlemede etkisinin önemine değinilmiştir. Yerel kimliğin günlük hayatta var olup olmamasıyla öneminin belirlenebileceği, yabancılaşma riski barındırdığı ifade edilmiştir.

5.BULGULAR VE TARTIŞMA

Kültürel miras yönetiminde koruma, alan yönetimi, yerel kimlik kavramlarının değerlendirilmesinin ardından bu bölümde öncelikle Odunpazarı Kentsel Siti'ne ilişkin yönetim planı oluşturma süreci ele alınacaktır. Odunpazarı 'yönetim alanına' ilişkin genel bilgilerin verilmesinin ardından Odunpazarı Kentsel Siti'nin 'yerel kimlik öğeleri' saptanacaktır. Son olarak Odunpazarı Kentsel Siti yerel kimlik odaklı yönetim planı hedefleri belirlenmeye çalışılacaktır.

5.1. Odunpazarı Kentsel Siti Yönetim Planını Oluşturma Süreci:

Odunpazarı Kentsel Siti'nin UNESCO geçici miras listesine alınması için Odunpazarı Belediyesi'nin Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvurusu, Bakanlığın Dünya Miras Merkezi'ne başvuruyu iletmesi ve 13.04.2012 tarihi itibarıyla başvurunun kabulüyle bölge 'Odunpazarı Tarihi Kent Merkezi' şeklinde dünya mirası geçici listesine eklenmiştir. Alan, Odunpazarı İlçesi sınırları içerisinde, 268.728 m²'lik sit alanı ve 226.845 m²'lik tampon bölgeden oluşmaktadır. Geleneksel sivil mimarinin özgün özelliklerini taşıyan konaklar, zamanın aile yaşamını ve geleneklerini barındıran tarihi evler, çeşmeler, Türk mahallelerinin sosyal ilişkilerini, geleneksel kalıplarını düzenleyen ve şekillendiren diğer önemli kent unsurlarını bulundurma gerekçeleri ile listede yer almaktadır. Osmanlı mimarisi genel özelliklerini taşıyan Kurşunlu Camii ve Külliyesi ile Külliye içindeki Dünya'daki tek lületaşı müzesinden listedeki künyede bahsedilmektedir. Alanın daimi listede yer alması için başvuru yapılması halinde yönetim planının hazırlanmış olması zorunluluğu bulunmaktadır. Yapılması olası başvurunun tamamlanabilmesi, alanın bütüncül ve tüm paydaşları ile eşgüdümünü sağlayacak biçimde yönetilmesi amacıyla yönetim planının oluşturulması gerekmektedir.

Sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler mevzuat gereği yönetim alanı olarak tanımlanmaktadır. Yönetmeliğin ilgili hükmü doğrultusunda alan sınırları belirlenmiştir.

Mevcut durumda Odunpazarı Kentsel Sit Yönetim Alan sınırı 01.09.2015 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanmış ve ilan edilmiştir. Bakanlık tarafından yapılan değerlendirme sonucu alan sınırının mevcuttaki Odunpazarı Koruma Amaçlı İmar Planı sınırı ile çakıştırılmasının uygun olacağına, ancak bu alan dışında kalan Alaaddin Camii ve Akoğlan Camii ile birlikte alanın batısındaki Kocatepe Sokak'a kadar olan kısmın da sınırın içine alınmasına karar verilmiştir. Kentsel sit sınırı, etkileşim sahası (tampon) sınırı ve yönetim alanı sınırı **Şekil 5.1 de** birarada görülmektedir.

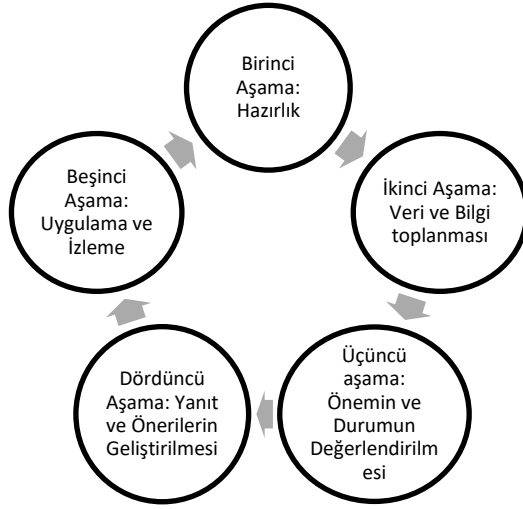

Şekil 5.1. Odunpazarı Yönetim Alanının Sınırı. (Odunpazarı Belediyesi arşivinden)

Mevcut sınırlar dâhilindeki alanın yönetim organizasyonunu sağlamak üzere Bakanlıkça belirlenen Alan Başkanı ve Bakanlık elemanlarınca yönetim planının oluşturulmasına ilişkin süreç devam etmektedir. Mevzuatta 2016 yılında Kanun'da yapılan değişikliğin mevcut yönetmelikle çelişiyor olması ve henüz yönetmelik değişikliğinin gerçekleştirilmemiş olması nedeniyle sürece ilişkin somut adımlar atılamamaktadır.

Yasal altyapının düzenlenmesinin ardından başlanacak somut çalışmalara ışık tutması gayesiyle gerek uluslararası yönetim planı hazırlama rehberleri, gerek uluslararası

ve ulusal yönetim planı hazırlama evrelerine ilişkin tespitlerin ardından Şekil 5.2.de belirtilen biçimde yönetim planı hazırlama süreci kurgusu oluşturulmuştur. Beş aşamalı sürecin başarısı doğru zamanlama ve doğru ekibin belirlenmesi ile mümkün olacaktır.

Şekil 5.2. Odunpazarı Yönetim Planının Aşamaları

Orbaşlı'nın da söylediği gibi alan yönetiminde esas olan, yapılan planın uygulanabilir olmasıdır (Orbaşlı, 2008). Odunpazarı Kentsel Sitinde yapılması gereken; bu alanda yönetim planı yapılırken izlenecek politikaların belirlenmesi, planın işlevselliği, planı yapacak kurumun ve sürecin, finansal kaynakların belirlenmesi, planın sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Belirlenen aşamalar dâhilinde süreçte yer alması gereken tüm unsurlar sırasıyla ele alınacaktır.

Odunpazarı Yönetim Planı temel aşamaları;

Ekip Kurulması (Danışma kurulu, eşgüdüm ve denetleme kurulu, denetleme birimi..)

Alan Tespitleri, Alanın Önemi ve Değerlerinin Tanımlanması, Değerlendirme,

Güçlü-Zayıf yönler, Fırsat-Tehdit (GZFT) Analizi,

Ortak vizyon tanımlanması,

Ana İlkelerin/ Politikaların geliştirilmesi,

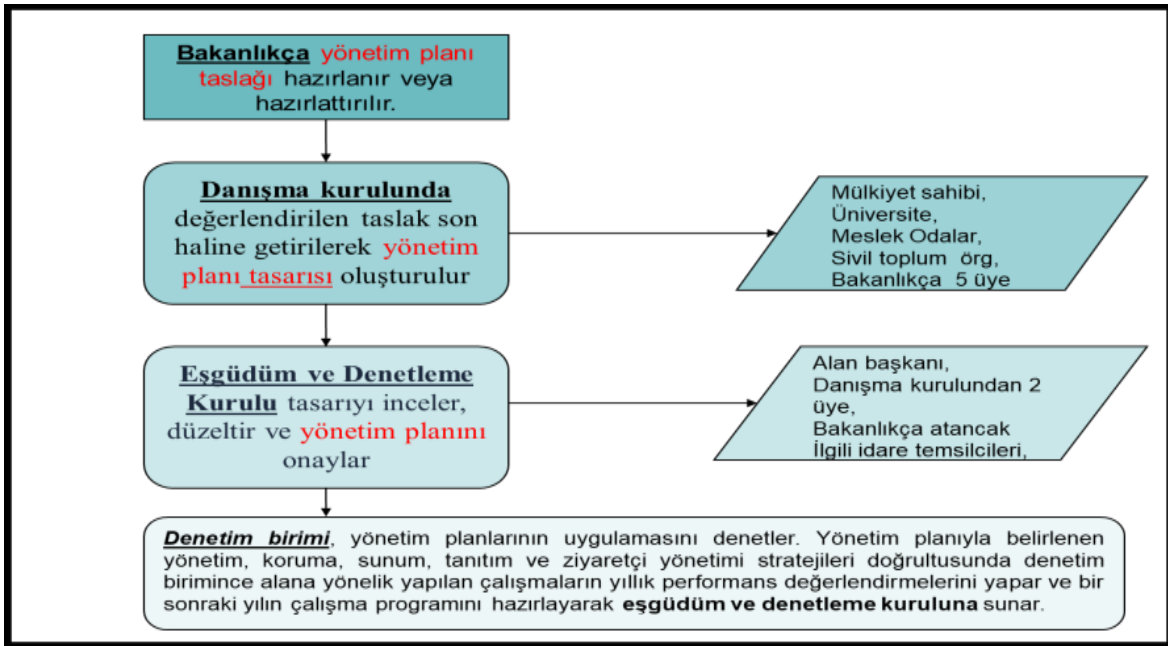
Eylem Planlarının geliştirilmesi,

Uygulamanın izlenmesi, değerlendirilmesi,

Planın revizyonu şeklinde oluşturulabilir.

Odunpazarının özelindeki somut ve somut olmayan değerlerin tespitinin ardından yönetim planı modeline yön verecek diğer çalışmaların aşamalarının belirlenmesi de yönetim planının hızlı ve verimli biçimde oluşturulması için önemsenmelidir.

Paydaşların tespiti ve analizi, paydaş katılım stratejisinin belirlenmesi, analitik çalışmalar, genel araştırmalar (genel çevre özellikleri, coğrafi ve fiziksel yapı, tarihi araştırma, yönetsel yapı, sosyo-ekonomik yapı, mevcut plan, proje ve koruma uygulamalarına ilişkin araştırmalar, somut / somut olmayan değerler), alanın Dünya Miras Listesi'ne alınma kriterleri açısından değerlendirilmesi, belirlenmiş odak kitleyle birlikte katılımcı süreçle GZFT (SWOT) analizlerinin yapılması, vizyon, amaç ve stratejilerin belirlenmesi, eylem planının ve proje paketlerinin oluşturulması, planın izleme ve değerlendirilmesine ilişkin model önerisi yönetim planı süreçlerinin bütünüdür. Bu aşamaların yönetmelikte öngörülen kriterleri de içerir biçimde belirlenen şemasına şekil 5.3. te yer verilmiştir.

Şekil 5.3. Odunpazarı Yönetim Planının Oluşturulma Süreci.

Yönetim planında unutulmaması gereken en önemli unsur hangi amaçla yönetim planı modelinin oluşturulduğudur. Odunpazarı Kentsel Siti Yönetim Planında amaçlanan tarihi Odunpazarı Kentsel Sitinin korunmasının sağlanması, yöredeki kültürel, sosyo-ekonomik değişimlerin analiz edilmesi, kentle ilişkilerinin değerlendirilmesi, alanla ilişkide bulunan tüm kurum ve kuruluşların tespit edilmesi ve eşgüdümün sağlanması, alandaki somut ve somut olmayan mirasın sürdürülebilirliğinin sağlanması için stratejiler

belirlenmesi olmalıdır. Tüm bu amaçlar için belirlenen ana hedef temaları doğrultusunda eylem planlarının belirlenmesi gerekmektedir. Eylem planlarının uygulama araçları da projelerdir. Projeler, geliştirilen vizyon çerçevesinde stratejik bir planın eylem alanı olarak tanımlanabilir, belirli bir programla uygulama adımları ve uygulama araçları ortaya konulabilir. Tüm bu sürecin birleştirilerek oluşturulacak yönetim planının aşamalarının tablolaştırılmış hali çizelge 5.1. ile özetlenmeye çalışılmıştır.

Çizelge 5.1. Odunpazarı Yönetim Planı Hazırlama Süreci

ODUNPAZARI KENTSEL SİTİ YÖNETİM PLANI SÜRECİ	
SÜREÇ	AÇIKLAMA
1 YAPILANMA VE KURULLARIN OLUŞUMU	Alan Başkanlığı ve çalışma ekibinin oluşumu
	Danışma Kurulu'nun oluşumu
	Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu'nun oluşumu
	İlgili kurum ve kuruluşlarla bağlantı kurulması
2 ANALİZ ÇALIŞMALARI	Mevcut durum analizleri
	İlgili kurum ve kuruluşların bilgilendirilmesi
	Paydaşlar ile 1.Arama toplantısı (GZTF)
	1. Arama toplantısının Danışma Kurulu'nda değerlendirilmesi
3 VİZYON BELİRLEME VE POLİTİKALAR	İlgili kurum ve kuruluşların bilgilendirilmesi
	2. Arama toplantısı (Hedefler, Stratejiler, Projeler)
	Öneri Stratejik amaçların belirlenmesi
	Öneri Hedeflerin belirlenmesi
	Öneri Projelerin tanımlanması
	Görev tanımları ve süreç analizlerinin yapılması
4 YÖNETİM PLANI TASLAĞININ OLUŞTURULMASI	2. Arama toplantısının Danışma Kurulu'nda değerlendirilmesi
	Stratejik Amaçların, Hedeflerin ve Projelerin netleştirilmesi
	Zaman, bütçe ve yetki sorumluluk çizelgesinin hazırlanması
	Yönetim Planı taslağının hazırlanması
5 YÖNETİM PLANI TASLAĞININ ONAYLANMASI	Taslağın Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu'nda değerlendirilmesi
	Varsa talep edilen düzeltmelerin Alan Başkanlığı'ndan istenmesi
	Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu'nca onaylanması
	Bakanlık onayı ile yürürlüğe girmesi

6	YÖNETİM PLANNIN DENETLENMESİ, REVİZE EDİLMESİ VE TANITILMASI	Denetim birimince yıllık performans değerlendirmesi ve sonraki yılın çalışma programı ile bütçe taslağı yapılması
		Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu'nca çalışma programı ve bütçenin onaylanması
		Yönetim planı revizyonu öngörülürse; taslak hazırlanması ve Danışma Kurulu'nun görüşleri doğrultusunda, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanması

Paydaş çalışmasının ürünü olan yönetim planı oluşturma sürecinde paydaşların tespiti ve analizi başlangıç için en önemlisidir. Paydaşlar ve katılım stratejileri Danışma Kurulları'nca yapılacak arama toplantıları ve/ veya çalıştaylarda yer alacak multidisipliner yönetim elemanlarınca yapılacak çalışmalar neticesinde belirlenebilir. Sonrasında da diğer yönetim planı aşamaları gerçekleştirilebilir. Belirlenmiş paydaş grubu, çalışma ekibi oluşturulmadığından elde edilebilen tüm kaynaklar, yerinde yapılan incelemeler ve görüşmelere dayalı olarak; yönetim planlarında yer alması öngörülen 'alana ilişkin genel araştırmalara' bundan sonraki kısımda yer verilecektir.

5.2. Odunpazarı Yönetim Alanına İlişkin Genel Araştırmalar:

Alanın genel çevre özellikleri, coğrafi, fiziksel ve yönetsel yapısı, alana ilişkin tarihi araştırma, sosyo-ekonomik yapı, mevcut plan, proje ve koruma uygulamalarına ilişkin araştırmalar, somut / somut olmayan değerler bu bölüm ve sonrasında aktarılacaktır.

5.2.1. Odunpazarı Kentsel Siti'nin tanımlanması:

Odunpazarı Kentsel Siti, Eskişehir ili sınırları içinde, kentin güneyinde Odunpazarı Merkez İlçe Belediyesi'nin yetki alanında bulunmaktadır. İçinde bulunduğu coğrafyayı tanımak, yerel özelliklerinin oluşmasında etkin olan öğeleri anlamak için Eskişehir'in ve bölgenin genel özelliklerden kısaca bahsedilecektir.

Eskişehir ili, İç Anadolu Bölgesi'nin kuzey batısında yer alır ve 13.925 km² lik bir alanı kaplar. Kuzeyde Bolu, doğuda Ankara, güneyde Afyon, güneydoğuda Konya, batıda Bilecik ve güneybatıda Kütahya illeriyle komşudur. Kent merkezi, Sakarya'nın başlıca kollarından Porsuk Çayı ile ona karışan Sarısu Nehri'nin geçtiği geniş Eskişehir Ovası'nın güney kenarında, deniz seviyesinden 792–810 metre yükseklikte ve Greenwich'e göre 29 – 32 doğu boylamları ve 39–40 kuzey enlemleri arasında yer alır. Fiziki coğrafyasında doğu-

batı uzantılı dağlar ve arasında ova ve platolar gözlenir. Karasal iklime sahiptir, bu nedenle bitki örtüsü çoğunlukla bozkırdır, batı ve kuzey kesimlerinde ormanlık alanlara da rastlanır. Eskişehir 2017 yılı verilerine göre Türkiye nüfusunun % 1,06 oranına sahip, 860.620 (429.078 erkek,431.542 bayan) kişi ile nüfus sayısına göre ülke sıralamasında 25. büyük ildir. Nüfusu ağırlıklı olarak kent merkezinde yoğunlaşmıştır. Kent merkezinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi olmak üzere üç üniversite yer almaktadır. Ankara- Eskişehir çevre yolu üzerinde, büyük çaplı, planlı gelişen Eskişehir Organize Sanayii Bölgesi bulunmaktadır. Barındırdığı iki unsurun etkileri kent belleğinde oldukça önemli yer tutar. Kentin yerel kimliği bu baskın iki unsur üzerinden algılanmakta kent ‘sanayi ve öğrenci kenti’ olarak tariflenmektedir.

Kent merkezinde Odunpazarı bölgesinde Taşbaşı ve Odunpazarı kentsel siteleri, Tepebaşı bölgesinde Fabrikalar Bölgesi kentsel siti bulunmaktadır. Odunpazarı; tarihi mahalle dokusunu barındıran alan, Taşbaşı tarihi ticaret alanı, Fabrikalar Bölgesi ise endüstriyel miras alanıdır. Farklı özelliklere sahip üç bölgenin yerel kimlikleri de bu özelliklerini oluşturan öğeler ile tariflenir.

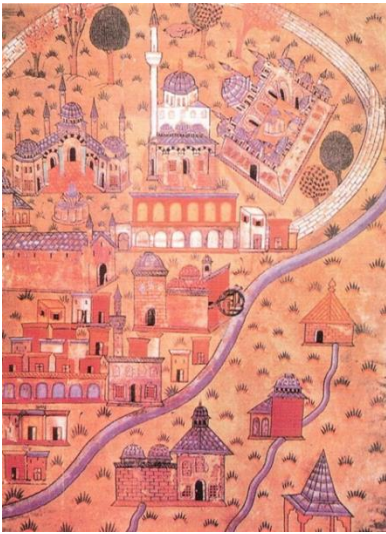
Üç bölgenin de yerel kimliğine ait tarihi, özgün özelliklerinin ön planda olduğundan büyük oranda bahsedilemez. Çalışma alanı; Odunpazarı Kentsel Siti, tarihi dokusunun fiziksel özelliklerini büyük oranda korusa da sosyal ve ekonomik olarak yerel kimliğinin öğelerini oluşturan bölge halkının farklı alanlara nakil olmuş olması nedeniyle sürdürülebilirliğini kısmen yitirmiştir. Bu nedenle barındırdığı somut olmayan yerel kimlik öğelerinin de bir kısmı kaybolmuştur. Günümüzde bölge, Odunpazarı ve Büyükşehir Belediyelerinin alanda yaptığı koruma çalışmaları neticesinde alana yeni eklenen marka değerler, farklı yerel kimlik öğeleri ile tanınırlığını sürdürmektedir. Büyük ölçekli yeni yapılaşmaların oluşturduğu kültürel ve sosyal merkezler, işlevini değiştirmiş konut alanları bölgenin tanınırlığını tetikleyen yeni kimlik öğeleridir.

5.2.2. Tarihsel değişim/gelişim:

Eskişehir bölgesinde tarih öncesi yerleşmenin Erken Kalkolitik (M.Ö.5500) döneme kadar gittiği bilinmektedir. Hititler, Frigler, Lidyalılar, Persler, Helenler, Galatlar, Roma İmparatorluğu ve Doğu Roma İmparatorluğu egemenliğinin ardından bölge Selçuklular’ın yönetimine geçmiştir. Eskişehir’de şu anki il sınırları dâhilindeki ilk

yerleşim Porsuk vadisinin kuzeyinde, halk arasında Şarhöyük adı ile bilinen mevkidedir. Burası antik çağda 'Dorylaion' kenti olarak bilinmekte ve döneminin kavşak noktasında yer almaktadır (Tokgöz, 1978). 1176'da Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'ın Bizanslıları yenmesinin ardından Dorylaion terk edilmiştir. Dorylaion kalıntıları 'Eskişehir' olarak anılmış, bu sonradan kurulan kentin ismi olarak günümüze ulaşmıştır (Erdoğan, 2002).

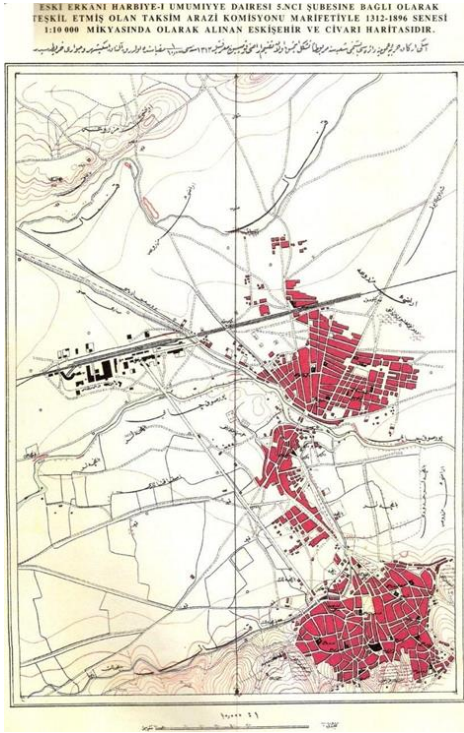
Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, 1097'de I. Haçlı ordusuyla yaptığı Dorylaion savaşı sırasında bugün Odunpazarı olarak adlandırılan bölgeye ordugâh kurmuş, böylece Eskişehir, Türkler tarafından 'Sultan-yügi/Sultan Üyüğü' olarak anılmaya başlamıştır. Bölgede yeni yerleşme kurulmuş, Osmanlı topraklarına en erken katılan yerlerden biri olan Eskişehir, uzun süre Sultan Önü sancağı olarak önemini sürdürmüştür. Eskişehir'de kentsel yerleşime dair bilgi alınan ilk belge günümüze ulaşan bir minyatürdür. Osmanlı döneminin ünlü nakkaşı Matrakçı Nasuh'a ait 1537 tarihli 'Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyen' adlı eserde bulunan **Şekil 5.4.** görülen Eskişehir minyatürü, şehrin 16.yüzyıldaki durumuna ilişkin en erken tarihli belgedir (Olçay vd., 2002).

Şekil 5.4. 16.Yüzyılda Eskişehir Minyatürü (2014, Yurdaydın'dan)

Kentin gelişimini doğal sınır olan Porsuk Çayı belirlemiştir. Kenti ikiye bölen çay, "Yukarı Mahalle" ve "Aşağı Mahalle" olarak iki ayrı merkezin oluşmasında etkindir. Aşağı mahalle olarak anılan bölgede belirleyici yerel kimlik unsurlarından olan sıcak sular bulunur. Aşağı mahallede çarşı ve sıcak suların kullanıldığı hamamlar bulunur. Yukarı mahallede ise Odunpazarı konutları yer alır. Bu yönüyle Şekil 5.5. de görülen şekilde şehir

Anadolu Türk yerleşmesini oluşturan iki unsuru bulundurur. Yukarı mahalle olarak anılan Odunpazarı, kentin iç kalesiz ve sursuz sivil yerleşimi ‘Şehristan’ı, aşağı mahalle olarak anılan bölge ‘Rabad’ yani çarşı bölgesidir (Olçay vd., 2002). Osmanlı Döneminde Odunpazarı’nın biçimlenişinde önemli rol oynayan unsurlardan biri de 1525 tarihli Kurşunlu Külliyesi’dir. Odunpazarı bölgesinin odak noktası olan Kurşunlu Külliyesi, günümüzde de geleneksel doku içindeki çekiciliğini korumaktadır.

Şekil 5.5. 1896 Yılı Eskişehir Yerleşim Planı. (Harita Genel Müdürlüğü arşivinden)

1648 yılında şehri ziyaret eden Evliya Çelebi kenti şöyle tanımlamaktadır; ‘Anadolu Eyaletinin yüzelli akçelik bir kazasıdır. Zengin ve sipahisi çoktur. Kadının geliri altı kesedir. Şehir on yedi mahalledir. Evleri, bağ ve bahçeleri olup gayet güzeldir. Hayli camii ve mescidi vardır. Medreseleri varsa da kâgir değildir. Yedi ilk mektebi, yedi tekkesi vardır. Çarşısı sekiz yüz kadar dükkândan ibarettir’. XIX. Yüzyıl ortalarına kadar Eskişehir’i gören çeşitli gezginlerin verdiği bilgilere göre, iki bölgeden oluşan kentin fiziksel gelişmesinin XVII. yüzyıldan başlayarak durağan bir döneme girdiği anlaşılmaktadır. Selçuklu ve Osmanlı yönetiminin XVII. yüzyıla kadar olan dönemi içinde sürekli gelişme gösterdiği gözlenen kentin, uzunca bir aradan sonra yeniden canlılık kazanmaya başlaması, yaklaşık 1858-1860 yıllarına rastlamaktadır. Kente canlılık

kazandıran önemli bir olay da, 1894 yılında Eskişehir'e ulaşan ünlü Berlin-Bağdat Demiryolu'dur.

Bölgeye ilişkin edinilen diğer tarihi belgelerden göçmen mahalleleri dışında, ahşap olduğu bilinen çarşı bölgesindeki ticaret ve konut yapılarının 1905 yılında çıkan yangında neredeyse bütünüyle yok olduğu anlaşılmaktadır. 1905-1922 arasında yenilenmeye çalışılan bölgedeki çarşı ve konut yapıları, Kurtuluş Savaşı sırasında hasar görmüştür. 1922 yılında Eskişehir'i terk eden Rumlar tarafından yakılmıştır. (Sönmez, 1984). Günümüzdeki verilere bakılarak aşağı mahallede zarar gören ticari ve kamu yapılarının bir kısmının yer değiştirerek Odunpazarı'na doğru kaydırıldığı düşünülmektedir. Ticaretin bu bölgeye kaydığını gösteren en somut olguysa, yakacak odun alışverişinin bu bölgede yapılmasına dayalı olarak semte 'Odunpazarı' adının verilmesidir. Bu süreçte Odunpazarı içinde bazı el sanatlarına dayalı sokaklar oluşmuştur. Eskişehir için özgün olan lületaş yapımı ve ticaretinin de bu bölgede yoğunlaştığı söylenebilir (Olçay vd., 2002).

Şekil 5.6. Yukarı Mahalle, Kurşunlu Cami ve Çevresi (Ahmet Atuk, 101 Eskişehir)

Kurşunlu Camii ve etrafındaki yerleşimin 20.yy başındaki fiziki durumu Şekil 5.6. te görülmektedir. 20.yüzyılda, özellikle Kurtuluş Savaşı sonrası yıkık ve boşaltılmış bir kasaba görünümündeki Eskişehir, Cumhuriyet dönemi ve sonrasında 1925 yılında il olmasıyla beraber hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Odunpazarı bölgesi yoğunluklu yerleşim, zamanla aşağı bölgeye kaymış; özellikle Porsuk Çayı ve demiryolu ulaşımına

yakınlığı nedeniyle istasyon kısmında çoğalmıştır. Odunpazarı bölgesindeki konut sahipleri, bu evleri yıkıp yenisini yapmak yerine aşağı bölgede yeni inşa edilen evlere taşınmışlardır. Bu sayede Odunpazarı'nın dokusunun büyük oranda korunması sağlanmıştır (Olçay vd., 2002). Ancak alanı gelir düzeyi yüksek olan kullanıcılarının terk etmesi ile düşük gelirli kiracıların ikâmet etmeye başlaması neticesinde Odunpazarı tarihi yerleşimi 1960-1980'li yılları arasında fiziksel ve sosyal değişim geçirmiştir. Yapıların bakımı ve onarımı düzenli olarak yapılamadığından yerleşim radikal bir dönüşüm geçirerek gecekondulu görünümlü bir hale gelmiştir (Ertin, 1994). Kentin ilk çekirdeğini oluşturan Odunpazarı'nın güney kesimi 1972 de açılan Ankara-İstanbul karayolu geçerken tarihi konutların yıkılmasından ve konut dışı kullanıma ihtiyaçtan dolayı olumsuz etkilenmiştir. Geleneksel Türk konut mimarisinin özelliklerini yansıtan bölgenin harabeye dönüşmesi nedeniyle Odunpazarı için bir takım projeler yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların detayları sonraki bölümde aktarılmaya çalışılmıştır.

5.2.3. Yönetim alanına ilişkin planlama, koruma çalışmaları:

Yönetim alanı sınırları dâhilinde Akarbaşı, Akcami, Akçağlan, Alanönü, Cunudiye, Dede, Orta, Paşa ve Şarkiye mahalleleri yer almaktadır. Yönetim alanının güney sınırını mezarlık, kuzey sınırını Alaaddin Camii, doğu sınırını da Akoğlan Camii belirler. Neredeyse tamamı Odunpazarı Tarihi Kentsel Siti içinde yer alan alana ilişkin planlama ve koruma çalışmaları birbirine paralel yürütülse de daha net anlaşılması açısından ayrı ayrı ele alınacaktır.

Alana özgü planlama çalışmaları:

1978 yılında Kültür Bakanlığı G.E.E.A.Y.K. ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Odunpazarı bölgesini 'Koruma Alanı' ilan etmiştir. Alınan karar 1/5000 ölçekli nazım plana 'protokol sit alanı' olarak işlenmiştir. 1978 ve 1981 yılları arasında yapılan G.E.E.A.Y.K. incelemeleri neticesinde 12 yapı 'anıtsal tarihi bina', 196 bina da 'yerel mimari yapı örneği' olarak kaydedilmiştir, Usta Ayvaz Çeşmesi ve bir adet çınar tescillenmiştir. G.E.E.A.Y.K. 09.05.1981 tarih ve 2808 sayılı kararı ile bölge 'tarihi ve kentsel sit alanı' olarak belirlenmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 27.06.1986 tarih ve 2397 sayılı kararıyla 'tarihsel kentsel sit alanı', 'tampon koruma alanı' ve geçici dönem yapılanma koşulları

belirlenmiştir.1981 yılında koruma kararı getirilen 34 yapı tescilden düşürülmüştür. Toplam tescilli yapı sayısı 172 olmuştur.

Bölgeye ilişkin ilk koruma imar planı Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 17.06.1988 tarih ve 197 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Plan ekinde koruma hükümleri ve sokak silüetleri yer almaktadır. 1986 yılındaki koruma kararlarına ilişkin değişiklikler yapılarak ilave 10 yapı tescillenmiş, 18 yapının tescil kaydı kaldırılmış, toplam tescilli yapı sayısı 166 olmuştur. Plan incelendiğinde Kurşunlu Külliyesi etrafındaki yapı yüksekliklerinin belirlenmesi ve Seyitgazi Bulvarı'nı genişletme çalışmalarına olanak vermek üzere beş yapının tescilinin kaldırılması gibi önemli kararların bulunduğu görülebilir. Ayrıca plan hükümlerinde yapı elemanlarının seçiminden, yeni yapıların gabarilerinin belirlenmesine kadar pekçok konuda detaylı yapılanma koşullarının belirlendiği tespit edilebilir.

İkinci koruma planı Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na 23.05.1997 tarih ve 320 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Toplam tescilli yapı sayısı 194, planla korunacak yapı sayısı 113 olarak belirlenmiştir. 1997 planında koruma ölçütü çok daha fazla genişletilmiş; yeni sokak açılmayacağı hükmü getirilmiş, korunan yapıların avlu, bahçe duvarı v.b. elemanlarının da korunması zorunluluğu getirilmiş, özgün sokak kaplaması bulunan sokakların kaplamalarının korunmasına karar verilmiştir. A, B, C şeklinde gruplanan yapı adalarının niteliğine göre yapılaşma büyüklüğü belirlenmiştir.

Son olarak E.K.V.T.V.K.B.K. 27.04.2011 tarih ve 4873 sayılı kararı ile 'Revizyon Koruma Amaçlı İmar Planı' onaylanmıştır. Bölgede yer alan tüm yapıların cephe rölöveleri çıkarılmış, yapıların yapıldığı dönemler dört grupta toplanmıştır. Sit bölgesi içinde yer alan her adanın yapılaşma koşulları tek tek belirlenmiştir. Adalarda yer alan tescilli yapıların gabarileri, oturma alanı, mevcut sokak dokusu dikkate alınarak her parsel için yapı oturma alanı ve yüksekliği belirlenmiştir. Planla yayalaştırılacak bölge, ticari merkez, kentsel tasarım alanları, belediye hizmet alanları belirlenmiştir. Plan hükümleri detaylandırılmış, bölgeye ilişkin farklı her türlü müdahalede yapılması gerekenler maddeleştirilmiştir. 278 adet tescil kararı bulunmaktadır.

Alana özgü koruma çalışmaları:

1956 yılı kent planında alanın ‘tarihi bölge’ olarak tariflenmesi ve yeni kat kararı getirilmediğinden dönüşümünün sağlanamıyor olması, kentin yeni cazibe alanlarının oluşmuş olması gibi nedenlerle bölge canlılığı yitirmiştir, bu nedenle yapılara gösterilen özen de azalmıştır. Yine 1956 planları çerçevesinde 1970’te Şeyh Şehabettin Caddesinin açılarak kentin merkezi ile Bademlik Üniversite Yerleşkesi’nin bağlantısının sağlanması için yapılan yıkım, sadece fiziki dokuyu değil, ticaret fonksiyonunu da etkilemiştir (Ertin, 1994). 1980’li yılların başlarında bölgedeki çeşmeler iptal edilmiştir. Ayrıca konut kullanıcılarının talepleri doğrultusunda, Eskişehir Belediyesi tarafından arnavut kaldırımları olan sokakların büyük kısmı asfalt kaplanmıştır (Ulu, 1994). Bu uygulamalar geleneksel sokak dokusunu, sosyal ekonomik yapıyı oldukça zedelemiştir. Özgün kimliğinde yaşanan tahribatın ardından bölgenin ıslahına ilişkin planlama kararları alınmaya başlamış, Üniversite öncülüğünde başlayan koruma çalışmaları yerel yönetimlerce devam ettirilmiştir.

1989 yılında Anadolu Üniversitesi’nce Kurşunlu Cami Sokak’ta yer alan sekiz yapı kamulaştırılmış, altı tanesi restore edilmiştir. Restore edilen binalar günümüzde Anadolu Üniversite Konuk Evi olarak kullanılmaktadır. Uygulama bölge içindeki küçük bir alanda yapılmış olsa da bu konuda yapılan ilk organize çalışmadır ve yöre halkına örnek olması açısından önemlidir. Ardından 2004 yılında yine Anadolu Üniversitesi tarafından iki geleneksel konut birleştirilip Eğitim Karikatürleri Müzesi olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Bu çalışma da, bölgede yeni işlev yüklenerek yapılan ilk restorasyon örneklerinden biridir.

2001 yılında Odunpazarı Belediye Başkanlığı ve Anadolu Üniversitesi işbirliği ile Beyler Sokak Sağlıklaştırma ve Çevre Düzenleme Projesi hazırlanmıştır. Yine 2000’li yıllarda Büyükşehir Belediyesi ve Odunpazarı Belediyesi’nce yapılan plan değişiklikleri ile bazı adalar Belediye Hizmet Alanı olarak planlanmış, bu adalardaki tescilli binalar restore edilmiş, diğer alanlara ilişkin yeni projeler üretilmiş ve bu projelere göre yeni yapılaşmaya gidilmiştir (Özkut ve Yılmaz (Ed), 2011).

2002 yılında Büyükşehir Belediyesi'nce başlatılan 'Tarihi Odunpazarı Evleri Koruma ve Geliştirme Projesi', Atatürk Bulvarına cephe veren alanda tasarlanmıştır. Şu anda bu alanda sosyo kültürel amaçlı müzeler ve otel yer almaktadır.

Odunpazarı'nda gerçekleştirilen önemli koruma çalışmalarından bir diğeri Odunpazarı Belediyesi'nce 21 Haziran 2005 tarihi itibariyle hayata geçirilen 'Odunpazarı Evleri Yaşatma Projesi'dir (Özkut ve Yılmaz (Ed), 2011).

2007 yılında Odunpazarı Belediyesi'nce tamamlanan 'Atlıhan Geleneksel El Sanatları Çarşısı'; eski bir hanın yeniden inşa edilerek lületaşı sanatçılara satış ünitelerinden oluşan avlulu bir ticaret merkezi oluşturulması projesidir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Odunpazarı Belediyesi Başkanlığı'na 2008–2009 yılında restore edilen Kurşunlu Külliyesi, cami, kütüphane, çok amaçlı salon, lületaşı müzesi, Eskişehir el sanatları çarşısı ve cam sanatları merkezi işlevlerini bünyesinde barındırmaktadır.

Odunpazarı Belediyesi'nce Beyler Sokakta başlayan sokak sağlıklaştırma çalışmaları Şeyh Şehabettin Caddesinin sağında ve solunda iç kısımlardaki farklı bölgelerde devam ettirilmektedir. Ayrıca tek yapı bazında restorasyon ve rekonstrüksiyon uygulamaları yapılmaktadır. 2010-2014 yılları arasında Odunpazarı Külliyesi'ne yakın konumda; ada bazında bir proje gerçekleştirilmiş, otel, kültür evi ve arastadan oluşan bir kompleks yapılmıştır. Ayrıca yirmiye yakın çeşmenin yenileme çalışması tamamlanmıştır.

Bölgede bir hayırsever tarafından gerçekleştirilen Hacı Hasan Camii'nin yenilenmesi ve engelsiz camii haline dönüştürülmesi benzer uygulamalara önyak olmuştur. Tiryakizade Süleyman Ağa Camii, Akoğlan Camii ve Orta Işık Cami'lerinde de restorasyon ve engellilere yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında Eskişehir'in Türk Dünyası Kültür Başkenti ilan edilmesi ve bütçesinden ayrılan ödenek sayesinde bahsi geçen camiler gibi büyük ölçekli yapıların restorasyonu gerçekleşmiştir.

5.3. Odunpazarı Kentsel Siti Yerel Kimlik Öğeleri:

Üsküdar (2012)'ın Eskişehir'deki yerli turistler üzerine yaptığı araştırmada, 'Eskişehir size ne çağrıştırıyor?' sorusunun cevaplarında ilk sırayı % 14,7 oranla Odunpazarı evleri, bunu birbirine yakın oranlarla Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanı Yılmaz Büyükerşen, Porsuk Çayı ve Lületaş almaktadır. Bu sonuç Odunpazarı Bölgesi'nin bir bütün olarak bir yerel kimlik değeri olduğunu göstermektedir. Alanın yerel kimlik unsurları belirlenirken günümüzde barındırdığı özelliklerinin yanı sıra, bölgeye kimlik kazandıran tüm unsurlar ve dönemler göz önüne alınmıştır. Bölge özelinde yer alan somut ve somut olmayan yerel kimlik öğelerinden önem arz edenler Mudurnu Yönetim Planı ile ilişkilendirilerek belirlenmeye çalışılacaktır. Mudurnu'nun seçilmesindeki amaç barındırdığı somut ve somut olmayan yerel kimlik öğelerinin Odunpazarı Kentsel Siti ile örtüşmesi ve iki alanın da Geçici Dünya Miras Listesinde yer alıyor olmasıdır. Çizelge 5.2. göreleceği gibi somut ve somut olmayan yerel kimlik öğeleri belirlenmiştir.

Bölge özelinde genel yerel karakteristiği değerlendirilecek olursa Odunpazarı Kentsel Siti sekiz mahalle, yüz yetmiş iki sokaktan oluşmaktadır. Bölgede kuzeyden güneye doğru artan bir eğim mevcuttur.

Çizelge 5.2. Somut ve Somut Olmayan Yerel Kimlik Öğeleri.

YEREL KİMLİK ÖĞELERİ	
MUDURNU	ODUNPAZARI
Ortak Somut Yerel Kimlik Öğeleri	
Geleneksel Türk Sivil Mimarlık Örnekleri	Geleneksel Türk Sivil Mimarlık Örnekleri
Geleneksel Sokak Dokusu	Geleneksel Sokak Dokusu
ANITSAL YAPILAR	ANITSAL YAPILAR
CAMİLER	CAMİLER
ÇEŞMELER	ÇEŞMELER
TÜRBELER	TÜRBELER
KAPLICA SULARI	KAPLICA SULARI
Somut Olmayan Yerel Kimlik Öğeleri	
AHİLİK	MEVLEVİLİK
ŞED KUŞATMASI	YUNUS EMRE
İĞNECİLİK	LÜLETAŞI İŞLETMECİLİĞİ
Gastronomik Değerler	
Saray Helvası, kaşksapı, tarhana ve kızılıçık çorbaları	Met Helvası, çibörek, haşhaşlı, boza

5.3.1.Somut yerel kimlik öğeleri:

Yönetim alanı sınırları dahilinde somut yerel kimlik öğelerinin; ‘bölgesel kimlik, yerel karakteristikler, çevresel bağlam, yerel morfoloji, doğal özellikler’ gibi özellikleri değerlendirilerek ve Mudurnu ile kıyaslamalı olarak başlıkları belirlenmiştir. Sırasıyla genel özelliklerine değinilecektir.

A) Geleneksel Sokak Dokusu:

Odunpazarı Kentsel Sit alanı büyük oranda konut adalarından oluşmaktadır. Konut alanları organik düzende geliştirilmiş küçük adalardan oluşmaktadır. Yaya, atlı araba kullanımı ve doğal topografik özelliklere göre şekillenen; adaları bağlayan yollar ise dar, kıvrımlı ve sık aralıklıdır. Sokakların kesiştiği bazı noktalarda küçük meydancıklar oluşmuştur. Osmanlı kentleri merkezinde yer alan dini yapı etrafında şekillenirler. Kurşunlu Külliyesi etrafında gelişmiş olan bölge yapısı da bu karakteristiğe uyar. Külliye’ye yönelen akslardan oluşan doku, Şeyh Şehabettin Caddesi’nin açıldığı bölgede özgünlüğünü yitirmiştir. Tarihi Türk yerleşmelerinde dokuyu oluşturan mütevazi yapıların oran ve boyutları bütünle uyumludur, genellikle gözlenen spontane büyüme, yerleşkede kargaşaya neden olmamaktadır, aksine dokunun ustalıkla bir karmaşıklığı vardır; (Ahunbay, 1996) Odunpazarı’nda da benzer kurgu gözlenmektedir. Diğer dini yapıları ve çeşmeleri odak noktası alan yönelimler, bu şekilde oluşturulmuş sokaklar da bölge özelliklerindedir. Camiler, birbirlerine olan mesafeleri hemen hemen eşit olacak şekilde konumlanmıştır, bu da minare ile belirginleşen özgün sokak perspektiflerinin oluşmasına olanak sağlar. Birinci Ulusal Mimarlık dönemi özelliklerini taşıyan kamu binalarının oluşturduğu doku diğer bölgelerden ayrılır. Bu tür yapılar genellikle Seyitgazi Caddesi üzerinde konumlanmıştır. Çarşı bölgesinde 1900’lerin başında çıkan yangınların ardından çarşıda bulunan ticaretin Yukarı mahalleye kaymış olmasının izleri sokak isimlerinden okunur. Şerbetçi, Bakırcı, Kahveciler, Nalbant, Mücellit, Terziler gibi meslek gruplarına atfen verilen sokak isimleri mevcuttur. Cemalciler sokak üzerinde de lületaş esnafının yer aldığı bilinmektedir. Ayrıca Emin Hoca, İsa Çelebi, Şeyh Şemsettin gibi bölgede yaşayan önemli zatların isimlerinin verildiği sokaklar mevcuttur. Konut dokusunun içinde kendine yer alan ticari faaliyetlerin pek çoğu günümüze ulaşmamıştır.

B) Anıtsal yapılar:

Kentsel sitin şekillenmesinde tetikleyici olan 1525 tarihli Kurşunlu Külliyesi ve Camii en önemli anıtsal yapıdır. Diğerleri ulusal mimarlık döneminde yapılan yapılar sitin kuzey çeperinde yer alır. Bölgede altı anıtsal yapı mevcuttur. Bunlardan önemli olanlarına ilişkin özet bilgiler Çizelge 5.3. ile verilmiştir.

Çizelge 5.3. Odunpazarı Bölgesinde Yer Alan Anıtsal Yapılar.

	ANITSAL YAPILAR	AÇIKLAYICI BİLGİLER
KURŞUNLU KÜLLİYESİ		1525 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden çoban, melek gibi lakaplarla anılan Mustafa Paşa tarafından Mimar Acem Ali'ye yaptırılmıştır. Medrese, Cami, İmarethane, şadırvan, iki kervansaray, paşa ve medrese odaları ile Mevlevi türbelerinden oluşmaktadır. Kervansaray, paşa odaları ve aşhane Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Eskişehir Mevlevihanesinin merkezi olarak kullanılmıştır.
CUMHURİYET TARİHİ MÜZESİ		Osmanlı'nın son döneminde inşa edilen Turan Numune Mektebi'nin Eskişehir'deki ilk örneğidir. Mimar Kemal Bey tarafından tasarlanan ve 1915-1916 yıllarında tamamlanan yapı Osmanlı'nın Batılılaşma Dönemi'nin okullarından biridir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde İlkokul, sonrasında Defterdarlık ve Askerlik Şubesi olarak kullanılmış müzeye çevrilmiştir.
ATATÜRK LİSESİ		Yapımına Kurtuluş Savaşı öncesi başlanmış; 1930-1933 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Orjinalinde Hükümet Konağı olarak tasarlanan yapı 1934 senesinde Mustafa Kemal Atatürk'ün şehri ziyareti sırasında isteği üzerine liseye çevrilmiştir. Kentsel Sitin kuzey çeperinde Çifteler Caddesi üzerinde yer alır. Halen lise olarak kullanılmaktadır.

MALHATUN MEKTEBİ		Yapının 1924-1925 yılları arasında Malhatun Mektebi olarak inşa edildiği ve 1970'lere kadar aynı işlevle kullanıldığı bilinmektedir. 1988 yılında Etnoğrafya Müzesi işlevi ile restore edilmiştir. Günümüzde bir vakıf tarafından kullanılmaktadır. Etrafında yapılan çalışmalar nedeniyle batı duvarında belirgin bir yapısal hasar oluşmuştur.
-------------------------	---	--

C) Camiler:

Odunpazarı Kentsel Siti sınırı, tampon bölge ve bu sınırları içine alacak şekilde genişletilmiş yönetim alanı sınırları içinde toplam onbir adet camii yer almaktadır. Tümüne ilişkin özet bilgi Çizelge 5.4. ile verilmiştir.

Çizelge 5.4. Odunpazarı Bölgesinde Yer Alan Camiiler.

	CAMİLER	AÇIKLAYICI BİLGİLER
KARAPINAR CAMİİ		<p>YAPILIŞ TARİHİ: Camii'nin Kitabesi bulunmamaktadır.</p> <p>BANİSİ: Mustafa Paşa tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir.</p> <p>*Camii'nin 1526'da Mustafa Paşa tarafından Kurşunlu Külliyesi'nden artan malzemelerle yaptırıldığı söylenmektedir. Küçük avlu içinde yer alan Cami, sağlam ve ibadete açıktır.</p>
DERE CAMİİ		<p>YAPILIŞ TARİHİ: Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen Camii'nin yapım tekniği ve mimarisine bakıldığında 19. yy'da inşa edildiği söylenebilir.</p> <p>BANİSİ: Bilinmemektedir.</p> <p>*Camii, dikdörtgen planlı ahşap tavanlı, Beden duvarları kerpiç malzeme ile inşa edilmiştir.</p>

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">HACI HASAN AĞA CAMİİ</p>		<p>YAPILIŞ TARİHİ: Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen Camii'nin yapım tekniği ve mimarisine bakıldığında 13. yy da mescit inşaatı, 19. yy'da Camiye çevrildiği söylenebilir.</p> <p>BANİSİ: Hacı Hasan Ağa olarak bilinen zat tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir.</p> <p>*Yapı çok fazla müdahale görmüştür.</p>
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">MÜFTÜ CAMİİ</p>		<p>YAPILIŞ TARİHİ: Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen Camii'nin yapım tekniği ve mimarisine bakıldığında 19. yy'm ikinci yarısında inşaa edildiği söylenebilir.</p> <p>BANİSİ: Müftü Süleyman Hakkı Efendi tarafından yaptırılmıştır.</p> <p>*Cami, bitişik ev, bugün özelliğini tamamen yitirmiş mederese, aynı sokakta bulunan kitaplıkla birlikte yaptırılmıştır.</p>
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">AKARBAŞI CAMİİ</p>		<p>YAPILIŞ TARİHİ: Kitabesi bulunmayan caminin kullanılan malzeme ve yapım tekniği açısından değerlendirildiğinde XVIII. Yy da yapıldığı söylenebilir.</p> <p>BANİSİ: Denger sülalesi büyüklerinden birisi tarafından yaptırılmış olduğu söylenmektedir.</p> <p>Sanat Tarihi açısından pek nitelikli değildir.</p>
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">ALAADDİN CAMİİ</p>		<p>YAPILIŞ TARİHİ: Minaresinde kitabesi bulunan Camiinin 1267/8 M yılında yaptırıldığı yazmaktadır.</p> <p>BANİSİ: Yine aynı kitabede Cacaoğlu Nureddin'in yaptırdığından bahsedilmektedir.</p> <p>*1950 yılına kadar harap bir haldeyken çevre sakinleri tarafından onarılarak 1952 yılında şimdiki haline getirilmiştir. Halen dikdörtgen planlı sade bir yapıdır.</p>

KURŞUNLU CAMİİ		<p>YAPILIŞ TARİHİ: Cami Kapısında yer alan kitabesine göre 1515 yılında yaptırılmıştır.</p> <p>BANİSİ: Çoban, Gazi, Melek lakapları ile bilinen Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır.</p> <p>* Cami kare planlı tek kubbeli bir harim ile önündeki beş kubbeli son cemaat yerinden oluşmaktadır. Onikigen yüksek bir kasnak üzerine oturan kurşun kaplı kubbesi oldukça yüksektir.</p>
ORTA IŞIK CAMİİ		<p>YAPILIŞ TARİHİ: Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen Camii'nin yapım tekniği ve mimarisine bakıldığında 19. yy'da inşaa edildiği tahmin edilmektedir..</p> <p>BANİSİ: Bilinmiyor.</p> <p>* Dikdörtgen planlı, ahşap tavanlı fevkani bir yapıdır. Minaresi doğu cephede bulunmaktadır. Beden duvarları kerpiç malzeme ile inşa edilmiş ve üzeri ahşap bir çatı ile örtülüdür.</p>
SİVRİOĞLU CAMİİ		<p>YAPILIŞ TARİHİ: Selçuklular Döneminde 1261 yılında mescid olarak inşaa edilmiştir ve Salı Mescidi olarak bilinmektedir. 1900 yılında ise Kafkas göçmeni Sivrioğlu Kadı Ali Bey konağının karşısında yıkılmak üzere olan camiyi yeniden yaptırmıştır.</p> <p>BANİSİ: Sivrioğlu Kadı Alibey yaptırmıştır.</p> <p>*Çok fazla onarım görmüş ve isim değiştirmiştir.</p>
TİRYAKİZE CAMİİ		<p>YAPILIŞ TARİHİ: Cami minaresi kitabesine göre 1783/84 M. da inşaa edilmiştir.</p> <p>BANİSİ: Camiyi Tiryakizade Süleyman Ağa yaptırmış ve vakfetmiştir.</p> <p>*Dikdörtgen planlı, çatılı ve fevkani bir yapı olan Camii'nin altında yedi adet dükkânı bulunmaktadır. Caminin içini basık bir bağdadi kubbe örtmektedir.</p>

AKOĞLAN CAMİİ		<p>YAPILIŞ TARİHİ: Cami minaresi kitabesine göre 1890'da ibadete açılmıştır.</p> <p>* Dikdörtgen plana ve ahşap tavana sahip caminin minaresi kuzeybatısındadır. Kerpiç ve Moloz taş malzemeyle inşa edilmiştir. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı 'Kalıcı Eserler Projesi' kapsamında restore edilip engelsizleştirilerek yenilenmiştir.</p>
---------------	---	---

D) Çeşmeler:

Tipik Anadolu Türk mahallerinde olduğu gibi Odunpazarı Bölgesi'nde de çeşmeler doku içinde küçük meydanlar oluştururlar. Aktif kullanıldıkları dönemde gündelik yaşamda bölge halkının kamusal mekâna katılımı için önem arz eden yapılar; yakında oturanların buluşup sohbet ettiği, çamaşır yıkadıkları küçük merkezler olarak dikkat çekerler. Modern yaşama geçişin ardından işlevlerini yitiren çeşmelerden acı çeşme olarak anılanlar bir süre daha halı, kilim, battaniye yıkanan yerler olarak kullanılmış, bir kısmının da sularının şifalı olduğu ve çeşitli hastalıklara iyi geldiği inanıldığından kullanımı sürmüştür. Yönetim alanı sınırları dâhilinde mahalle çeşmesi olarak o dönem üst düzey mevkide bulunanlarından veya yörenin zengin ahalisinden hayır sahipleri tarafından yaptırılan çeşmelerin yanısıra evlerin cephesi veya bahçe duvarları ile birlikte çözümlenmiş örnekleri de saptamak olasıdır. Saptanabilenler arasından önem arzedenler Çizelge 5.5.' te yer almaktadır. Çeşmeler, ya sokağın sınırını belirtecek şekilde ya evin dış cephe duvarına bitişik olarak ya da meydanda yapılmıştır. Sokak başlarında ve meydanda yer alan çeşmeler dört yönlü olmakla beraber evlere bitişik olanlar tek yüzlü cephe çeşmeleridir. Odunpazarı mahalle çeşmeleri mermer, tuğla ve taş malzeme ile yapılmıştır. Özellikle aynalık kısımları mermerdir. Çeşmelerin birçoğunda örtü sistemi kullanılmıştır. Genellikle ve yapılan onarımlar sonucunda beton örtü sistemi kullanılmakla beraber Sivrioğlu sokaktaki Usta Ayvaz Çeşmesi dört ahşap direk üzerine üç yönden yuvarlak kemerli ahşap tavanla örtülmüştür. Tek musluklu olan çeşmelerde çoğunlukla dikdörtgen prizma şeklinde yalak bulunmaktadır. Genellikle sade olan bu çeşmelerde süsleme ögesi olarak mermer sütunceler, yuvarlak kemerli nişler, kabartma şeklinde ay-yıldız, altı kollu yıldız ve süslemeli kitabeler kullanılmıştır.

Çizelge 5.5. Odunpazarı Yönetim Alanı Çeşme Örnekleri.

	ÇEŞMELER		ÇEŞMELER
AĞA SUYU ÇEŞMESİ		ALEM ÇEŞMESİ	
ÇOBANÇEŞMESİ 1		ÇOBANÇEŞMESİ 2	
SAFİYE SULTAN ÇEŞMESİ		ÇIKINCI ÇEŞMESİ	
MURAT ÇEŞMESİ		ÇELİKOĞLU ÇEŞMESİ	
SARI SUNGUR ÇEŞMESİ		MADAN ÇEŞMESİ	

MÜCELLİT 2 ÇEŞMESİ		KARAPINAR ÇEŞMESİ	
DERE CAMİİ ÇEŞMESİ		KAYMAKAM ÇEŞMESİ	
USTA AYVAZ ÇEŞMESİ		ROMA ÇEŞMESİ	
KOCA (HOCA) MÜFTÜ ÇEŞMESİ		ÇENGEL ÇEŞME	
MÜFTÜ CAMİİ		MAŞALLAH	

E) Türbeler:

Eskişehir Odunpazarı Bölgesi'nin ilk büyük ölçekli Müslüman yerleşim bölgesi olması nedeniyle diğer Müslüman Türk yerleşim bölgelerinde olduğu gibi yörenin önderliğini yapmış kişilere ait türbeler bulunmaktadır. Mahalle dokusunun içinde yer alan türbeler olduğu gibi mezarlık alanında ve site yakın konumda da türbeler bulunmaktadır. Önem arz edenlere ilişkin Çizelge 5.6. ile özet bilgi verilmiştir.

Çizelge 5.6. Odunpazarı Bölgesinde Yer Alan Türbeler.

	TÜRBELER	AÇIKLAYICI BİLGİLER
AHU MAHMUT DEDE TÜRBESİ		Kitabesi olmadığı için yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir; ancak yapım tekniği ve mimari özelliklerine bakıldığında ve çevredeki diğer örneklerle kıyaslandığında 1800'lü yılların sonlarında yapıldığı söylenebilir. Özel bir mülkiyette olan yapıda yıllarca bakıcılığını yaptığı bilinen kişi de kalmaktadır.
ARAP DEDE TÜRBESİ		Mezar uzun yıllardır metruk vaziyette durmaktadır. 1600 lü yıllarda Karapınar'da konaklayan Osmanlı ordusunun askerlerinden biri olan zat burda bir kıza aşık olur ve aşkına da karşılık alır; ancak sefere gider ve uzun süren sefer dönüşü sevdiğini bulamaz. Hergün yattığı tepeye çıkıp dua eder. Esmere olduğundan lakabı Arap Dede'dir.
ŞEYH NUSRETTİN TÜRBESİ		Kitabesi olmadığı için yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir; ancak çevre sakinlerinden edinilen bilgiye göre 1883 yılında yapılmıştır. Hacı Pir Mehmet Efendi Yemen harbinde savaşırken İngilizlere esir düşer, esaretten sonra orada tanıştığı zat Pir'i ziyareti sırasında Pir'in evinde vefat eder, o da şeyhe evinin bahçesinde bu türbeyi yaptırır.

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">ŞEYH ŞAHABETTİN TÜRRESİ</p>		<p>Kitabesi olmadığı için yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir. Hz. Mevlana'nın yakın dostları Eskişehir Mevlevi Dergahında bulunmuşlar ve Mevleviliği burada anlatmışlardır. Mevlana'nın yakın dostu Şeyh Şahabettin Sühreverdi hazretleri oğlu Şeyh Muhiddin ile birlikte Salı tekkesi olarak da bilinen bu türbede yatmaktadır.</p>
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">ŞEYH EDEBALI TÜRRESİ</p>		<p>Osmanlı'nın kurucusu Osman Gazi'nin kayınbabasıdır, Anadolu Ahileri'nin reislerindedir. Asıl mezarı Bilecik'te bulunan Edebali'nin uzun yıllar Odunpazarı Bölgesi'nde yaşamış olmasından ötürü Odunpazarı Mezarlığı'nda makam türbesi bulunmaktadır. En son 2. Abdulhamid tarafından restore edilmiştir.</p>
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">MEVLEVİ MEZARLARI</p>		<p>Hasan Dede türbesi olarak da anılan mezarlar Külliye'nin arkasındaki küçük bahçede bulunuyor. Hasan Dede, 19. yüzyıl ortalarında Eskişehir Mevlevihanesi'ni tekrar faal hale getiren, bu dergahın en önemli postnişinlerinden birisidir. Aynı yerde Hasan Dede'nin oğlu ve bu dergahın başka önemli kişilerin kabirleri de bulunmaktadır.</p>

F) Geleneksel Türk Sivil Mimarlık Örnekleri:

Bölgedeki konut dokusunu oluşturan yapılar KAİP hükümlerine göre 'geleneksel yapı özellikleri bulunan zengin (tescilli), cephe ve kütle özellikleri ve yapım tekniği bakımından nitelikli (cephesi ve oturma alanı korunan), mimari karakter ve nitelik bakımından zayıf korunma değeri bulunmayan yapılar' olmak üzere üç gruba ayrılır. Ayrıca 19.yy ve öncesi, 1900-1940, 1940-1960 ve 1960 sonrası geç dönem yapıları olmak üzere dört grupta değerlendirilmektedirler. **Çizelge 5.7.** ile dönem ve gruplara ilişkin örnekler verilmiştir.

Çizelge 5.7. Odunpazarı Bölgesinde Yapı Sınıflandırması

	A (tescilli)	B (korunan)	C (mütevazı)
1 (19.yy öncesi)			
2 (1900-1940)			
3 (1940-1960)			
4 (1960 sonrası)			

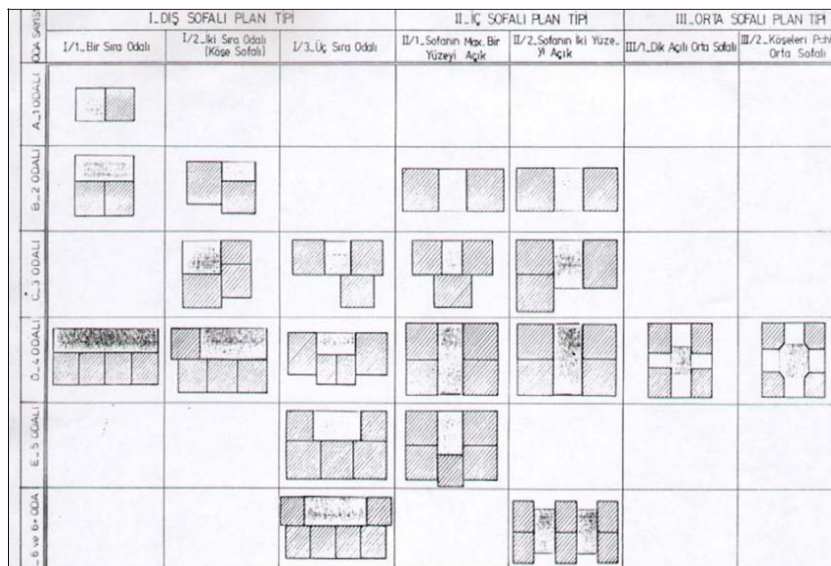
Konutları kat sayısına göre değerlendirdiğimizde; %50'nin üzerindeki bir oranda iki; % 25'lik oranda yarım kat bodrum üzeri iki; %20'lik oranda üç; %5'lik oranda ise yarım kat bodrum üzeri üç kat ve tek katlı örnekler sınıflandırabiliriz. Konutların neredeyse tamamı sokağa cepheli, genelde bitişik, arka ve yan bahçelidir. Bunun yanısıra bahçesiz, arka ve ön bahçeli olanlarını da saptamak olasıdır. Bölgede ticaret işleviyle inşa edilmiş yapı sayısı yok denecek kadar az olduğundan ortaya çıkan ticaret gereksinimi evlerin alt katlarında yapılan değişikliklerle çözümlenmiştir. Şekil 5.7'te anlatım yer almaktadır.

Şekil 5.7. Odunpazarı Konut Düzeni Bahçe Tipolojisi. (1984, Sönmez'den)

Genelde bahçeli planlanan evleri parsel içindeki konumlarına bakarak değerlendirirsek; Arka bahçeli doğrudan sokağa açılanlar; bahçesi önde, yapı arka planda girişi bahçeden sağlananlar; bahçesi yanda, ön cephesi bahçeye bakan, sokak cephesi sade bırakılanlar; iki cephesi sokağa bir cephesi bahçeye bakan köşe yapılar; bahçesiz sokaktan giriş sağlananlar şeklinde beş grupta kategorize edebiliriz. Yapıların yaklaşık %75'i 100 m²'nin altında, %25'lik bölümü 100-150 m² genişliğinde, %1'lik bölümü de 150-200 m² büyüklüğe sahiptir.

Yapılar oda sayısı yönünden değerlendirildiğinde; 2, 3 ve 4 odalılar yaklaşık % 90, 1 ve 5 – 6 odalılar ise % 5 civarında orana sahiptir. Yapının ayrık yada bitişik düzende oluşturulması, odalarının sayısı ile yerleştiriliş biçimi, sofa şekli ve sofanın diğer yapı elemanları ile ilişkisi, eyvanının olup olmaması, sayısı ve konumu, merdivenin yeri, seki, köşk, taht, cihannüma benzeri elemanların varlığı gibi değişkenlere bağlı çeşitlenen plan şemaları mevcuttur. Yinelenecek Şekil 5.8'te görülen 'dış sofalı' ve 'iç sofalı' tasarımlardır.

Şekil 5.8. Odunpazarı Konut Tipolojisi. (1984, Sönmez'den)

Konutlarda kullanılan malzeme ve yapım tekniğine bakıldığında ise; temel duvarları moloz taş, taşıyıcı duvarlar yığma kerpiç veya çoğunlukla ahşap iskelet arası kerpiç veya tuğla dolgu, bölme duvarlar ise ahşap karkas arasında kerpiç veya tuğla dolgulu ya da dolgusuz, iki tarafı ahşap kaplamalı olarak inşa edilmişlerdir. Duvarların iki yüzü de sıvalıdır.

Konut tipolojisinin belirleyicisi cephe düzenlemelerinde de farklı örnekler görülmektedir. Çıkmalar, geniş saçaklar, saçak alınlarındaki profil süslemelerle hareket kazanan cepheler, yolların dar ve kıvrımlı olmasıyla beraber zengin geleneksel doku perspektifleri oluştururlar.

Çıkmasız ve çıkmalı olarak iki ana grupta toplanan cephe düzeninde çıkmalı olanlar kendi içerisinde; tek çıkmalı, tüm kat çıkmalı, testere çıkmalı, çift çıkmalı ve üç çıkmalı olarak gruplandırılabilir.

Ayrıca cephe süslemesi olarak ahşap konsollar, pencere kafesleri, çıkma altı ahşap silmeler, saçak altı silmeleri, kapıların ve pencerelerin etrafındaki ahşap süslemeler gibi zengin dekorasyon öğeleri de kullanılmıştır.

İç mekan süslemelerinde ise tavanlar önemli bir yer tutar. En çok tercih edilen tip yarım daire kesitli çıtalarla bütün tavanın farklı geometrik desenlerle doldurulmasıdır. Nadiren tavan ve duvar resimlerine rastlanabilir. Odalarda ocak, dolap, lambalık, yüklük, gusülhane benzeri elemanlar yer alır. Duvarlarda niş ve raflar da kullanılmıştır. Ahşap işçiliğinde büyük bir ustalık barındıran konutlarda kalem işçiliği ve oyma sanatının da örnekleri görülebilir.

Konutları oluşturan bu yapı elemanlarının bütünü içinde yaşayanların hikayelerini de taşıyarak bugüne ulaştıklarında yerel kimlik unsurları açısından mükemmel zenginliğe ulaşırlar. Bu doğrultuda bölge içinden seçilen, özellikli birkaç yapı hikayesi ile birlikte Çizelge 5.8. ile aktarılmıştır.

Çizelge 5.8. Odunpazarı Bölgesi Konaklarından Örnekler ve Hikayeleri.

	KONAKLAR	HİKAYELER
HAFIZ AHMET EFENDİ EFENDİ		İmam olan Hafız Ahmet Efendi'nin yaşadığı konak da imam nikâhı da kıyılmıştır. Aynı zamanda çok önemli bir lületaş ustası olan zat İran Şahı Rıza Şah Pehlevi'ye lüle taşından yapılmış bir asa hediye etmiştir. Ayrıca Kurtuluş Savaşı zamanında Eskişehir'e gelen önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'e de İran Şahına vermiş olduğu asanın aynından yapmıştır. Bu asa bugün Anıtkabir Müzesinde sergilenmektedir. Günümüzde evde yaşamayı sürdüren torunu zatın yaptığı üçüncü asayı gelen turistlere evin hikayesini anlatarak göstermektedir. semtin tarihi dokusuna katkıda bulunması açısından önemli bir konaktır.
KAYMAKAM		Dış süslemesinde çıkma altı konsolları koçboynuzunu hatırlatması bakımından dikkat çekmektedir. Konsolları, ahşap süslemelerindeki teknik farklılığıyla yapının ana cephesine hareket kazandırılmıştır. Yapının cephesinde yer alan çeşmesi de evle aynı tarihte yapılmış, içeriden ve dışarıdan kullanılan çift yüzlü çeşmedir. Eskişehir il olmadan hemen önce henüz ilçeyken Eskişehir Kaymakamı'nın yaşamış olması Konağa adını vermiştir.
YAĞCIZADE		Bölgenin en tanınmış ailelerini ağırlayan konak en görkemli zamanını o dönemde yağ imalatı ile uğraşan bölgenin zengin eşraflarından Yağcılar (Çerkezler) döneminde yaşamıştır. Mahalle kadınları toplanır, konağın yanındaki yağhane için gün boyunca avluda çekirdek ayıklarmış. Eskiden konağın önünde yer alan geniş avlu o dönemlerde mahalledeki Çerkez düğünlerine ev sahipliği yapmış. Konakta kuşkondu, cihannüma bulunmaktadır.
BEYLERBEYİ		1920'deki sahibi öykü anlatma ustası Meddah Ediptir. Burada Kurşunlu Camii'ne uzak yerlerden ibadet için gelen kişiler misafir olarak ağırlanırdı, ayrıca her hafta Cuma Namazı çıkışı konağın bahçesinde verilen yemekte, Kurşunlu Cami'nin avlusundaki hankahta kalan öğrenciler için para toplamaktaydı. Eskişehir'in ilk belediye başkanlarından Asarcıklı Ali Efendinin de burada kaldığı söylenmektedir. Ali Efendi Kurşunlu Camii'nin şadırvan suyunu getiren ve o sokaktaki arnavut kaldırımını yaptıran kişidir.

SIVRIOĞLU		Kafkas göçmeni Sivrioğlu Kadı Ali Bey Eskişehir'e geldikten sonra Süleyman Ağa (Bugünkü Sivrioğlu) Camii'ne komşu olan beş dönüm araziyi satın almış ve yerleşmiştir. Ali Bey Eskişehir'de karlı bir iş kolu olan Lületaşı ihracatına başlamış ve mal varlığını artırmış, Hacı Süleyman Camii'nin yakınına bir konak yaptırarak yerleşmiştir.
AYVAZLAR		Eskişehir'in ileri gelenlerinden ve oldukça zengin oldukları bilinen ayvazlar ailesinden 'usta' lakaplı kişi tarafından yanındaki tek katlı müstemilat ve bu müstemilata bitişik çeşme (Usta Ayaz Çeşmesi) ile birlikte yapılmıştır. Çeşme de özgün özelliklerinden Odunpazarı'ndaki sayılı tescilli çeşmelerdendir.
DERVİŞZADE		Dervişzade Mustafa Bey tarafından yaptırılmıştır. Zat o dönemde kabzımallık ve komisyonculuk yaparak hayatını geçirirken aynı zamanda bugünkü posta pidenin olduğu yerde balıkçılık da yapmaktaydı. Yeşil Efendinin soyundan gelmesi nedeniyle kendisine Dervişzade denmekteydi.

5.3.2.Somut olmayan yerel kimlik öğeleri:

Eskişehir özelinde yer alan somut olmayan kültürel miras öğeleri alan çalışması neticesinde beş ana başlık altında toplanmıştır.

- 1) Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar
- 2) Gösteri Sanatları
- 3) Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler
- 4) Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar
- 5) El Sanatları

Kategorilerin tümünün alt başlıklarında bölge içinde yer alan azınlık grupları veya yerel halkın nesilden nesile aktarılarak günümüze ulaşabilmiş oldukça çeşitli uygulamaları yer almaktadır. Odunpazarı kentsel sitinde de baskın biçimde hissedilmese de somut olmayan kültürel miras uygulamalarını görmek mümkündür. Ancak Odunpazarı özelinde daha da derinden bakıldığında Mevlevilik ve Lületaşı işletmeciliği hem bölge, hem ulusal hem de uluslararası öneme sahip iki önemli mirastır. Mevlevilik ve Lületaşı işletmeciliğine ilişkin detaylar verildikten sonra bölge için özgün yerel kimlik değeri olan Yunus Emre'ye dair özet bilgi aktarılacaktır.

A) Mevlevilik

Mevlevilik 13.yy sonlarında, Mevlana Celaleddin-i Rumi adına oğlu Sultan Veled ve onun takipçileri tarafından kurulan bir tasavvuf yolu, yani bir tarikattır. Bu tarikatın piri Mevlana Celaleddin-i Rumi'dir. Konya Mevlana Dergahı ve Çelebilik makamı, Mevlevi tarikatının idare merkezi olmuştur. Eskişehir Mevlevihanesi, Mevlevi tekkeleri içinde Konya'daki Mevlana dergahından sonra gelen onbir mevlevihaneden biridir ve büyük dergah 'asitane' sayılmaktadır.

Eskişehir Mevlevihanesi faaliyetlerini Kurşunlu Külliyesi içinde sürdürmüştür. Büyük kervansaray hariç külliye içinde bulunan binaların tamamı vezir Çoban Mustafa Paşa (Melek Mustafa Paşa) tarafından inşaa ettirilmiştir. Mevlevihanenin bulunduğu mahalle halen kullanılmakta olan adını Vezir Mustafa Paşa'nın ismine atfen, Paşa Mahallesi olarak Kanuni Sultan Süleyman devrinde almıştır.

Eskişehir Mevlevihanesi'nde görev yapan önemli postnişinlerin bölgede bıraktıkları yerel kimlik izleriyle isimleri şöyle sıralanabilir;

1) Çürükoğlu Hacı Hafız Hüseyin Hüsni Dede (d.?-ö.1865)

Mevlevîhânenin yakınında kendi adına yaptırdığı Çürükoğlu Medresesi'nden, müderris ve âlim bir kişi olduğunu anlıyoruz. Maârif Salnâmesi'nde, Eskişehir medreseleri içinde, Paşa mahallesindeki "Çürükoğlu" Medresesi'nden bahsedilmektedir. Ancak, günümüzde medresenin yeri bilinmemekle beraber Kurşunlu Camii kuzeyindeki giriş kapısının bir alt sokağına, "Çürük Hoca Sokağı" ismi verilmiştir. Muhtemelen medrese de bu sokakta idi. Türbesi Külliyenin güney doğu kısmında, semahanenin bitişiğindedir.

2) Hasan Hüsni Dede (d.1831-ö.1908)

Kurşunlu Camii güneyindeki giriş kapısının bir üst sokağına, "Hasan Dede" ismi verilmiştir. Türbesi Külliyenin güney doğu kısmında, semahanenin bitişiğindedir.

3) Muhammed Ali Şemseddin Dede Efendi (d.?- ö.1915)

Kurşunlu Camii kuzeyindeki giriş kapısının açıldığı sokağa, "Şeyh Şemseddin " ismi verilmiştir.

4) Bahâeddin Dede Efendi (d.1875-ö.1930)

Hz. Mevlânâ, "...eski erenler nefislerini aşağılatmak için dilenmeyi hoş görmüşler, ama biz, bizi sevenlere bu kapıyı kapattık. Herkes bir iş tutmalı, elinin emeğiyle geçinmelidir. Böyle davranmayanlar bizden değildir" demiştir. Bahaeddin Dede ve babası bu konuya önem vermişler ve bu nedenle mevlevîhânede üç adet fanila örme makinesi ve dört adet çorap dokuma makinesi çalıştırmışlardır. Bu sayede Külliye içindeki farklı faaliyet alanlarına ilişkin bilgi edinilmiştir.

Mevleviliğin etkisi Mevlevî postnişinlerinin isimlerinin Külliye etrafındaki sokaklara verilmesi ve mevlevihanenin inşasını gerçekleştiren Çoban Mustafa Paşa'nın isminin Külliye'nin bulunduğu mahalleye verilmesi ile günümüzde somut verilerle görülmektedir. Mevleviliğin ritüellerinin Külliye içinde devam ettirilmesiyle de bir nebze somut olmayan mirasın devamlılığı sağlanmaktadır. Mevlevilik bölgenin gelişim odağı olan Külliye ile birlikte var olmuş ve uzunca bir süre burdaki yaşama yön vermiştir.

Eskişehir Mevlevihanesindeki Bazı Gelenekler:

Külliye içindeki Camii 1865 yılından itibaren ayin günü cuma olarak semahane olarak kullanılmıştır.

Miraç kandilinde aşhanede pişirilen süt, cami içindeki cemaate ve halka dağıtılmış, diğer kandillerde mevlüt, kaside ve naatlar okunmuş ki bunlar ihya gecesi olarak adlandırılmaktadır.

Muharrem ayında aşure pişirilerek halka ve cemaate dağıtılmış, tekke aşureleri bütün halk tarafından şifalı sayılmıştır.

Günümüzde Mevlevilik ritüellerinin ayakta kalması için 2006 yılında mevlevihanenin torunları ve dostları aracılığı ile kurulmuş olan Eskişehir Mevlevihanesi Kültür Derneği tarafından çalışmalar yürütülmektedir. Dernek tarafından 2010 yılında Külliye içinde kütüphane kurulmuştur, Sema Ayin-i şerifleri ve Tasavvuf Musiki Konserleri verilmektedir, Külliye içinde hafta sonu konserleri ve dinletileri, her ay Sema Ayin-i Şerifi düzenlenmektedir. Dernek 2014 yılında 'Dinler ve Kültürler Arası Diyalog ve Müzik ile İletişim Gençlik Çalıştayı'nı ve Odunpazarı sit alanı sözlü tarih projesini (2011-2014) gerçekleştirmiştir. Eskişehir Mevlevihanesi Müzesinin kurulması ve Eskişehir Mevlevihanesi tarihçesinin belgesel filminin çekilmesini hedeflemektedir.

B) Lületaşı İşletmeciliği:

Osmanlı döneminde Lületaşı işiyle uğraşanlar; madenciler, taşı işleyenler ve lületaşı tüccarları olarak üç grup altında toplanabilir. Lületaşı ocağı işletmeciliği devlet tekelinde yürütülmüştür. ‘Bu işletmeler ya bir mütesellime emanete verilerek işletilmekte veya bir mültezime verilerek iltizam şeklinde işletilmesi sağlanmaktaydı’ Bilim (1991). Eskişehir’de 1890’lı yıllarda lületaşı işlendiği bilinmektedir. Üretilen objeler, genellikle küçük parçalardan oluşturulan ve tornada yapılan tespih, kolye vb. gibi parçalardır. Pipo işlemeciliği yapıldığına ilişkin yazılı kaynağa ulaşılamamıştır. Ancak düz pipoların yapıldığına ilişkin rivayetler vardır. Eskişehir’de Cumhuriyet döneminde lületaşı işlemeciliğini başlatan kişinin 1920’li yıllarda Ali Osman Denizköpüğü olduğu konusunda araştırmacılar hemfikirdir. Denizköpüğü soyadı, İtalya’da bir yarışma sonrasında kazandığı ödül dolayısıyla kendisine verilmiştir. Odunpazarı bölgesinde Cemalciler Sokak’ta Lületaşı işletmecilerinin olduğu söylenmektedir. Günümüzde Atlıhan El Sanatları Çarşısı, KAİP dahilinde ticari aks olarak belirlenen yolların çoğunda Lületaşı satan işletmelere rastlamak mümkündür. Somut olmayan dünya miras listesinde yer almaktadır.

C) Yunus Emre:

Hak ve halk ozanı Yunus Emre 1240-1320 yılları arasında yaşamıştır. Şiirlerini biraraya getiren Divan’ı ölümünden sonra sevenleri tarafından düzenlenmiştir. Şiirlerinden Mevlana Celalettin Rumi’nin çağdaşı olduğu, onu tanıdığı, toplantılarına katıldığı ve kendi deyişle onun ‘görklü nazarından’ (güzel ve gösterişli bakış açısı) ilham aldığı anlaşılmaktadır. Tüm şiirlerini yalın bir dil ve açık bir Türkçe ile yazmıştır. Halk kavramını şiire sokması ve halkın kullandığı dili tercih etmesiyle tasavvuf düşüncesinin yaygınlaşmasında çok önemli katkıları olmuştur. Türk Edebiyat dilinin kurucusu sayılır. Mezarı Eskişehir Sarıköy’dedir. Demiryolu hattının mezarının yakından geçmesi nedeniyle 1946-1949 yılları arasında yeni bir mezar ve anıt çeşme yapılmış, naaşı buraya taşınmıştır. 1964-1970 yılları arasında son mezar yeri yapılmış, naaş tekrar taşınmıştır. Yunus Emre bu anıt mezarda yatmaktadır, ayrıca diğer iki mezar yeri de ziyaret edilmektedir. Anıt mezarın yakınında müze yer almaktadır. Müzede Yunus Emre Zaviyesi’ne ait dört berat, yedi muhasebe koçanı, birinci ve ikinci mezar yerinden nakil sırasında çekilen fotoğraflar ile Yunus Emre’yi tanıtıcı kitaplar sergilenmektedir. Her yıl 6-10 Mayıs arası Uluslararası Yunus Emre Haftası olarak kutlanmaktadır.

Bölüm içinde yer alan somut ve somut olmayan yerel kimlik öğelerinin yönetim planı alanında sürdürülebilir biçimde yaşatılması için belirlenen hedefler sonraki kısımda ele alınacaktır.

5.4. Odunpazarı Kentsel Siti Yerel Kimlik Odaklı Yönetim Planı Hedefleri:

Odunpazarı kentsel siti özelinde yerin yerel kimliğini oluşturan somut ve somut olmayan değerlere ilişkin gerek tüm yerel kullanıcılar ve yöneticiler gerekse ziyaretçiler bakımından aidiyet bilincinin derecesinin ölçülmesi gerekmektedir.

Yönetim planı hazırlanması sürecinde ilk katılım toplantılarında yerel kimlik öğelerinin yeniden belirlenmesi ve hangi bilinç düzeyiyle aidiyet oluşturulduğunun tespiti zorunludur. Yerel kimliğin güncel şekliyle özgün ve bütüncül olma vasıflarını taşıması için gerekli çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Yerel kimliği oluşturan yaşayanların tarihi, bölge tarihi, politik tarihi, tarihi kırılmaların etkileri tespit edilerek müdahale gerektiren değerler kayıt altına alınmalıdır. Yönetim planı hazırlanması aşamasında; yerel kimliğin tanıtımında ne tür seçici yaklaşımların benimsendiği, yaratılan yeni markaların neler olduğu ve güncel yeni yerel kimlik öğelerinin bulunup bulunmadığının tespiti en önemli çalışmalardan biri olmalıdır. Bu tespit neticesinde alanın güçlü, zayıf yönleri, fırsatları, tehditleri belirlenebilir ve yönetim planının misyon ve vizyon tespitine ışık tutacak önemli bir veri sağlanabilir.

Ulusal Yönetim Planı Örneklerinden Yerel Kimlik Odaklı Hedefler:

Mudurnu, Diyarbakır, İstanbul, Bursa, Bergama yönetim planlarının yerel kimlikleri ile bağlantılarının güçlü olduğu düşünülen hedefleri değerlendirilmiş, bu örnek uygulamalara dayalı veri altlığı ile Odunpazarı Kentsel Siti için yerel kimliğinin sürdürülebilirliğini sağlayacak yönetim planı hedeflerinin neler olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Diyarbakır özelinde yerel kimlik unsuru olarak Hevsel Bahçeleri'ndeki tarımsal üretim dikkate değer bulunmuştur. Farklı bir perspektifte ne yönde hedefler oluşturulduğu değerlendirilmiştir. Hevsel Bahçeleri, yerel bitkisel üretim merkezidir. Bu yönüyle yerel

fauna ve yaban hayatının korunmasına, Bismil patlıcanı, Lice domatesi, kavun, karpuz gibi yerel ürünlerin üretimin devamlılığının sağlanmasına ilişkin hedeflerin Diyarbakır yönetim planı içinde yer bulduğu saptanmıştır. Bu yönüyle farklı yerel kimlik öğelerinin değerlendirilmesiyle farklı hedeflere ulaşıldığının ispatı niteliğindedir. kentin zanaatkar yapısının güçlendirilmesine yönelik mekânsal planlama hedefleri de bulunmaktadır. Sarraflık, geleneksel taht imalatçılığı, demircilik, bakırcılık, ipek dokumacılığı gibi zanaat kollarının geliştirilmesi için hedefler oluşturulmuştur.

Bergama yönetim planı özelinde Odunpazarı yönetim planı hedeflerinin hazırlanmasına yönelik olarak değerlendirmede karşılaştırmayı sağlayacak somut olmayan yerel kimlik unsurlarına yönelik hedeflerin bulunduğu saptanabilir. Bergama halılarının ve parşömenin ulusal ve uluslararası ölçekte tanıtımının arttırılmasını hedefleyen eylemler oluşturulmuştur.

Bursa yönetim planında; Hanlar Bölgesi, Sultan Külliyesi ve Cumalıkızık Köyü olmak üzere yerel bağınıtları farklı üç bölge için farklı strateji ve hedefler üretilmiştir. Bu başlı başına yerele özgü durumların farklı müdahale biçimlerini gerektirdiğinin ve ona göre bir yönetim planı oluşturulması gerekliliğinin ispatı niteliğindedir.

‘Yerleşimi ve kendine özgü silueti ile Tarihi Yarımada’ olarak tanımlanan bölge için hazırlanan İstanbul yönetim planı incelendiğinde ulusal ve uluslararası platformda tartışmasız tek olduğu ispatlanmış, zengin yerel kimlik öğeleri ile öne çıkan bir alanın sürdürülebilirliği için gerekli müdahalelere ilişkin verilen strateji, hedef ve eylem kararları saptanmıştır. Odunpazarı bölgesi tarihi sit olma özelliği ile İstanbul ile mikro ölçekte örtüşür bulunduğundan plan dikkate alınmıştır.

Mudurnu yönetim planı dikkate alınırken diğerlerine oranla daha detaylı analizler yapılmıştır. Koruma temelli, sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen Mudurnu söylemi, yönetim planı vizyonunda ‘somut ve somut olmayan kültürel mirası ile korunmuş’ şeklinde bir hedefin yer alması, UNESCO Dünya Mirası olmuş ve Mudurnululuk bilinci ile korunmuş ve kalkınmış bir Mudurnu öngörmesi ve yönetim planı oluşturma sürecinde hedeflerini belirlemedeki ilkelerinden birinin ‘yerel değerlere bağlılık’ olması gibi nedenlerle yerellik temelli oluşturulduğu saptanmıştır.

Yerel değerlerine ilişkin merkezi belgeleme sistemi oluşturma, yerel üniversite desteğiyle proje üretme, Ahilik geleneğinin SOKÜM'e alınması için öngörülen çalışmalar, somut değerlerine ilişkin detaylı alan çalışması ve tescil işlemlerinin tamamlanması, gastronomik değerlerinin araştırılarak belgelenmesi, barındırdığı değerlerin ön plana çıkartılabilmesi için bölgede fiziki rehabilitasyon yapılması, kaplıca sularının yerel halk tarafından kullanımının sağlanması, Ahilik şenliklerinin tanıtımı, el sanatları ve ahilik ustaları yetiştirme gibi alana özgü üretilen proje paketleri yerellik vurgusu içeren uygulama kararlarıdır.

Odunpazarı yönetim planı yerel odaklı hedeflerin oluşmasına referans olabilecek farklı unsurlar ve özgün kararlar tüm ulusal ve uluslararası yönetim planlarında saptanabilir. Ancak çalışma alanı ile büyüklük, yerel kimlik değerleri, UNESCO DML'de yer alma koşulu, hazırlanmasına esas alınacak mevzuat koşulları, vizyon belirlemedeki temel ölçüt gibi unsurlar açısından benzerlik gösteren yönetim planlarının seçilmesine özen gösterilmiştir. Bunun hedefleri belirlemedeki başarıyı arttıracığı düşünülmektedir.

Odunpazarı Yönetim Planı Yerel Kimlik Odaklı Hedefler:

Çizelge 5.9. Odunpazarı Yönetim Planı Yerel Kimlik Odaklı Hedefler.

	AMAÇ	PAYDAŞLAR
GENEL HEDEFLER		
HEDEF 1	-Somut ve somut olmayan değerlere ilişkin hedef, eylem belirlemede, yönetim planı oluşturmada etkin;	Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,
	- yönetim şemasında yer alacak en verimli paydaşların doğru olarak tespitinin sağlanması.	Eskişehir Teknoloji Üniversitesi
		Mimarlık, Mühendislik, Sanat, Arkeoloji, Sosyoloji, Güzel ve Görsel Sanatlara ilişkin bölümleri
HEDEF 2	Odunpazarı kentsel sitesi içinde yaşayan yaşlı büyüklerle röportajlar yapılarak, bölgenin tarihine ilişkin toplanan verilerin sağlıklı biçimde arşivlenmesinin sağlanması.	Odunpazarı Belediyesi
HEDEF 3	Odunpazarı kentsel sitesi özelinde gürültü kirliliği ve görsel kirlilikle ilgili çalışmalar yürütülmesi.	Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir Teknoloji Üniversitesi Mimarlık, Mühendislik, Güzel ve Görsel Sanatlara ilişkin bölümleri
HEDEF 4	Tarihi yapıların korunması konusunda tüm yetkili Kurum ve Kuruluşların teknik personelinin eğitim ihtiyaçlarının karşılanması.	Bakanlık ve yerel idarelerin teknik işlerden sorumlu birimleri

HEDEF 5	Yangın ve deprem gibi afet riski analizinin tespitine ilişkin uzman paydaşlarla belirlenecek hedef ve eylemler.	Tüm yerel idareler
SOMUT OLMAYAN YEREL KİMLİK DEĞERLERİNE İLİŞKİN HEDEFLER		
HEDEF 6	- Eskişehir Mevlevihanesindeki bazı geleneklerin devam ettirilmesinin sağlanması, - Eskişehir Mevlevihanesi Kültür Derneği projelerinin gerçekleştirilebilecek olanlarının gündeme alınması, - Gerekli fonların sağlanması ve çalışmaların yapılması.	Eskişehir Mevlevihanesi Kültür Derneği
HEDEF 7	Yunus Emre Divanı'nın da Dünya Belleği Programı dâhilinde yer alması için yapılacak çalışmalar.	Eskişehir Valiliği, UNESCO
HEDEF 8	-Yerel kullanıcının alan özelinde var olan sorunlarının dinlenerek giderilmeye çalışılması, -alanda var olan kullanıcının alanı kullanmaya devam etmesinin sağlanması.	KUDEB, Muhtarlar, Emniyet Müdürlüğü, Odunpazarı Belediyesi
HEDEF 9	-Lületaş işletmeciliği festivalinin yılda birden bile fazla olacak şekilde düzenlenmesi, -Üniversitelerin ve ustaların biraraya geldiği özel çalıştayların yapılması.	Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir Teknoloji Üniversitesi Mimarlık, Mühendislik, Güzel ve Görsel Sanatlara ilişkin bölümleri, dernekler
HEDEF 10	Mevlevilik merkezi olarak Külliye'deki programların artırılması ve inanç turizmi konusunda uzman ekiplerle çalışmaların yürütülmesi.	Eskişehir Mevlevihanesi Kültür Derneği öncülüğünde örgütlenecek diğer paydaşlar
HEDEF 11	Odunpazarı yerelinde bulunan tüm somut olmayan kültürel miras öğelerinin tespiti, envanterinin çıkarılması ve yaşatılması.	SOKÜM önderliğinde belirlenecek tüm etnik kökenli STK'lar, Belediyeler, Eskişehir Valiliği Kültür Müdürlüğü
HEDEF 12	-Yönetim alanı içinde yer alan sokak adlarından önem arzedenlerin tespiti, -tanınırlıklarının artırılması, -geçmişte meslek gruplarının bulunduğunu belgeler nitelikte olanların (şerbetçiler, mücellit, bakırcılar v.b.) üzerinde tekrar aynı meslek gruplarının varlığının sağlanması.	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, Odunpazarı Belediyesi, ETO, meslek odaları
SOMUT YEREL KİMLİK DEĞERLERİNE İLİŞKİN HEDEFLER		
HEDEF 13	Plan revizyonu ile tescil kararlarının gözden geçirilmesi, -plan fonksiyonlarının uygunluğunun kontrol edilmesi.	KUDEB, Odunpazarı Belediyesi
HEDEF 14	İmar Planı datasında yer alan alana ilişkin fiziksel, sosyo ekonomik, bilimsel, çevresel, dokuya ilişkin tüm verilerin güncellenerek erişilebilir hale getirilmesi.	Odunpazarı Belediyesi

HEDEF 15	Çeşitli tarihlerde çekilen fotoğraflardan oluşmuş fotoğraf arşivlerinin çoğaltılması ve derlenerek bir araya getirilmesi.	Odunpazarı Belediyesi
HEDEF 16	Projeler (kamulaşıma, kentsel tasarım projesi hazırlanması v.s.) üretilirken kesintisiz koordinasyonlu çalışmanın sağlanması.	Eskişehir Valiliği, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, Odunpazarı Belediyesi
HEDEF 17	-Bölgenin erişilebilirlik potansiyelinin tespiti ve rehabilitasyonu,	KUDEB,
	-Planda yer alan otopark alanlarının fiziki gerçekleşme oranının tespiti, yeterliliğinin gözden geçirilmesi,	Odunpazarı Belediyesi
	-yayalaştırma projesinin hayata geçirilmesi, -planda öngörülen küçük araçlarla taşıma hizmetinin sağlanması,	
	-dekovil hattının imalatı,	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi
	-gezi güzergâhlarında seyir ve bakı teraslarının oluşturulması.	
HEDEF 18	Eskişehir'in tümüne özgü farklı el sanatlarının üretilebildiği arastanın oluşturulması.	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, Odunpazarı Belediyesi

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Uluslararası ölçekte 1980'lerden itibaren koruma uygulamalarına yön veren alan yönetimi kavramı Türkiye'de önceleri yasal ve zorunlu olmamakla beraber akademik çevrelerce ve hazırlanan az sayıda yönetim planı örneği ile bilinirlik kazanmıştır. 2004 yılında koruma kanununa eklenen ek madde ile "yönetim alanı", "alan yönetimi" ve "yönetim planı" kavramları yasal hale gelmiştir. 2005 yılında yürürlüğe giren Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikle de uygulama detayları belirlenmiştir. Korunacak kültür mirası alanlarında süregelen sorunları paydaşlarla birlikte çözmek ve UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alabilmek için yapılacak başvurudaki zorunluluğu yerine getirmek için yapılan yasal değişikliğin ardından on adet yönetim planı hazırlanmıştır. Ani Alan Yönetimi, Aphrodisias Antik Kenti Alan Yönetim Planı, Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı, Bursa ve Cumalıkızık Yönetim Planı, Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı Yönetim Planı, Edirne Selimiye Camii Külliyesi Yönetim Planı, Efes Yönetim Planı, Göbekli Tepe Alan Yönetim Planı, İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı, Mudurnu Kültürel Miras Alanı Yönetim Planı; 2005 yılından 2017 yılına kadar geçen aralıkta hazırlanmış yönetim planlarıdır.

Yapılan değerlendirmelerde ülke ölçeğindeki yönetim planlarının gerek hazırlanış yöntemi açısından gerekse içerik olarak bir dil birliği sağlayamadığı görülmektedir. Bakanlıkça öncelikle Yönetmeliğin Kanun ile çelişen hükümlerinin düzenlenmesi; ardından yönetim planı oluştururken yapılacak teknik çalışmanın tüm detaylarını ve aşamalarını tarifleyen, araştırmalarda elde edilmesi gereken bilgi türleri ve standartları ile ulaşılması beklenen sonuçları ve bu sonuçların analiz ve revizyonunun nasıl olması gerektiğini açıklayan, ancak her alanın farklı özelliklerine uyabilecek esneklikte temel prensipler belirleyen bir şartnamenin hazırlanması gerekmektedir.

Alan yönetimi mevzuat gereği tüm sit alanlarında uygulanabilmekte olmasına rağmen ülkemizde bu yönde yapılan çalışmalar daha çok Dünya Miras alanları Listesindeki sit alanları ile sınırlı kalmıştır, yönetim alanı sınırları belirli Dünya Geçici Miras Listesinde yer alan alanlarda da yönetim planı çalışmaları devam etmektedir.

Odunpazarı Kentsel Sit Alanı da bu kategoride yer almaktadır. Yönetim planı oluşturma süreci belirlenecek yöntemlere göre en az dört beş aşamalı bir süreçtir. Sürecin başında alana ilişkin verilerin elde edilmesi ve paydaşların belirlenmesi yer alır. Ardından bölgeye ilişkin bütüncül değerlendirmeler ve hedef eylem planları oluşturulur. Odunpazarı özelinde çalışmayı yürütecek paydaşların tespiti henüz gerçekleştirilmemiştir. Alanda gerçekleştirilecek uygulamalar ile ilgili yükümlülüklerin ortaya konulması ve sorumlu kuruluşların belirlenerek, görev tanımlarının yapılması, planın gerçekleşmesi açısından önemli olacaktır. Bu nedenle yapılan tez çalışmasında paydaş stratejisinin belirlenmemiş olması önemsenmiş, yönetim planına ilişkin net eylem planları ve proje paketleri belirlenmemiştir.

Küreselleşmenin etkileri ile günümüzde tüm mekânsal oluşumlarda yerel kimlik öğelerinin ve öneminin zaman içinde değiştiği görülmektedir. Tarihsel süreçlerle beraber şekillenerek günümüze ulaşan somut ve somut olmayan yerel kimlik öğelerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması güncel koruma kavramlarının odağını oluşturmaktadır. Tezin kavramsal altyapısını oluşturan kısımda alan yönetiminin altlığını oluşturan uluslararası kararların içeriği, kültürel miras alanları için hazırlanan ulusal yönetim planlarında yer alan hedefler yerel kimlik odaklı irdelenerek yerel kimlik unsurlarının önemi saptanmaya çalışılmıştır.

Sürece ilişkin tüm bu olumlu, olumsuz saptamalar kentsel sit alanlarında koruma, alan yönetimi ve yerel kimlik kavramlarına ilişkin yapılan değerlendirmeler ve incelenen yönetim planı örnekleri sonucunda; yine de Odunpazarı kentsel sit alanının ‘alan yönetimi’ ile sürdürülebilir bir koruma modelinin belirlenebileceği düşünülmektedir. Bu veriler ışığında öncelikle yönetim planı oluşturma süreci belirlenmiştir. Sonrasında yönetim planı oluşturmada etkin olacak alan analizi gerçekleştirilmiştir. Odunpazarı Kentsel Sit alanının değerlendirilmesinde öncelikle kentsel konum, tarihsel gelişim/değişim, fiziksel ve coğrafi özellikler, sosyal yapı, yönetsel ve ekonomik yapı, Odunpazarı Kentsel Sitini etkileyen planlama ve koruma çalışmaları, somut ve somut olmayan yerel kimlik öğeleri incelenmiştir. Ardından ulusal yönetim planlarında öne çıkmış yerellik vurgusu barındıran tüm unsurlar incelenmiştir. Yerel kimlik vurgusunun ön plana çıkarılması için yönetim planlaması sırasında öngörülmesi gereken durumlar tespit edilmiştir. Doğru çözümlere ulaşabilmek için sorunların doğru tespit edilmesi gerekliliği önemsenmiştir. Bölge

özelindeki en önemli yerel kimlik öğelerini esas alan, bu vurguyu güçlendirecek hedefler belirlenmeye çalışılmıştır. Belirlenen hedeflerin alan yönetim planlaması sırasında Odunpazarı yönetim planı organlarından danışma kuruluna, eşgüdüm ve denetleme kuruluna, alanda çalışma yürütecek tüm paydaşlara önderlik etmesi, yön göstermesi amaçlanmıştır.

KAYNAKLAR DİZİNİ

- Adalıoğlu, H.,H., Arslan, N., Eskişehir Mevlevihanesi, Ömür Mat., 2011.
- Ahunbay, Z., 2017. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayın, İstanbul.
- Akder, F., 2008, Eskişehir çağdaş cam sanatları müzesi, Anadolu Sanat Dergisi, 19, 11-20.
- Aksoy, A., Enlil, Z., Ünsal, D., Pulhan, G., Dinçer, İ., Zeren Gülersoy, Z., Ahunbay, Z., Köksal, G., 2012, Kültürel Miras Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 13, 98.
- Akurgal, E., 1998, Anadolu Kültür Tarihi, Başak Mat., Ankara, 9-18.
- Albek, S., 1991, Dorylaion'dan Eskişehir'e, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Basımevi, 165-166.
- Alanyalı, 2013, Madran, E. Özgünel, C., Çolak, İ., Akcan, S., Aygün, H., Kuleli, E., Özkut, D., Dinçer, İ., Tanyeli, G., Arkeolojik Alan Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2 ve 8.
- Altınsapan, E., Parla, C., 2010, Eskişehir zaviye ve türbeleri (Selçuklu-Osmanlı dönemi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 13-14.
- Altınöz, G., 2007, Mimari Koruma Uygulamalarına Genel Bir Bakış, Mimarlık, İstanbul, 338, 30-35.
- Aslan, Z., Ardemagni, M., 2006, Introducing Young People to the Protection of Heritage Sites and Historic Cities, 2nd Ed., Amman, UNESCO-ICCROM.
- Ayrancı, İ., 2007, Koruma Alanlarının Yönetimi Ve Yönetim Planı Sürecinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 30.
- Baraz, N., 2002, Odunpazarı Evleri ve Odunpazarı'nda yaşam, Eskişehir Ticaret Dergisi 19, 8-11.
- Bektaş, C., 2001, Koruma Onarım, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- British Standarts Institute, 1998, Guide to the Principles of the Conservation of Historical Buildings, BSI, London.
- Büyüköksal, T., 2012, Kentsel Korumanın Sürdürülebilirliğinin Olabilirliği Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi, Eskişehir Odunpazarı Örneği, Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çabuk, A., Ulu, A., Tural, O., Deveci, A., Ergincan, F., Kıvılcım, F., Ayvan, U., 2007, Eskişehir Odunpazarı tarihi kent dokusu içinde tescilli resmi yapıların belgelenmesi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Doğru, H., 2002, XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü sancağı, Eskişehir Odunpazarı Belediyesi Kültür Yayınları, 12-13, 83.
- Erder,C., 1971, Tarihi Çevre Kaygısı, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Erder, C., 1975, Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 157-164.
- Erder, C., 1986, Our Architectural Heritage From Consciousness to the Conservation, UNESCO, Paris, 15.
- Ertin, G., 1994, Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Eurosite, 1999, Toolkit, Management Planning, Eurosite, Lille, France.
- Gökaltun, E., 1993, Korunması Gerekli Konutlarda Zaman İçinde Ortaya Çıkan Değişimler, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Güler, M., Ekinci, Y., 2010, Tarihi Çevre Korumanın Yönetmel Boyutu ve Alan Yönetimi, Çağdaş Yerel Yönetimler, 19 sayı 3, 1-24, 2.
- Gülersoy, N., 1984, Tarihsel ve Kültürel Çevre Korunması, Türkiye’ de Tarihsel Mimari Değer Koruma Anlayışının Gelişimi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi.
- Gültekin, N., 2010, “Kentsel Korumada Yenile(n)me Tercihli Yasal Yaptırımlar”, Kent ve Bölge Çalışmaları, Prof.Dr. Orhan Kuntay anısına, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara, 337-394.
- Güvenç, B., (1991) Kentlerin Kimliği ve Antalya Üzerine Notlar, Öneriler, Örnekler, Mimarlık Dergisi.
- Jokilehto J., Feilden, B., 1993, Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites, ICCROM, Roma, 35, 38.
- Jokilehto, J., 1999, A History of Architectural Conservation, Elsevier Butterworth-Heinemann, Oxford, 16-17.
- Kanadoğlu, S., Taşınmaz Kültür Varlıkları Hukuku, Turhan Yayınevi.
- Kedik Ertuğrul, Z., 2005, Eskişehir kent merkezinde birinci ulusal mimarlık dönemi eğitim yapıları, I. Uluslararası Dünden Bugüne Eskişehir Sempozyumu, Siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel yapı (12–15 Mayıs 2004), O. Beklan, Çetin, A., O. Alp, E. İznik (Der.) Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, 463-472.
- Kuban, D., 2000, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu. Kuram ve Uygulama, YEM Yayın, İstanbul, 25, 30.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- Madran, E., 1996, "Cumhuriyet'in İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 16, 1-2, 60.
- Madran, E., 2005 Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, TMMOB Mimarlar Odası.
- Madran, E., 2004, Osmanlı İmparatorluğunun Klasik çağlarında Onarım Alanının Örgütlenmesi, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Madran, E., 2000, "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatının Gelişimi ve Yargısal Denetim", Mekan Planlama ve Yargı Denetimi, Melih Ersoy, Çağatay Keskinok (Der.), Ankara, Yargı Yayınevi, 156-199.
- Madran, E., 2002, Tanzimattan Cumhuriyete Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Ocakçı, M., (1995). Şehir Kimliği ve Çevre İlişkileri, Kent ve Çevre Planlamaya Ekolojik Yaklaşım, 17. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu.
- Ocakçı, M., (1994). Kimlik Elemanlarının Şehirselleşmeye Yönelendirici Etkisi, Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Kentsel Tasarım Ekolojik Yaklaşım.
- Orbaşlı, A., 2008, Architectural Conservation, Principle and Practice, Blackwell Science, Malden, ABD.
- Özaslan, N., 2010,..Mimari Koruma Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi, Nuray Özaslan, Deniz Özkut (Der.), Mimari Korumada Güncel Konular, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1-15.
- Özkut, D., Yılmaz, R.(Ed), 2011, Odunpazarı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu, Ülkü Ofset, Eskişehir.
- Özüdoğru Ş., Ertuğrul, Z., Manaz, S., 2005, Eskişehir Odunpazarı ve Sivrihisar evlerinin cephe örnekleri, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, 17, 19.
- Sarıöz, P., 1997, Bir zamanlar Eskişehir, İstanbul Erler Matbaa, 86.
- Sönmez,N.,(1984), Eskişehir'de Odunpazarı Tarihi Yerleşiminin Fiziksel Gelişimi ve Geleneksel Konut Dokusunda Dizgesel Çözümler, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Stubbs, J. H., 2009, Time Honored, A Global View of Architectural Conservation John Wiley and Sons Inc., New Jersey, 38,157-172, 183-192, 233.
- Suher, H., (1995) Kent Kimliğine Etkili Yasa Uygulamaları, Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu.
- Şahin, G., Kurul, E., 2005, "2003-2005 Döneminde Gerçekleştirilen Yeni Yasal Düzenlemeler ve Koruma Alanına Etkileri Bir Ön Değerlendirme", Korumada 50.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

- yıl Sempozyumu Bildiri Kitabı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 17-13 Kasım 2005, MSGSÜ Matbaası, İstanbul, 159-169.
- Şahin, E., 2008, “Alan yönetimi süreçleri Japonya ve Türkiye”, Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 8, 51.
- Şahin, F., 2012, Eskişehir İlinin Kültür Turizmi Potansiyeli, Mevcut Durum Ve Öneriler, Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Eskişehir.
- Tapan M., 1998, “Cumhuriyet Döneminde Doğa ve Kültür Varlıklarını Koruyamamanın Korunması”, 75. Yılda Değişen Kent ve Mimarlık Bilanço 98 Dizisi, 200-206.
- Tekeli, İ., 1998, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1–24.
- Thomas, L., Middleton, J. and Phillips, A., 2003, Guidelines for Management Planning of Protected Areas, World Commission on Protected Areas (WCPA),
- Thorsell, J., 1995, A Practical Approach to the Preparation of Management Plans for Natural Heritage Sites.
- Tokgöz, D., 1978, Eskişehir İli Tarihi, Turizmi ve Eski Eserler Klavuzu, Eskişehir, 14–16.
- Uca S., Yılmaz, H., 2006, Eskişehir Odunpazarı bölgesinin turizm amaçlı kullanımı, Eskişehir Turizm Geliştirme Projeleri, İ. Arıkan (Der.) Eskişehir Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Yayınları, 125–141.
- Uçkan Y. O., Uçkan, E., 2002, Eskişehir Odunpazarı evleri, Ankara T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Uçkan, E., 2006, Cephe Elemanları, Odunpazarı 2006, tarihin kapıları aralanıyor, bin yılın mirası yaşayan anıtlar Odunpazarı evleri, Eskişehir Odunpazarı Belediyesi, 40-41.
- Ulu, A., 1994, Sit Alanını Koruma Politikası İçin Bir Model Denemesi, Örnekleme Odunpazarı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Üsküdar, Ş., 2012, Eskişehir’in Kültür Turizmi Potansiyeli Ve Yerli Turistlerin Buna İlişkin Algıları Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Young, C., Young, B., 1993, Park Planning, A Training Manual (Instructors Guide).
- Yürü, N., 2009, “Kentsel sit alan yönetimi –İstanbul, Beyoğlu Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 55.

KAYNAKLAR DİZİNİ (devam)

İnternet Kaynakları

[http //www.icomos.org/australia/burra.html](http://www.icomos.org/australia/burra.html). (18.02.2018)

[http //www.icomos.org/docs/amsterdam.html](http://www.icomos.org/docs/amsterdam.html). (18.02.2018)

[http //www.icomos.org/docs/athens_charter.html](http://www.icomos.org/docs/athens_charter.html). (18.02.2018)

ICOMOS, 1964, II. International Congress of Architects and Technicians of Historical Monuments, Venice Charter, [http //www.icomos.org/venice_charter.html](http://www.icomos.org/venice_charter.html) (07.01.2018).

ICOMOS, 1993, Guidelines on Education and Training in the Conservation of Monuments, Ensembles and Sites, [http //www.icomos.org/guidelines_for_education.html](http://www.icomos.org/guidelines_for_education.html), (11.03.2018).

ICOMOS, 1994, Nara Document on Authenticity, [http //www.international.icomos.org/naradoc_eng.htm](http://www.international.icomos.org/naradoc_eng.htm), (11.03.2018).

5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.” 5226, TBMM. [http // www.tbmm.gov. tr/kanunlar /k5226.html](http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5226.html) (14.04.2018).

UNESCO Dünya Miras Merkezi (whc.unesco.org) (21.03.2018).

UNESCO Dünya Miras Merkezi, 2012, Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (21.03.2018).

UNESCO Türkiye Milli Komisyon, 2009, Türkiye'nin Dünya Miras Alanları Koruma ve Yönetimde Güncel Durum (21.03.2018).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (www.kulturturizm.gov.tr) (21.03.2018).

T.C. Dışişleri Bakanlığı (www.mfa.gov.tr) (21.03.2018).